FERİT EDGÜ

O

Roman

Munch

ADA YAYINLARI

Hakkâri'de Bir Mevsim

6. Baskı

Birinci Basım : Şubat 1977
İkinci Basım : Ekim 1980
Üçüncü Basım : Haziran 1983
Dördüncü Basım: Şubat 1985
Beşinci Basım : Kasım 1986
Altıncı Basım : Ağustos 1990

Ada Yayınları
İstiklâl Caddesi 475-479 Kat 3 Tünel/İstanbul
Dizgi: S.O.S Ofset, Baskı: Kent Basımevi
Cilt: Boğaziçi Mücellithanesi
ISBN 975-438-025-2
90.34.Y.0155-28

O

YAZARIN DİĞER KİTAPLARI

KAÇKINLAR (Öykü)
BOZGUN (Öyküler)
AV (Öyküler)
KİMSE (Roman)
AH MİN'EL AŞK (Şiirler)
DERS NOTLARI (Denemeler. 1979 Türk Dil Kurumu Ödülü)
BİR GEMİDE (Öyküler. 1979 Sait Faik Armağanı)
YAZMAK EYLEMİ (Bir toplumsal/siyasal olay üzerine 101 çeşitleme)
ÇIĞLIK (Öyküler)
ŞİMDİ SAAT KAÇ (Denemeler)
EYLÜLÜN GÖLGESİNDE BİR YAZDI (Romansı)

Ferit Edgü

O

Roman

ADA YAYINLARI

KIZILDERİLİ BÜYÜCÜ: "— Bir savaşçı için düş demek gerçek demektir. Düş gücüyle verir kesin kararını ve ona göre davranır. Ya seçer alır, ya da defeder. Elindeki araçlardan, kendini başarıya ulaştıracakları seçer. Onları kullanır..."

GENÇ ETNOLOG: "— Don Juan Matus, düş ile gerçek arasında bir ayrım yoktur; düş gerçeğin kendisidir: Demek istediğin bu mu?"

KIZILDERİLİ BÜYÜCÜ: "— Hiç kuşkusuz, düş gerçeğin ta kendisidir."

GENÇ ETNOLOG: "— Yani şu anda yaptığımız şey kadar mı gerçek?"

KIZILDERİLİ BÜYÜCÜ: "— İlle de bir karşılaştırma istiyorsan, daha da gerçek, derim. Düş görmek, düşlemek, bir güce sahip olmak demektir. Elindeki bu güçle çok şeyi değiştirebilir insan. Gizli kalmış nice şeyi bu güçle bulup ortaya koyabilir. Dilediği her şeyi denetimi altında tutabilir..."

CARLOS CASTENADA
Journey to ixtlan

A / Hak. kenti.

Hak. kentim
çileli gözlerin
cüzzamlı derin
ve—kar ile devam eder adın.
İrtifa binaltıyüz metre.
Nüfus onbin
yarısı asker.
Ne yolun var, ne suyun—
yarlar arasından akan ve yaza doğru dağlardan eriyen karlarla birlikte taşan Zap'ını saymazsak.
Adın gibi garip bir kentsin Hak.
Sende yaşayanlar
ne Tanrılar, ne insanlar
hiçbir iz bırakmamış gibidirler.
Ola ki Tanrılar hiçbir zaman uğramadılar semtine
ama insanlar
yüzyıllar boyu gelip sende yerleşenler, kaçanlar, korkanlar, yalçın kayalarında bir korunak bulup, çoraklığına, dayanılmaz iklimine karşın sende karar kılanlar, seni barınak bilenler, sende yerleşenler
niçin bir iz bırakmadılar arkalarında
o kaçan, durmadan kaçan halklar
kovalanan ve kovalayanlar?

Kafka, karabasanlarında gördü belki seni, ama adlandırmadı.
(Ya da hiç girmedin onun düşlerine.)
Bilseydi, senin gibi bir yer var yeryüzünde
en korkunç kitabının konusu sen olurdun.
Tolstoy bilseydi seni
soyluluğundan bin beter utanırdı.
Ve kimbilir belki yazarlığından
—şimdi benim utandığım gibi—
Avvakum bilseydi yakınında senin gibi bir kent olduğunu,
Kafkasları aşıp çile çekmeye sana gelir,
senin mağaralarında yaşardı.
Dostoyevski sürülseydi sana
Yer Üstünden Notlar'ı yazardı
ya da Suç ve Suç'u.

Kentim Hak.
umudunla umutsuzluğun
güneşinle karın
uykunla uykusuzluğun
insanlarınla hayvanların
kurtlarınla köpeklerin
bil ki
bir inilti gibi sürüyor daha bende.

Her kim ki seni gerçekten yaşamıştır
bu inilti sürüp gider yaşamında, düşünde.
Örneğin:
Senden ayrıldıktan sonra
sana hiç benzemeyen
gerçek kentlere gittim.
Uygarlığın büyük kentlerine.
O kentlerde de insanlarla konuştum
yabancı, ama bildiğim dillerden.
(Sen benden, ben senden olduğum halde, garip, yüzyıllar boyu hiç öğrenememişiz birbirimizin dilini.)

Ama her sözcüğümde, senin kokun, senin soluğun, senin yokluğun, senin yoksulluğun ve senin ölümlerinle doğumun vardı.
Asfalt yollarda saatte yüzyirmi kilometre hızla ilerleyen renk renk, biçim biçim otomobiller akıyordu.
Ama ben baktığımda koyunları görüyordum,
dağlardan, otlaklara inen.
Ve genzimi yakan koku
benzin değil, koyunların kokusuydu.
İnce, uzun, sarışın kadınlarla sevişiyordum, rahat sıcak otel odalarında.
Ama her sevişmede, sende konakladığım günlerin, gecelerin yatakları,
o yataklarda yaşanan yalnızlığın kara düşleri çıkageliyordu.

Senin yüksekliklerinden deniz kıyılarına indim.
Denizde, dağların, sarp kayaların,
toprak evlerin, derin mağaraların yansıyordu.
Denizin çakılları, dağ kekiği, yaban nanesi kokuyordu.
Kentleri kentlere götüren, geniş, asfalt ya da beton yollarda arabamı sürerken
senin kısraklarından birinin üstünde dolu dizgin ilerleyen bir atlıydım,
yüreğim, tipili bir günde bir dağını, bir tepeni tırmandığım andaki gibi atıyordu.
Soluk soluğaydım.
Ve sıcak günlerde soğuk terliyordum.
Sende, gurbette duymuştum kendimi, kentim Hak.
Senden uzakta yaşadım gerçek gurbeti.

Bu satırları gene bir deniz kıyısından yazıyorum sana.
Az önce kızgın çakılların üstüne uzanmış,
uzaktan geçen bir yelkenliye bakıyordum.
Sonra karnım acıktı, kıyıda bir aşevine gittim, bir balık istedim, bir kadeh de rakı.
Rakı rakı değildi,

önüme konan balıksa
inanır mısın, senin otlu peynirinin tadında.

Aylardan Temmuz
gene erken kalkıyorum sabahları.
Gene ilk işim, penceremi açıp gökyüzüne bakmak.
Gene sessizliği yaşıyorum
—senin sessizliğini, kendi sessizliğimi—.
Bakıyorum, güneş uçsuz bucaksız karların üstünde yansıyor.
Hiçbir iz yok, hiçbir iz yok, hiçbir iz —kurtlar inmemiş bu gece, köpekleri salmamışlar.
Sonra, birden (ne oluyorsa, yaşamımı değiştiren ne oluyorsa, ne olduysa, hep birden oluyor) bir atlı, karlara bata çıka ilerliyor;
bana mı geliyor, benden mi uzaklaşıyor, belli değil.
Sonra öyle bir yaklaşıyor, öyle bir yaklaşıyor ki
bakıyorum pupa yelken bir tekne bu.

İşte o zaman geçmişimi ve sende geçirdiğim günleri ansıyıp,
oturuyorum masamın başına
bir insanın başından geçenleri anlatmak için
başka insanlara.

B / Kazadan Sonra

Ey okuyucu
eğer yaşantın boyu, bir gün olsun
bir teknenin kaptanı olmadınsa
—ya da böylesi bir duyguya kapılmadın, böyle bir düş görmedinse—
teknen, bir gün ya da bir gece, yolunu şaşırmış,
bilmediğin sularda yol alırken
haritalarda görülmeyen kayalara çarpıp batmadıysa
ve kendini tek başına
—Tayfalar nerde? Dümencim n'oldu?—
bir kumsalda da değil, denizden kilometrelerce uzakta, üstelik bir dağ başında (Rakım: 2.100) bulmadınsa
ya da benzeri bir korkulu düşü,
gözün açık ya da kapalı görmedinse
bu kitapta yazılı olanları anlamakta güçlük çekebilirsin.
Çünkü anlamak bir ortak dil gerektirir.
Ortak dil ise,
ortak yaşam / ortak bilgi / ortak birikim / ortak düş
kimi yerde, ortak düşüş demektir.
Ortak değilse bile, yakın / benzer / gibi.
Ama diyebilirsin ki, Bana yabancı olanı arıyorum ben.
Öyleyse yolun açık olsun.
Ama gene de,
bu kitabı okurken elinin altında, büyük gezginlerin sözlükleri, andaçları bulunsun, derim.

Burada yazılanlar, insancıl bir deneyin damıtılmış parçaları. Ola ki, bir gün, yolunu şaşırmış ya da yolunu yitirmiş bir başka gezginin işine yarar.

Benim teknem, nerde, ne zaman battı, ansımıyorum. Kendimi bulduğum yer, sonradan bir Turizm Rehberi'nde okuduğum ve şu sözcüklerle anlatılan yere çok benziyordu:
"Doğusunda İran, Güneyinde Irak devletleri sınırıyla, Kuzeyinde Van ve Batısında Siirt vilayeti toprakları bulunan Hakkâri vilayeti, Doğu Anadolu'nun Güneydoğusunda, köşede yer alan çok engebeli bir bölgemizdir. Vilayette bugün şehir görünüşünde hiçbir topluluk yoktur. Vilayet merkezi olan Çölemerik kasabası dahi küçük bir kasabadır. Bu bölgenin tarihi de kesin olarak bilinmiyor. Çünkü bölge yüzyıllar boyunca dış çevre ile kapalı yaşamış, buraya milletler kolay kolay girerek yerleşememişlerdir. Hakkâri dolayları yurdumuzun en engebeli, aşılmaz dağlarla çevrili, yolsuz, ıssız bir köşesidir. Her yanını kuşatan dağların yükseklikleri 4000 metreye yaklaşır. Burada vadiler de uçurumlar halindedir. Kasaba ve köylere motorlu taşıtlar yaz aylarında dahi işlemez. Dağlarda toktağan (hiç erimeyen karlar) hatta küçük buzul kitleleri bulunmaktadır. Dört bin metreye kadar yükselen dağlara çok kar düşer. Yağmur çok yağar. Sular bu engebeli bölgede derin ve korkunç vadiler açar. Bilhassa vilayetin merkezi olan Çölemerik kasabası, yanından geçen Zap Suyu'ndan 1040 metre kadar yüksektedir."

Gerçekten "düştüğüm" yer burası mıydı? Bilmiyorum. Ama benzerlikler, yazıda gördüğüm kadarıyla, geçerliklerini hâlâ sürdürüyorlar belleğimde. Zaman (coğrafyayı da, tarihi de, toplumu da, bireyleri de içine alan o geniş zaman) kendini dağ başında bulan herkese bir şeyler öğretebilir.
Bana, eski bir denizciyi de öğretti.

Kendimi bir gün aralarında bulduğum insanların, konuştuğum

dili hemen hemen hiç anlamadıklarını gördüğümde, onlara dilimi öğretmek yerine (çünkü böyle yapsaydım çok bekleyecektim ve bunun ne anlamı vardı, ne de gereği) onların dilini öğrenmeyi, onların dilinden konuşmayı denedim.
Geçmişteki tüm büyük gezginler aynı yolu izlememişler midir?
Ama, hem içinde bulunduğum koşullar, hem izlediğim yol, hem de (belki) varmak istediğim yer değişik olduğu için, ben daha sonra başka bir yöntem izledim.
Günün birinde benzeri (ya da benzemezi) bir durumda kalırsan, kuşkusuz sen de başka bir yöntem izleyeceksin sevgili okurum.
Kendi yöntemini.
Çünkü her kişinin bir başka yolu, bir başka yöntemi olmak gerektir.
Denizde de, karada da hep buna inandım. Ve öyle yaşadım.

Benim burda sana sunduğum harita ve pusula binlercesinden, yüzbinlercesinden biri.

BİRİNCİ BÖLÜM

I / YABANCILAR ARASINDA BİR YABANCI

Söyledim değil mi, teknem kayalara çarpıp battı.
Ve kendimi burada buldum.
Söyledim değil mi, kızgın kumların üstünde değil, deniz kıyısında değil, başı bulutlarda bir yerlerdeydi bu kayalar.
Kendime geldiğimde, çevremdeki insanlara denizi ve tayfaları sordum.
Hiçbir şey anlamadılar.
Karların üstüne, (çünkü karla kaplı kayaların üstünde bulmuştum kendimi) bir çubukla denizin dalgalarını çizdim.
Bir de gemi.
Bilmediler.
Deniz nasıl anlatılır?
Çevremdekiler, yaşamları boyu görmemişlerdi denizi.
(Bunu sonradan öğrendim.)

Denizden değilse, nerden geliyordum?
Hangi tufan atmıştı beni buraya?
Bilmiyorum.
Gerçekte bir gemim olduğunu
kaptan, çarkçı, muço ya da o geminin bir yolcusu olup olmadığımı
giderek sözünü ettiğim kazanın gerçekten mi, yoksa düşümde mi başıma geldiğini de bilmiyordum.
Anımsıyordum.

Bugün, bunları yazarken de bilmiyorum, ansımıyorum.
Bildiğim, ansıdığım şu: karlı bir dağ başında buldum bir gün kendimi.
Bir kazazede miydim?
Yoksa bir sürgün mü?
Yoksa bir mahkûm mu?
Öyleyse neydi suçum?
Yoksa, ben hep burda yaşadım
burda doğup büyüdüm de, sonra bir gün, büyük kentlerin, paranın, orospulukların (ya da denizin diyelim) çağrısına dayanamayıp, çekip gittim de, sonra gene bir gün (Tanrının günleri eksilir mi?) o, Okyanustaki yılan balıkları örneği, dölümü, son dölümü vermek ve ölmek için mi döndüm buraya? Ansımadığım, belleğimden silinmiş, ama bilinçaltımda tüm canlılığını sürdüren bu ana toprağına?
Bu sarp kayalara?
Bu kara kışa?
Eğer gerçek buysa, benim gerçeğim; bağırmam, başımı taştan taşa vurmam gerek. Çünkü günahların en büyüğünü işlemişim demektir: Ana dilimi unutmak.
Öyleyse herşey olabilir. Herşey. Mantığa sığan ve sığmayan. (Mantık! Burda ne garip sözcük!)
Çünkü ben de bir insanoğluydum.
İnsanoğulları içinde bir insanoğlu.
Yabancılar arasında bir yabancı.

Bir başka olasılık: Belki de Doğu'nun ünlü tılsımlarından, büyülerinden biri bu duruma getirdi beni.
Belki bir bitki, bir çiçek, bir taş parçasıydı aslım.
Bir büyücünün tılsımı, bu insanların içinde insan sureti (herhangi bir insan) vermişti bana.
Olabilir.
Çünkü kafam, burda ilk uyandığımda, burda, ilk kez kendimi bu insanların arasında bulduğumda, bomboştu.
İçim bomboştu. Yani gövdem de bomboştu.

Başkalarının öğrettiği, ezberlediğim, anlamlarını bilmediğim sözcüklerle konuşur gibiydim.
Neyse, ne önemi var, bitkiden, taştan, topraktan, insan, herhangi bir insan durumuna gelmiş olmanın?
(Eğer böyleyse, bir gün aynı tılsımla, kendime, taşa, toprağa; çiçeksem, çiçeğe dönüşürüm olup biter.)
Buraya, nerden, nasıl düşmüş olmamın da önemi yok!
İster tekneyle uzak denizlerin birinde batıp, kurtulmuş bir kazazede olayım,
ister kendimin ya da başkalarının sürgünü, hükümlüsü.
İster trenle
ister kağnıyla
ister yalınayak gelmiş olayım buraya.
Neyi değiştirir?

Ben oradaydım, dilinden anlamadığım insanların arasında. Dilimden çok az kimselerin anladığı insanların arasında. Gökyüzüne yakın bir dağbaşında.
Önemli olan, önemli de değil, gerçek olan, tek gerçek olan buydu.
Bunu anladım.
Anladıktan sonra da, artık geçmişi bilmek, eski günleri anımsamak istemedim.
Anısıdığım yalnız adımdı.
Bir sabah ezanıyla kulağıma fısıldanmış, anlamsız bir sözcük: Adını
Bazı durumlarda bu bile yeter
Başkalarının deneylerinden yararlanmasını bilen, ders almasını bilen okuyucu, sana sesleniyorum: Öyle durumlar olur ki, adını, öz adını anısman bile yeterlidir. Bir çiçeğin adı bile yeterlidir
Sevdiğinin (yani bir başka insanoğlunun ya da kızının) adı çok yeterlidir.
Bu senin yaşama nedenin bile olabilir.
Nokta.

Hadi, şimdi anlat bakalım öykünü kırık kalem.

II / GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ

Doğan günle birlikte gereği düşünüldü:
Yaşamak, yaşamayı sürdürebilmek için kişiliğini bulmak zorundasın.
İlk buyruğum bu oldu. (Bunu, geçen zaman içinde başka on buyruk izledi.)
Yaşamak ve burdan kurtulmak için ilk yapacağım bu.
Ah, nesnel koşulların bilincine varmak! Sanki o güne değin tek eksiğim buydu.
Bunun bilincine varmam için bu kazanın başıma gelmesi gerekmişti.
Sözcükler yavaş yavaş beliriyordu belleğimde.
Sözcüklerle birlikte kavramlar.
Ve kavramlarla birlikte herşey. Yaşam. Ölüm. Herşey.
Adım adım ilerliyordum.
Kişilik.
Bulmak mı, yaratmak mı?
Bir zamanlar güneşlerde yanan sen, şimdi, biraz da, dizboyu karın ayazında yanacaksın, diyordum. Eskiden kalanlara, yenileri eklenecek,
eski özün
(Ama neydi benim özüm? Şimdi de bilmiyorum bu sorunun karşılığını, oysa o gün bugün çok sözcük öğrendim)
yeni koşulların, yeni iklimin katkılarıyla, hem değişip hem değişmeyecek.

Dayanırsan, dayanmasını bilirsen, ama nasıl olsa dayanacaksın, insanoğlusun, kendin söyledin, insanoğlu, düşün bir, kimler nelere dayanmadı, dayanacaksın ve yeni bir kişilik yaratacaksın.
Nasıl? diye sordu bir ses.
Kendine bir iş edinerek, diye cevap verdi bir başka ses.
(Bu ikincisi ben olmalıydım. Ya da adını unutmuş, yolunu yitirmiş bir bilge.)
Nasıl bir iş?
Bu kez soruyu soran benim. Belki başka bir biçimde, ama anlamı aynı: *Sana nasıl yardımcı olabilirim? Senin için ne yapabilirim?*
Cevabı, dillerinden anlamadığım o insanlar verdi (bir çevirmen aracılığıyla):
Sürülerimizin çobanlığını yapamazsın.
Çünkü meraları, otlakları, hem de köpekleri ve kurtları bilmezsin.
Saban süremezsin, ekin biçemezsin.
Çünkü senin de, bizim gibi, toprağın yok
Paran varsa tefecilik yaparsın.
Ne tefeciliği? diye sordum.
Bizlere, bu zor kış günlerinde un satarsın. Bal, şeker, tuz satarsın. Bizden, baharda doğacak kuzularımızı, yaz başında kırpılacak koyunlarımızın yününü alırsın.
Beş liralık pirinç için bir kilo yün.
Bir bidon gazyağı için bir kuzu.
Bir çuval un için iki toklu ve vesaire.
Ben bunları yapamam, dedim. Hem anlamam, hem de param yok bu işler için.
Bu sözlerime en çok köyün muhtarı sevindi.
Öyleyse, dedi, bildiğin ve sende olan bir şey yap.
O nedir? dedim.
O, dedi Muhtar (çevirmenliğimi zaten o yapıyordu), sende olan ve bizde olmayan bir şeydir. Sen bizim bilmediğimiz bir dili bilirsin ki bize o gereklidir.

Bu yeter mi? dedim.
Yeter, dediler.
Onların bilmediği bir dili konuştuğum doğruydu.
(Bu dili öğrenmelerinin, okuyup yazmalarının, onlara niçin gerektiğini çok sonra anladım.)
Ama nasıl öğretecektim bilmedikleri bir dili onlara?
Başla, sonu gelir, dedi bilge Muhtar.
Ve önümdeki kapıyı gösterdi.
Açılan kapıdan içeriye bir göz attım: İçi örümcek ağlarıyla dolu bir oda.
Karanlık.
Muhtar içeri girip pencereleri açtı.
Oda aydınlandı.
Işıktan (ya da bizden) rahatsız olan bir fare sıçrayıp kaçtı.
Yerler toz toprak içindeydi.
Bir ara yıkar arıtırız burayı, dedi. Muhtar. Çocuklarla. Sen de çocuklarımıza tüm bildiklerini, bu konuştuğun dilini, okumanı, yazmanı öğretirsin, oldu mu? Hep iyi şeyler öğretirsin. Çünkü bizim çocuklarımız, bütün çocuklar gibi iyidir. Sonra bir de hesap yapmasını öğretirsin. Eh bu kadarını öğretsen, işini yapmış olursun, hem de sevaba girersin, bizim duamızı alırsın.
Bütün bunlar gerçekten gerekli mi sizler için? dedim. Bir de benim bunları başarıp başaramayacağım sorunu var.
Başarırsın, dedi Muhtarın babası, ak sakallı, beli bükük ihtiyar Muhtar Ağa. Başaracaksın, çünkü yalnız bizim için değil, kendin için bu. (Böyle mi dedi, yoksa bana mı böyle çevirdiler, bilemem.)
Madem öyle, hadi başlayalım, dedim.

Zil çaldı.
Çocuklar odaya doluştular,
pantalonları yırtık
entarileri renk renk yamalardan oluşan
burunları akan, aktıkça burunlarını çeken
ya da ellerinin tersiyle silen
gözleri fıldır fıldır dönen
boyuna kendi dillerinde konuşup bağrışan
başka bir dilden bir soru sorduğumda cevaplamayan
sorulu gözlerini korkuyla gözüme diken
başka bir dilden konuştuğumda ağızlarını bıçak açmayan
saçları makasla kırpılmış oğlanlar
uzun saçlı
saçlarının dibi bit ve sirkeyle dolu kızlar
ayaklarında taşıt lastiklerinden kesilip biçilmiş ayakkabılar
olan
hiçbirinin ayağında çorap olmayan
giderek bazılarının ayağında ayakkabı bile olmayan
yani yalınayak
yalınayak, ama karlar üstünde yalınayak,
mosmor ayaklı yalınayak çocuklar
hiçbirinin önünde kalem, defter, kitap olmayan çocuklar
tam yirmi bir çocuk, saydım
on altısı erkek, beşi kız

doluştular odaya.
İlk kez görüyorlardı böyle bir odayı.
Çünkü, ilkin odayı bir sınıf durumuna getirmek için çalışmaya başlamıştık.
(Ne de olsa eski bir kaptanım, düzen gerekir bana.)
Tahtaları yan yana koyup kara boyayla boyadık, oldu bir kara tahta.
Bulduğumuz kereste parçalarını birbirine ekledik, paslı çivilerle çaktık, oldu sıra.

Sonra kalkıp kente gittim.

IV / KENTTE

Kente vardım.
Kent denilen yer büyükçe bir köy.
Kenti ortadan bir yol bölüyor ikiye.
Toprak bir yol. Yağmurlar başladığından diz boyu çamur bir yol.
Yolun sonunda dikenli teller: Mahfel.
Onun gerisinde, iki katlı, garip mimarisi olan bir yapı.
Sordum, söylediler: Valinin evi.
İkisinin ortasında tek katlı bir okul ile iki katlı Hükümet Konağı.
Çamura bata çıka ilerliyorum.
Hükümet Konağına varıyorum.
Beni kapıda karşılayan bıyıklı kişiye, Ben, diyorum. Pir. Köyünün yeni öğretmeniyim. İlgililerle görüşmeye geldim.
Bıyıklı kapıcı, ya da bekçi, ya da polis, bilmiyorum, beni şöyle tepeden tırnağa süzdü, sonra, İlkin ayaklarını sil, buraları yeni temizledik, dedi. Sonra: Ne demek "ilgililer"?
İlgililer, dedim, yani okullarla ilgilenen kişiler, bana yardım edecek kişiler.
Sana kimse yardım edemez, bunu bilmiyor musun? dedi.
Bilmiyordum.
Kim kime yardım edecek bu cenabet yerde? dedi.
Ama bana yol gösterecek, bana kitap, defter, kalem verecek birilerinin olması gerek burda, dedim.

Var, dedi. Elbet var, ama yardım etmek için değil. Ben senin yerinde olsam, kimseyi görmek istemez, kendi işimi kendim görürdüm.
Gene de sen bana ilgilileri göster, dedim.
Ben seni uyardım ve benden günah gitti, dedi bu garip adam. Başından geçenler kulağıma gelmiştir, bunun için konuştum seninle, yoksa ben yabancılarla pek konuşmam.
Söylediklerinden hiçbir şey anlamadım.
Ama eliyle gösterdiği yere yürüdüm.
Koridorun sonunda TCMİLLİEĞİTİMBAKANLIĞIHAKİLİ MİLLİEĞİTİMMÜDÜRLÜĞÜ yazılı odayı bulunca, İlgililer burda olmalı, diye düşünüp kapıyı vurdum, içeri girdim.
Odada iki kişi vardı.
Biri, kül rengi metal masanın üstüne serili gazeteyi okuyordu. Öbürü kollarını masanın üstüne uzatmış ve kolları üstüne başını yaslamış uyukluyordu.
Benim girmemle uyanmadı.
Gazeteyi okuyan, Ne istiyorsunuz? dedi.
Ben, dedim, Pir. Köyü öğretmeniyim. Yardımlarınızı istemeye geldim.
Demek o kazazede sensin? dedi.
(Siz, birden, sen olmuştu.)
Evet, dedim, ya *sen* kimsin?
Dik dik baktı yüzüme, Ben İlköğretimmüdürüyüm, dedi.
Bay İlköğretimmüdürü, dedim, okulumuzun (tabiî biliyorsunuzdur köyümüzde gerçek bir okul olmadığını, ne bir kara tahta, ne bir sıra), evet okulumuzun (merak etmeyin biz elbirliğiyle bütün bunları yaptık) yani öğrencilerimin, kitaba, deftere ihtiyacı var.
Liste yaptınız mı? dedi.
Ne listesi? dedim.
Kaç öğrenciniz var? Kaçı birinci, kaçı ikinci, kaçı üçüncü, kaçı dördüncü sınıfta?
Şimdi yaparım, dedim. İsterseniz ben söyleyeyim, siz yazın.
Listeyi yapıp öyle gelin, dedi.

Bir kâğıdınız var mı? dedim.
Uyumakta olan memuru uyandırdı. Bir kâğıt ver, dedi.
Kâğıdı aldım, listeyi yaptım, verdim.
Aldı, bir göz attı.
Yarın gelin, dedi.
Ama ben bugün gideceğim, dedim.
Uykulu gözlerle bir merihliye bakar gibi beni süzen arkadaşına döndü, yalancı bir kahkaha attı: Duydun mu, bugün gidecekmiş?
Gözlerini yeni açan, olup bitenleri anlamamış (daha uyanmamış) kişi,
Nereye gidecekmiş? dedi.
Pir. Köyüne, dedi Bay Müdür.
Ah, Pir. Köyünün yeni öğretmeni demek bu? dedi uykulu bakışlarını bana çevirip.
Evet, bendenizim, dedim.
Tanıştığımıza memnun oldum, dedi. Ben lisemizin felsefe-sosyoloji-mantık öğretmeniyim. (Gözlerini oğuşturdu.) Kentimize hoş geldiniz. Geldiğinize göre birkaç gün kalsaydınız. Müdür Bey iyi adamdır, göz yumar.
(Müdür Bey neye göz yumacaktı?)
Ben hemen dönmek istiyorum *köyüme*, dedim. Alışverişimi yapıp ve eğer mümkünse sizden de kitap ve defterleri alıp hemen dönmek istiyorum köyüme.
Ama dönemezsiniz sayın bayım, dedi felsefe-sosyoloji-mantık öğretmeni. Dönemezsiniz, çünkü ilk otobüs iki gün sonra.
Belki bir başka araç bulurum, dedim.
Müdür Bey yumuşamış ya da yorulmuştu bu tatsız konuşmadan.
Burda araç bulamazsınız, dedi. Boşuna aramayın. Size, devlet yardımı olarak vereceğimiz kitapları, araç ve gereçleri hazırlarken, siz de bakkaldan kışlık ihtiyaçlarınızı alın.
Doğrusu bunu düşünmemiştim: Uzun bir kış boyu kalacağım bir köyde önemli bir kumanyaya ihtiyacım olacaktı.
Müdür, Çarşıda Rize Bakkaliyesi vardır, öğretmenlere veresi-

ye verir, dilediğinizi alın ordan, maaşınızı ona verip borcunuzu kapatırız, dedi.
Doğrusu, bu kolaylık, bu örgütlenme hoşuma gitmişti.
Teşekkür ettim. Çıktım.

Kent. Yeniden.
Kenti çevreleyen dağlara baktım.
Burda da, (köydeki gibi) ufuk yoktu.
Bir denizci için ne büyük işkence. Ufuksuz bir toprak parçası.
Gözlerim alışacak mı bir gün bu görüntüye?
Yürüdüm. Çamura bata çıka.
Çarşı.
Bir zahireci dükkânı. Bir nalbant. Bir zahireci daha. Bir kahve. Memurlar kulübü. Uzakta, kubbeli bir hamam. (Yoksa minaresiz bir cami mi?) Tek katlı, kerpiç birkaç ev. İki katlı, ikinci katına dışardan bir merdivenle çıkılan bir yapı. O da kerpiç. Kapısının üstünde TCSAĞLIKBAKANLIĞIHAKİLİSITMASAVAŞMERKEZİ yazılı bir tabela. Beyaz üstüne silik kırmızı yazıyla. Yürüdüm. Bir karakol. Yürüdüm. Bir kahve daha. İçi dolu, camları buğulu. Yürüdüm. Bir aşevi. Kapısını açıp içeri girdim. Boş masalardan birine iliştim. Biri geldi, önüme bir kaşıkla bir ekmek koydu.
Sonra gitti, bir çukur çanağın içinde çorba getirdi.
Demek burda âdet bu. Yemek seçmek müşteriye ait değil.
Buğday kırığı ya da benzeri bir tahılın kaynatılarak yapıldığı, içine bir tür ot ve yoğurt katılmış bir çorbaydı bu.
Tadı kötü değildi. İştahla kaşıkladım.
Bitirdiğimde, aynı adam geldi, bu kez ne yiyeceğimi sordu.
Pilav ve yoğurt, dedim.
Bir tabağın içinde, o güne değin yemediğim türde bir pilavla, bir başka tabakta yoğurt geldi.
Bir kaşık pilavdan, bir kaşık yoğurttan aldım.
Karşımdaki adamlar bana bakıyorlar.
Bir kaşık pilav —

Karşımdakiler gözlerini dikmiş bana bakıyorlar.
Bir kaşık yoğurt —
Kaşık, bardak gürültüleri de yok.
Sessizliğin sesi yalnız duyduğum.
Bir kaşık —
Yemeklerini bırakmışlar. Sandalyelerinde dik oturmuşlar.
Gözlerini bana dikmişler.
Bir kaşık —
Terlemeye başladım.
Bir —
Bıraktım kaşığı.
Su içmek istedim.
Ağzımda çamur tadı.
Bana bakıyorlar.
Ben de onlara bakıyorum.
Herşeyi bıraktım.
Kaşığı. Pilavı. Yoğurdu. Su bardağını.
Doğruldum sandalyede.
Ben de gözlerimi onlara diktim.
Başları bir örtüyle kapalı bu adamların.
Yüzleri esmer. Güneş yanığı.
Üstlerinde hemen hemen birörnek ceket. Koyu renk, çizgili bir kumaştan.
Kiminin gözleri sürmeli.
Ya ben?
Onlar beni nasıl görüyorlar?
Uzun, sanki günlerdir süren bir sessizliğin içindeydik.
Bakışlarımız donup kalmıştı.
O an, bir bomba olup patlamak istedim.
Oysa ancak oturduğum yerden kalkmayı, elimi cebime sokup bir kâğıt parçasını masanın üstüne bırakmayı ve onların bakışları arasında kapıdan çıkmayı başarabildim.

Yalnızdım.
İçimde büyüyen boşluğun içinde yalnızdım.
Mide bulantım içinde yalnızdım.
İnceden bir yağmur başlamıştı.
Kafama, yüzüme düşen yağmur taneleri kızgın bir demire düşer gibiydi.
Cız! Cızz! Cızzz!

V / KİTAPÇI

Cızz! Cızz! Cızzz!!!
Nereye gidebilirim?
Cızz! Cızz! Cızzz!!!
Nereye gidebilirim?
Cızz! Cızz! Cızzz!!!
Bu kentte sığınabileceğim neresi var?
Bu soruları sorarken, daracık bir kapının önünde buldum kendimi.
Açıktı kapı. Cızz! (Yağ yağmur, yağ!) Cızzz!!!
Eğilip bakacak oldum. Ne görsem beğenirsin,
sen bu kitabı almış ve şu anda bu satırlara değin okumak (atlayarak da olsa) sabrını göstermiş kitapsever okuyucu (büyük cızz'ımı duydun mu?) ne görsem beğenirsin bu dağ başındaki kente benzemeyen kentteki bu küçük dar kapının ardında?
Bir kitapçı dükkânı!
Evet, bir kitapçı dükkânı.
Dar kapılı ve penceresi olmayan dükkân.
Bu loşlukta, bir iskemlenin üstünde oturmuş, elinde tuttuğu kitabı, kapıdan (yani ışıktan) yana hafifçe çevirmiş ihtiyar bir adam gördüm. İhtiyar bir adam. Ak sakallı ve gözlüklü, gerçek bir kitapçı. Her limanda karşılaşılan ve tümü birbirine benzeyen.
Kapının önünde dikilmem ışığını engellediğinden olsa gerek başını kaldırıp baktı.

Beni gördü, Gülümsedi.
Buyrun, dedi. Buyrun içeri girin, dışarda ıslanacaksınız.
İçeri girdim.
Kitaplara mı bakıyordunuz? dedi.
Bilmem, dedim.
Elimde olmadan ağzımdan çıkan bu sözcükten dolayı utandım.
Gülümsemesi daha bir yayıldı yüzünde.
Ah! doğru, hiçbir zaman bilinmez, doğru, haklısınız, hiçbir zaman bilinmez neye bakıldığı, dedi.
O böyle konuşurken, ben (gene elimde olmadan sanıyorum) çevreme bir göz attım:
Birkaç iskemle ve sehpanın üstünde gelişigüzel konulmuş eski kitaplar.
İhtiyar kitapçı, elindeki kitabı kapayıp, yanıbaşındaki kitap yığınının üstüne koydu. Sonra yeleğinin cebinden gümüş köstekli bir saat çıkardı, kapağını açıp baktı.
Kaçtı saat?
Saatimin olmadığını o an farkettim.
Saatini yeleğinin cebine yerleştirdikten sonra (onu dikkatle izlediğimi farketti), Ben bu kentin tek kitapçısıyım, dedi. Tabiî, sözüm, okumasını bilenler için.
Gene güldü.
Gözüm dükkânın loşluğuna iyice alışmıştı. Çevreme daha bir dikkatle baktım. Burda, olsa olsa, yüz kadar kitap vardı. Yüz kadar eski, tozlu, örümcek ağlarıyla kaplı kitap.
Sanki saymışım, ya da o, benim düşüncemi okumuş gibi, Eskiden çok kitap vardı, şimdi kala kala yüzbir kitap kaldı, dedi.
Yüzbir mi?
Evet, şu anda okumakta olduğumla birlikte tam yüzbir kitap: Bölgenin en zengin kitaplığı!
Burda kitap okuyan var mı? dedim.
Eskiden vardı, dedi. Şimdi pek kalmadı. Bedava versem bile okuyan yok.

Neden? dedim.
Okumasını bilenler gittiler, dedi ihtiyar. Geri kalanlarsa kitaptan başka şey okuyorlar.
Bunca konuşmadan sonra, artık kendimi tanıtmam gerekiyordu.
Kendimi pek tanımayan ben
bu ihtiyar kitapçıya kendimi tanıttım.
Ne var ki, o da, bu kentte karşılaştığım öbür kişiler gibi, zaten tanıyordu beni.
Anlamıştım sizin yeni öğretmen olduğunuzu, dedi. Kapının önünde dikildiğinizde anlamıştım. Şimdi söyleyin, ne gibi kitaplar istiyorsunuz benden?
Bilmiyorum, dedim.
Ah! Çok sevdim. Gerçek bir okur karşılığı. Çok güzel, çok güzel... dedi. Sonra: İzin verin de sizin kitaplarınızı ben seçeyim.
Hiçbir şey söyleyemedim.
Ne diyebilirdim? Hayır olmaz / Rica ederim / Ben kendi kitaplarımı kendim seçerim / Burda benim işime yarayacak (?) kitap olduğunu sanmıyorum / Bana gerekli (?) kitapları siz nerden bilebilirsiniz? / vb.
Hayır, hiçbirini demedim. Bıraktım seçsin.
İlk kez bir başkası benim için bir şey seçiyordu
Tanrım, ne rahatlık! Seçilen kitap bile olsa.
Seçtiği kitapları getirdi önüme koydu. Bunların tümü eski kitaplardı, herbiri artık günümüzde pek görülmeyen deri ciltle kaplanmıştı ve kapaklarında ne yazarın, ne de kitabın adı vardı.
Birini elime alıp açmak, adını, yazarını, konusunu öğrenmek isteği içinde kıvranıyor, ama bilmiyorum niçin, cesaret edemiyordum buna.
İhtiyar kitapçı, Sizi ilgilendireceğini umduğum birkaç kitabım daha var, ne yazık ki, onlar bizim dilimizdendir, dedi.
Benimle, benim dilimde konuşuyordu. Demek onun bir başka dili vardı. Öz dili. Ana dili.
Sizin diliniz hangisi? dedim.

Güldü.
Sizin bilmediğiniz.
Ama benim bilmediğim o kadar çok dil var ki, dedim.
Onlardan biri, dedi.
Benimle bayağı eğleniyordu ihtiyarcık.
Gene de söyleyin hangisi? diye üsteledim.
Süryanice.
Bunu söylerken ağlıyor muydu, gülüyor muydu, dükkânın loşluğunda pek seçemedim.
Süryanice mi?
İlk kez duyuyordum bu sözcüğü.
Evet, Süryanice, dedi. Bilmezsin değil mi?
Hayır, dedim. (İlk kez duyuyorum, demeye utandım.)
Olağan, dedi. Handiyse biz bile unuttuk. Çocuklarımız demek istiyorum.
Benim için seçtiğiniz kitaplar, umarım, bildiğim dillerdendir, dedim.
Öyle umalım, dedi, gülümseyerek.
Yoksa, dedim, bilmediğim dilden bir kitap okumanın bir anlamı yok, öyle değil mi?
Dudaklarındaki gülüş yitmişti. Ama gözleri gülüyordu daha.
Öyle, dedi.
Benim için ayırdığı kitaplardan birine uzandım. (Artık içimdeki isteğe karşı koyacak gücüm kalmamıştı.)
Elimi tuttu.
Yok, yok... hayır, şimdi değil, köyünüze gittiğinizde bakarsınız.
Ama yanıldıysanız, boşuna hamallık olacak, dedim.
Neden hamallık olsun? dedi.
İçini çekti: Ve neden yanılmış olayım? Hem yanılmış olsam da ne çıkar? Uzun gecelerde, yalnızlığın gecelerinde, bir de bakarsınız ki, o dilinden anlamadığınız kitap, sizin dilinizden anlamaya başlamış ve size açılıyor. Bağışlayın, biraz kapalı konuşuyorum, ama demek istediğimi anladınız değil mi? İnsan bildiği ya da bildiğini sandığı bir dilde yazılmış birçok kitabı

da anlamayabilir, öyle değil mi? Yani şunu demek istiyorum... (Ne yapacağını, ne söyleyeceğini şaşırmış gibiydi. Kızarıp bozarıyor, özür üstüne özür diliyordu; ve ben, ne söylediklerini, ne de niçin özür dilediğini anlıyordum.) Demek istediğim şu, insan, çok basit şeylere bile, nasıl söyleyeyim, ilgi duymuyorsa ya da o konuları sevmiyorsa, ne diye anlamaya çaba göstersin? Kitapları da dostlarını seçer gibi seçmeli kişi, öyle değil mi? Ben öyle yaparım. (Yeniden kendine döndü, sevecen görünüşüne kavuştu.) İşte size on dost gibi on kitap verdim, dedi. Bakarsınız, karıştırırsınız, anlarsınız, seversiniz ya da kaldırıp atarsınız, unutursunuz.

Tamam. Anladım.

Dar kapıdan dışarı baktım. Yağmur hızını artırmıştı.

Dışarı çıkmam söz konusu değildi. (Dışarı çıksam nereye gideceğim bu yağmurda?) Sözü uzatmak için,

Bir filozof gibi konuşuyorsunuz, dedim.

Yanılıyorsunuz, ah, siz de yanılıyorsunuz, dedi ihtiyar Süryani. Tam tersine. Bir kitapçı gibi konuşuyorum. Basit bir kitapçı gibi.

Öyleyse, benim için seçtiğiniz dostların hesabını göreyim, dedim. (Gülme sırası şimdi bendeydi.)

Ah, onlara kavuşmak, onlarla konuşmak, onları tanımak için sabırsızlanıyorsunuz, öyle görüyorum, dedi. Durun durun, sarayım onları. İyice sarıp sarmalayalım ki, yağmurdan zarar görmesinler.

Bir köşeden eski gazeteler çıkardı, yaydı.

Sonra gazetelerin ortasına kitapları yerleştirdi. Paket yaptı. Kınnapla bağladı.

Borcum? dedim.

Borcunuzu kitapları okuduktan sonra ödeseniz nasıl olur? dedi.

Ona, Pir. Köyüne gittiğimi, belki uzun bir süre kente inemeyeceğimi söyledim.

Ne çıkar? Buraya gelecek köylülerden biriyle gönderirsiniz. Köylüler, yollar kapansa da, arada bir inerler kente. Hemen her birinin bir dâvası vardır. Duruşmalar, yollar kapalı diye

ertelenecek değil a! İnerler kente, zorunlu olarak.
Ama ben şimdi ödemek istiyorum borcumu, dedim. Bence yanlış bir iş yaparsınız, dedi. Birincisi, kendinizin seçmediği kitapların parasını sizden alamam. İkincisi, cebinizdeki parayla, ben sizin yerinizde olsam, kendim ve çocukların kışlık ihtiyaçları için alışveriş yapardım.
Dayatmanın bir sonuca varmayacağını gördüm. Peki, dedim. Dilediğiniz gibi olsun.
Sanırım konuşacak bir şeyimiz kalmamıştı.
Yağmura karşın, kitap paketini kolumun altına alıp çıkacaktım ki, Durun, durun bir dakka, dedi. Şurda, taş baskısı, eşsiz bir harita olacaktı. Bana babamdan kaldı. Size söylemedim değil mi, ama tahmin etmişsinizdir sanırım, babam da kitapçıydı. Kendisi, yani babam, Bir gün yolu bir dağ başına düşen, yolunu şaşırmış bir denizci, dükkânına uğrarsa, bu haritayı ona satarsın, demişti. Bugüne değin babamın koyduğu yerde duruyor. Siz, belki haritaların dilinden anlarsınız. Ömrümde deniz yüzü görmemiş benim gibi bir ihtiyar için, itiraf edeyim ki pek bir şey ifade etmiyor bu harita. Tabiî, birçok kez açıp baktım, ama hiçbir şey anlamadım. Birtakım çizgiler, iğriler, büğrüler... Durun, şurda bir yerde olacak. Bu sizin kısmetiniz.
Telaşla kitapların arasına daldı.
Ve aranırken yere bir şey düşürdü.
Yere düşen nesnenin çıkardığı sesten, bunun bir metal parçası olduğunu çıkardım.
İhtiyar, Talihe bak sen, ne ararken ne bulduk! diye bir sevinç çığlığı attı. Artık unutmuştum onu, umutsuzluktan unutmuştum, kanat takıp uçtu sanıyordum. Al sana, haritayı ararken, görüyor musun, o, burdayım ben, diye kendiliğinden çıktı ortaya.
Eğildi yere düşen nesneyi alıp bana uzattı:
Bir bakın şuna ve daha önce benzerini gördünüzse bana geri verin.
Dükkânın loşluğunda, yalnız madeni bir soğukluk ve bir ağırlık

duydum elimde.
Biçimini, kapının önüne gidip, elimi dışarının ışığına uzattığımda gördüm:
Elimde, tunçtan bir insan eli duruyordu. Üstüne eski yazıyla bazı harfler ve sayılar kazılmıştı.
Ensemden, Bu bir mühürdür, bir tılsım mühürü, diyen ihtiyarın sesini duydum. Eski yazıyı da bilmiyor olmalısınız, değil mi? Bilseydiniz de bir şey değişmezdi. Çünkü bunlar birer simgedir. (Bir an duraladı, sonra:) Yok hayır, eski yazıyı bilseydiniz, size bu işaretleri açıklayan bir elyazması kitabım vardı, onu verebilirdim. Köyde bu tılsım mührünü çözmek için hoşça vakit geçirirdiniz.
Elim (elimde tılsım mührü) boşlukta donup kalmıştı.
Bu sizin talihiniz. Haritayla, bu mühür, size benim armağanım olsun, dedi. Dilini bilmeseniz de önemi yok. Belki bir gün öğrenir ya da bilen birinin yardımıyla tılsımı çözersiniz. Hem kimbilir, belki bir işinize de yarar.
Nasıl? dedim.
Bilinir mi, dedi İhtiyar. (Bir oyun oynamış, o oyunun sonucunu bekleyen afacan çocuk gülüşü sürüyordu yüzünde.) Bilinir mi, tılsım bu.
Haritayla birlikte mührü de elime tutuşturdu. Kitap paketini de koltuğumun altına aldım.
Ben dışarı çıkarken, o, arkamdan, Sizden ricam, sonuçtan beni haberdar etmeniz, dedi.
Sonuçtan elbet haberdar edecektim onu.
Ama neyin sonucundan?
Yükümü aldım, dükkânın dar kapısından çıktım.

Yağmur dinmişti.
Kenti çevreleyen, salt sarp kayalardan oluşan, üstünde hiçbir bitki örtüsü seçilemeyen dağ, güneşin ışıklarını kente yansıtan bir ayna gibiydi. Dağın üstünde bin renkli ebemkuşağı belirmişti. Hiçbir denizde böyle bir görünümle karşılaştığımı ansımıyorum.

Olduğum yerde donakalmıştım.
Hayranlıkla, dağa, ebemkuşağına baktım.
Sonra, bir elimde tılsım mührü ve nereye, hangi denizlere ait olduğunu bilmediğim bir harita, öbür elimde Süryani kitapçının benim için seçtiği on kitap, kente girerken gördüğüm hana doğru yürümeye başladım.

Belki kendimi atacağım boş bir odası vardı hanın.

VI /HAN

Hanın dört odasından biri boştu.
Han sahibi, Eğer bir müşteri gelmezse tek başınıza geceleyebilirsiniz, dedi.
Odaya doğru ilerlediğimde, ardımdan, Pir. Köyünün yeni öğretmenisiniz, değil mi? diye sordu.
Tanrım! herkes tanıyor beni bu kentte.
Ya da herkes herkesi tanıyor.
Ben hariç.
Kendi dahil, kimseyi tanımayan ben hariç.
Bu kısa süre içinde şaşırmamaya alıştım.
Evet, dedim, ben o'yum.
Elimdeki paketlere bakıp,
Süryaniden mi? dedi.
Anlamadım, dedim.
Süryaniye mi uğradınız? dedi.
Süryani kim? dedim.
Bizim kitapçı, dedi.
Ha, evet, kitapçı... Süryani midir? dedim.
Evet, dedi, kentimizin tek Süryanisi ve tek kitapçısı.
Süryani ne demek? Niçin Süryani? O Süryani ise sen kimsin?
Ben kimim?
Sormadım. Hiçbir soru sormadım. Denizde de soru sorulmaz. Bazı deniz kurallarının (Soru sorma!) karlı dağ başlarında ya da susuz çöllerde de geçerli olacağını hiç düşünmemiştim. Ama

denedim. Elimden başkası gelmediği için. Başkasını düşünemediğim için.
Odam hangisi? dedim yalnızca.
Burası, dedi.
Kapıyı açtı.
Yanyana konmuş dört demir karyola. Ortalarında bir tahta masa.
Masanın üstüne elimdeki kitapları, haritayı ve mührü bıraktım.
Han sahibinin odadan çıkmasını bekledim.
Çıkar çıkmaz da kapıyı kapadım. Sürgü, kilit gibi bir şeyler arandım. Ama kapıda, ne sürgü, ne kilit vardı.
Döndüm, masanın üstüne bıraktıklarımdan, ilkin haritayı aldım (denizci tutkusu).
Yuvarlanmış ve ipek bir iplikle bağlanmıştı.
Düğümü çözdüm. Kâğıt kıvrılıp toparlanmasın diye, bir yanına kitapları, bir yanına da mührü koydum. Tam incelemek için üstüne eğilmiştim ki kapı açıldı.
Ve içeri bir yabancı girdi.
Vali Bey sizi istiyor, dedi.
Vali mi? dedim. Peki gelirim.
Adam yerinden kımıldamadı.
Söyleyin kendisine birazdan gelirim, dedim.
Adam yerinden kımıldamadı.
Belli ki beni almadan gitmeyecekti.
Sesimi yükselterek, Sen git, ben gelirim, dedim.
Vali Bey sizi alıp gelmemi istedi, dedi.
Kitapları ve mührü kaldırdım. Haritayı sardım.
Valinin habercisi önde, ben arkada, çıktık.

VII /VALİ

Valinin karşısındayım.
Vali demek, kentin en büyük mülkî amiri demekmiş.
Valinin kendisi söyledi bunu.
Belki siz bilmezsiniz, benim, yani bir valinin görevlerini. Ne de olsa yabancısınız.İlin, tabiî il dediğimiz yalnız burası değildir, kazalar vardır, köyler vardır, bütün bunların en yüksek mülkî amiri benim.
Valinin karşısında ayakta duruyordum. Oturmamı söylememişti.
Bu vali tanımından, bana yapmış olduğu bu açıklamadan hiçbir şey anlamamıştım.
O, devam etti:
Sizin hakkınızda çok şeyler duydum —
olumlu ve olumsuz şeyler.
Tabiî, buraya nasıl düştüğünüzü
bunun nedenlerini de biliyor olmalısınız, dedi.
Hayır, diyecek oldum.
Rica ederim aramızda konuşuyoruz, dosyanız burda elimin altında, dedi.
Gerçekten de, masanın üstünde, kalın, kara kaplı bir dosya duruyordu.
Vali Bey sağ elini bu dosyanın üstüne koymuştu.
Birbirimizden saklayacak bir şeyimiz yok. Bugün, kente, izinsiz geldiğinizi öğrendiğimde, (burda benden habersiz kuş uçmaz)

yoo, yoo kızmadım, bunu olağan karşıladım.
Ama bu rastlantıdan yararlanmak
sizinle tanışmak
sizinle konuşmak istedim.
Ve sizi uyarmak
VE-Sİ-Zİ-U-YAR-MAK!!!
Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordum.
Kalın kaşlarını kaldırarak
sözlerinin etkisini ölçmek istermiş gibi
tepeden tırnağa süzdü beni.
Ne demek istediğimi anlıyorsunuz.
Hayır hiçbir şey anlamıyorum.
Tanrım, hayır, hiçbir şey, gerçekten hiçbir şey anlamıyordum.
(Acaba kitapçıdan mı sözetmek istiyor?)
Ben, dedim, buraya, yani kente *onun* için inmedim. Çocukların kitapları yok, defterleri yok, kalemleri yok...
Ah, başlamayın lütfen, dedi. Biliyorum, burda hiçbir şey yok. Ne yaparsınız, devletimiz her yere elini uzatamıyor. Ama size, yani köyünüzün çocuklarına gerekli yardım yapılacak. Burda cüzzamlılara bile yardım ediyoruz.
(Cüzzamlılar?)
Sonra gülerek,
Buranın havası, dedi, size yarayacak, göreceksiniz. Siz denizlere alışmışınızdır (demek gerçekten biliyordu geçmişimi), ama buranın havası sizin geldiğiniz yerlerden daha sağlamdır. Görünüme gelince, biraz bekleyiniz, sabrediniz, bu çıplak dağları bir de kar altında görünüz. Tüm yollar kapanır, günlerce, haftalarca kapalı kalırız burda. Güneydeki kazalarla, köylerle ilişkiler kesilir. Ama görünüme diyecek yoktur. Bu yükseklikte, bu ufuksuz topraklarda, bu sonsuz beyazlıkta insan kendini bambaşka duyar. Daha özgür. (Gözlerini gözlerime dikti. Ve konuyu değiştirdi.)
Köyde karışanınız görüşeniniz olmayacak.
(Birden ciddileşti:)
Ama bilin ki

ama bilin ki
bizim gözümüz nerde olursanız olun sizin üstünüzde olacak.
(Sevecenleşti:)
Şimdi söyleyin, neye ihtiyacınız var?
Kitap, defter ve ilâç, dedim.
Bunlar kolay, başka? dedi.
Başka bir şeye ihtiyacım yok, dedim.
Emir vereceğim, istediklerinizi yarın size verecekler, dedi. Bir daha kente geldiğinizde bana uğrayın. Sizi görmek istiyorum. Şimdi gidebilirsiniz.
Bu saçma görüşme sona erdiği için memnun ayrılırken,
Bir dakka, bir dakka, adınıza gelmiş mektuplar var, onları vereyim size, dedi.
Bir tomar mektup, gazete, dergi uzattı.
Teşekkür ettim.
Kapının önünde elimdeki mektuplara baktım.
Tüm zarflar açılmıştı.
Demek ilgilendiriyorum onları, dedim.
Ve adıma gelen mektupları, Vali Beyden sonra bir de kendim okuyayım dedim.
Hanın yolunu tuttum.

VIII / HAN ODASINDA

Odama girer girmez, ilk işim, Vali Beyin elime tutuşturduğu paketi açmak oldu.
Elime gelen ilk zarfın içindeki mektubu çıkardım.
"Ey benzerim"
diye başlıyordu mektup.
Daktiloda yazılmıştı.
Ve şöyle devam ediyordu:
"Ey benzerim kazazede,
sen de benim gibi, yüzlercemiz, binlercemiz gibi beklemediğin bir anda, bu dağ başında buldun kendini. Ama biz kazazedeler, sürgünler, vurulmuşlar, vurgun yemişler, atılmışlar, yadsınmışlar, kargınmışlar (sen dilediğin sıfatları eklemekte özgürsün) biliriz birbirimizi. Ve bildiğimiz için de yardımcı olmamız gerek birbirimize. Bu mektubu, Hak, kentine sürüldüğünü öğrenir öğrenmez yazdım. Seni aydınlatmak için, Sana yardımcı olmak için. Seni hazırlamak için. Biliyorum, şu sıralarda korkulu bir düş içinde yaşar gibisin. Yaşadığın bir düş mü, bir gerçek mi? bunu bile ayırtedecek durumda değilsin.
Hiçbirimiz değildik.
kimimiz bir kazazede olarak duydu kendini.
Kimimiz sürgün.
Kimimiz hükümlü.
Ama birimiz vardı ki, o daha ilk günden, Ben gönüllü geldim, demişti.

O, bu dağ başında üç yıl bir derviş gibi yaşadı.
(Öyküsü yazılsın bir gün!)
Ben, bugüne değin yalnız kendi yaşadığımı, yalnız
onun şiirini yazdım.
İlişikte bulacaksın.
İster oku, ister okuma.
Ben gizli yazanlardanım.
Gizli, yani kendi kendine yazanlardan.
Bir de benim durumumda olanlara yazıyorum,
ki aynı şey.
Belki bir gün sen de yazacaksın
yaşadıklarını, düşlerini, korkularını
yaşadığın sözcükleri.
Bir tek O yazmadı. Buraya gönüllü gelip üç yıl yaşayan. Onun üstüne tüm bilgileri, eğer yaşıyorsa, kentteki tek kitapçıdan, ihtiyar Süryaniden edinebilirsin."

Bu isimsiz, imzasız, garip mektubu bıraktım.
Sonra bir başka zarf aldım.
Başkalarının açıp okuduğu bir mektubu bir de ben okudum.
Bu mektup birincisinden de garipti.
Çünkü yabancı bir dilde yazılmıştı.
Uzak, adını hayal meyal ansıdığım bir ülkeden geliyordu.
Mektubu okumaya çabalarken, biraz da şaşkınlıkla, okuduğumu anladığımı görüyordum
Demek bu dili biliyordum.
Anlamadığım bazı sözcükler vardı El yazısını sökmekte güçlük çekiyordum.
Ama anlamı çıkarabiliyordum.

Garip bir oyundu bu.
Bir dil, yabancı bir dil, bana yabancı bir dil ve bir gün, kente indiğim ilk gün, açılmış, okunmuş mektuplar veriyorlar. Mektuplardan birinde yabancı bir dilden biri sana sesleniyor ve sen bu dili anlıyorsun.

Mektubu okudukça şaşkınlığım artıyordu.
Çünkü bu mektup, beni bilen, beni seven, bana sevgilim (ya da buna benzer bir sözcükle) diye seslenen bir kişiden (bir kadından) geliyordu.
Mektubun ortalarına vardığımda, yazanı tanıyıp tanımadığımı sordum kendi kendime.
Verdiğim cevap beni şu korkunç gerçekle karşı karşıya getirdi:
Değil bu mektubu yazanı, bana Sevgilim diye seslenen,
hiç kimseyi
HİÇ KİMSEYİ ansımıyordum.
Bundan önceki yaşamım, sanki tek başıma
bir ormanda,
bir çölde
ya da denizlerde, tek kişilik bir teknede
geçmişti.
Ansıdığım yalnızca görünümlerdi.
Bu görünümlerin, yalnız denizler, çöller, ormanlar değil de kentler, büyük, kalabalık, gürültülü kentler olduğunu, bu dağ kentindeki han odasında farkettiğimde dehşete kapıldım.
Dehşete kapılmamanın olasılığı var mıydı?
Gözümün önünde beliren tüm görünümlerde insanlar yoktu.
Bir tek olsun insan yoktu.
Daha doğrusu, yürüyen, konuşan, koşuşan insanların yüzü yoktu.
Belleğimde kalmış hiçbir insan yüzü.
Dehşetim devam ediyordu: Çünkü kendi yüzümü de ansımıyordum.
Yüzümü, (hiç değilse kendi yüzümü ey şaşkın okuyucu!) görebilmek için odanın içinde bir ayna aradım. Bulamadım.
Dışarı çıktım.
Hancıdan bir ayna istedim.
Ayna mı? dedi, şaşkın şaşkın yüzüme bakarak. Ne yapacaksınız aynayı?
Hiç.

Odama döndüm. Yüzümü elimle yokladım. Bir kör gibi. Parmaklarıyla gören bir kör gibi. Sakallarımı sıvazladım. Çenemi buldum: sakalımın altında kemikli sert bir çene izlenimini verdi bana.
Parmaklarım, burnumun çevresinde, sonra gözlerimin, sonra elmacık kemiklerimin ve alnımın çevresinde dolandı.
Kendi yüzümü bulmaya,
kendi yüzümü çizmeye çalışıyordum.
Bunu yaparken de, belleğimi zorluyor, kendi yüzümle birlikte, bana bu mektubu yazanın yüzünü, bedenini, ellerini, kokusunu yaratmaya çalışıyordum. Sanki birinin yüzünü, çizgilerini, kokusunu bulsam, herkesinkini, yaşamıma giren, değen, çıkan herkesinkini bulacaktım.
Belleğimden birbiri ardısıra fışkıracaktı biçimler (yüzler, gözler, dudaklar, burunlar, boyunlar, eller, ayaklar...), renkler, kokular, anılar...
Başaramadım.
Masanın üstünde yalnız elimi gördüm. Uzun, kemikli parmaklar. Derinin üstünde yol yol damarlar. Çevirdim. Avucum. Uzun ve güç (yıkıntılarla, uçurumlarla, düşüş kalkışlarla dolu) bir yaşam çizgisi.
Mektupları, kitapları, masanın üstünde bırakıp dışarı fırladım.
Hancıya, Bu kentte bir berber yok mu? dedim.
Bir berber mi? Ne yapacaksınız berberi?
Çıldıracağım, tüm sorularıma bir başka soruyla karşılık veriyor bu adam.
Sakallarımı kestireceğim, dedim. (Silik, soluk bir berber aynasında olsun, yüzümü görmek istiyordum oysa.)
Var, ama bu saatte kapalıdır, dedi.
Yeniden odama döndüm.
Yarıda bıraktığım mektubu okumaya başladım.
Mektup, beni ondan ayıran yedi bin kilometrenin, bana duyduğu aşkın önünde bir hiç olduğunu söylüyor, beni, yalnız beni, hep beni beklediğini, bekleyeceğini, beklemekten usanmayacağını, geleceğe olan inancını söylüyordu.

Ve *"Gelecek aşktır"* diye bitiriyordu.
Gelecek aşktır. Bir bu eksikti.
Acaba mektup yanlışlıkla mı bana gelmişti?
Bu umutla zarfı aldım.
Ne yazık ki üstünde benim adım yazılıydı. Ama zarf açık olduğuna göre, bu bir oyun olamaz mıydı? Biri (örneğin Vali koymuş olamaz mıydı mektubu bu zarfın içine? Kendi yazdığı ya da yazdırdığı. Ya da başkasına gelen bir mektubu alıp benim zarfıma koymuş olamaz mıydı? Bu zarftan çıkan benim mektubumu da bir başkasının zarfına? Herşey olabilirdi burda. Akla gelen ya da gelmeyen herşey.
Yorulmuştum.
Tüm bu soruların karşılığını yarın sabah bir ayna bulup yüzümü "keşfeder etmez" bulacağıma inandırdım kendimi.
Şimdi dedim, mektupları, soruları bırakıp şu haritamıza bir göz atalım.
Haritayı aldım. İpek ipliği çözüp, önüme serdim.
Üstüne eğildiğimde, kapı açıldı ve bir adam, Selâmünaleyküm, deyip içeri girdi. Ve hemen soyunmaya başladı. Pantalonunu, ceketini, yeleğini çıkardıktan sonra da, Allah rahatlık versin, deyip, boş yataklardan birine girip, kıvrıldı. Ama gözleri açıktı.
Açık gözleri, bir bana, bir önümdeki haritaya bakıyordu. Haritayı sardım. İpek ipliğiyle yeniden bağladım.
Ben de soyunup yatağa girdim.
Çok geçmeden bir başkası girdi odaya. O da soyunup yattı. Uyku tutmuyordu. Gözlerimi kapıyor. Kulaklarımı tıkıyordum (çünkü ilk gelen horlayıp duruyordu), uyku tutmuyordu. Bir ara gene kapı açıldı. Bu kez gelen (Artık bu son, dedim, çünkü odada bir beşinci yatak yoktu) ceketini çıkardı, ama soyunmadı, yatağın üstüne çıkıp namaz kılmaya başladı.
Daha namazını bitirmemişti ki, tavandaki soluk ışık söndü.
Çok şükür.
Karanlığa gömülmüştük. Ama karanlıkta sesler daha bir duyulmaya başlar.

İnsanların, böceklerin, doğanın sesi. Yeryüzünün tüm sesleri. Gerçek ve gerçekdışı sesler. Burda, bu han odasında, buna bir de, odanın neresinde olduğunu göremediğim bir çalar saatin tik-tak'larını eklemek gerekiyor.

Denizlerin sessizliğine ve yalnızlığına alışmış, tek dayanabildiği, alıştığı ses, dalgaların, çalkantıların ve tekne demirinin sesi olan ben, bu han odasında, üç yabancının, bir çalar saatin ve dağbaşı gecesinin çıkardığı seslere karşın, çok geçmeden derin bir uykuya daldım.

Sabah, çalar saatin ziliyle uyandığımda gün çoktan doğmuştu. Çok şükür, düşsüz, işkencesiz, derin bir uyku çekmiştim. Yokluğu yaşamış olmak gibi bir şey.

IX / KENTTE SON GÜN

Yüzümü yıkamak için dışarı çıktığımda, Hancı, Bir çay ister misin, yeni demledim, dedi.
İsterim, dedim.
Yüzümü yıkadım, döndüm, balkondaki tahta masanın üstünde tavşan kanı bir çay buldum.
Ben çayımı yudumlarken
güneş dağı tümden ışıtmıştı.
Mahfelin önündeki askerler nöbet değiştiriyordu.
Sokaklar bomboştu.
Dükkânlar daha kepenklerini açmamıştı.
Çayım bitti.
Yenilendi.
İkinci bardağımı yudumlarken
yavaş yavaş insanlar göründü sokaklarda.
Dükkânlar açılmaya başladı.
Serinlik, yerini (tende duyulurcasına) ılık bir sıcaklığa bıraktı.
Ve o an, içimde yazmak isteğini duydum.
Yazmak... Kime? Neyi?
Hep bilinmeyene yazılmaz mı?
Öyleyse, örneğin, o yabancı dilden aldığım mektuba cevap yazabilirdim
Ama, ilk mektubumu yazmadan
dün akşam kendime verdiğim sözü yerine getirmem, yüzü-

mü bir aynada görmem gerekiyordu.
Hancıya, Berber açmış mıdır? diye sordum.
Neden açsın? dedi.
Dükkân nerde? dedim.
Süryaninin yanında mıydı? dedi.
Cevaplamadım. Kızgınlığımı yatıştırdım.
Çayımdan son yudumu aldım, merdivenleri indim, sokağa çıktım.
Evet, Süryaninin yanındaymış berber. (Dün nasıl görmemişim?) Aynanın karşısına geçmiş, kendi kendini tıraş ediyordu berber.
Hoş geldiniz, dedi.
Tıraşına devam edip etmemek arasında bocaladı.
Yok, devam edin, benim acelem yok, dedim.
Bu arada, bir punduna getirip, arkasına geçtim ve uzaktan da olsa, yüzümü aynada seyretme olanağını buldum.
Ne korktum, ne sevindim.
Ne umduğum gibiydi (ne umuyordum ki?), ne de korktuğum gibi. Herhangi bir insan yüzü. Ama gene de burdaki insanlara benzemeyen bir insan yüzü.
Kocaman bir kafa. Beyzi bir yüz. Uzun, sarı saçlar. Kızıla çalan sakal, bıyık. Düzgün bir burun. Etli dudaklar. Çıkık elmacık kemikleri. Çekik gözler.
Demek ben buydum.
Ne yapalım? Değiştiremeyeceğimize göre... Kabul edip etmemek elimizde olmadığına göre...
Berber tıraşını bitirdi. Çinko bir çanağın içinde yüzünü yıkadı. Sonra beni buyur etti.
Saç mı, sakal mı? dedi.
Yalnız sakal, ama bıyıklarıma dokunmayın.
Sakalıma şöyle bir baktı.
İlkin makinayla kırpmak gerekecek, dedi.
Nasıl isterseniz, dedim.
Tıraş makinasını eline aldı ve şakaklarımdan çeneme, sonra boynuma doğru, tüm sakallarımı kesti.

Sonra sabunlama. Sıcak suyla ve bol sabunla.
Sonra kayışta bilenen ustura. Sonra,
Biraz canınız yanacak, çünkü sakallarınız çok sert.
Ziyanı yok.
Usturanın şakağımdan başlayan kesişi.
Devam.
Perdah ister misiniz?
Hayır.
Aynı çinko kapta yüzümün yıkanışı.
Kolonya? (İğrenç bir koku. Pis bir havlu.)
İstemem. Böyle iyi.
Koltuktan kalkmadan, aynaya mümkün olduğu kadar yaklaşarak yüzümü inceledim.
Sanki bir dinamit lokumu yüzümün yakınında patlamış da tüm izini derime bırakmıştı.
Öylesine delik deşikti yüzümün derisi.
Engebeli bir toprak parçası.
Çenemin sol yanında bir bıçak yarasının izi vardı.
Yüzümü iyice inceledim. Ama bu, bende hiçbir çağrışım yaratmadı.
Elimle yüzüme dokundum. Kendimi bulmak ister gibi.
Çok güzel tıraş ettiniz. Doğrusu bu sakalı kesmek kolay değildi, dedim. Borcum ne kadar?
Söyledi.
Ödeyip çıktım.
Süryani daha dükkânını açmamıştı.
Yürüdüm.
Fırından bir küçük pide aldım.
Sonra bakkaldan bir parça peynir. Küflü, otlu bir peynir.
Sonra bir kahveye girdim. Bir çay istedim.
Çayla, pidemi, otlu, küflü peyniri katık edip yedim.
Bir çay daha içtim.
Artık tüm dükkânlar ve daireler açılmıştır, dedim.
Çıktım.
İlköğretim Müdürlüğüne gittim. Müdür orda değildi, ama

mantık-felsefe-sosyoloji öğretmeni bıraktığım gibiydi. Aynı masada, aynı uykulu gözleriyle sanki beni bekliyordu.
Ah, gene siz, dedi, beni görünce. Durun, durun, galiba sizin için bazı paketler hazırladılar.
Onları ararken, bir yandan da kıs-kıs gülüyordu.
Valiyle görüşmüşsünüz, doğru mu?
Evet, dedim. Kendisi istemiş gittim, gördüm.
Ne istiyorsa verin diye emir buyurmuşlar, dedi. Hazırladık. Paketler şurda olacaktı.
Şurda, dediği yere baktım. Odanın bir köşesinde dört beş paket ve bir büyük kutu vardı.
İsterseniz siz diğer alışverişlerinizi yapın, sonra da gelip bunları alın. O zamana değin Müdür Bey de dönmüş olur, dedi.
Tam çıkarken, aynı iğrenç gülüşle, Vali Bey mektuplarınızı da verdi mi acaba? dedi.
Cevaplamadım.
Kapıyı vurup çıktım.

Çarşıdaki büyük bakkaliyeye (Rize Bakkaliyesi) girdim.
Kendimi tanıtmanın gereği yoktu. Bakkal, Hoş geldiniz, Pir. Köyünün yeni öğretmenisiniz değil mi? Dünden beri sizi bekliyordum, dedi. Sonra: Dilediğinizi alabilirsiniz, parayı düşünmeyin, maaşınızla ödersiniz.
Ne almak gerekiyor? dedim. Çünkü bildiğiniz gibi ben buralardan değilim. Ne almam gerektiğini de bilemem.
İlkin, bal, şeker, pirinç, gazyağı, peksimet almanız gerek, dedi. Belli olmaz, belki bir daha inemezsiniz kente.
Peki, hepsinden yeterince verin, dedim.
Sonra, kuru üzüm, kuru zerdali, pestil de gerekir, dedi.
Onlardan da verin, dedim.
Çocuklar için boya, defter, kalem, silgi istiyorsanız...
İstiyorum, dedim.
Bir yandan konuşuyor, bir yandan bazı kaplara, kesekâğıtlarına söylediği yiyecekleri doldurup tartıyordu.
İşi bittiğinde, bunların bir bölümünü bir çuvala, bir bölümü-

nü karton kutulara yerleştirdi.
Sonra hesabı yaptı.
Bin-iki-yüz-elli-lira.
Elimi cebime attım. Tüm paramı saydım: Üç-yüz-seksen-altı lira.
Size-üç-yüz lira versem de üstünü—
Tabiî, tabiî, dedi. Yalnızca aylığınızı alabileceğime dair bana bir kâğıt imzalayın.
Önüme bir kâğıt kalem uzattı.
Yazdım, imzaladım.
Şimdi bunu lütfen Müdür Beye verin, dedi.
Oldu, dedim. Zaten burdan çıkınca oraya gideceğim.
Bakkaldan çıkıp Müdür Beyin yanına gittim.
Müdür, Oh, maşallah, maşallah, sesleriyle karşıladı beni. Umarım, han odasında rahat bir uyku uyumuşsunuzdur.
Çok rahat bir uyku, dedim. Deliksiz bir uyku. Alışverişimi de yaptım, artık köyüme dönebilirim.
Gördüğüm kadarıyla tıraş da olmuşsunuz, bir öğretmene de bu yakışırdı doğrusu, dedi.
Bu sözlerini karşılıksız bıraktım.
Sizin için ayırdığımız kitaplar burda. Ne yazık ki defterimiz yok, dedi.
Defter ve kalemleri ben aldım, dedim.
Kitaplarla birlikte size bazı dergiler ve iki de bayrak veriyoruz, dedi. Lütfen, şurayı imzalayınız.
Alındı. İmzalandı.
Eller sıkıldı
Dışarı çıktım.
Bir kamyon, mal ve insan arıyordu yola koyulmak için. Şoföre beni alıp alamayacağını sordum.
Yükle abi nen varsa, yalnız kendin de mallarınla beraber arkada gideceksin. Zira, şoför mahalli tutulmuştur, dedi.
Bakkaldan aldıklarımı getirdim ilkin. Sonra İlköğretim Müdürlüğünden aldıklarımı. Sonra handan gidip kitaplarımı aldım. Haritamı, mührümü ve mektuplarımı Kendim de kamyonun

arkasına atlayıp yere çöktüm. Benim gibi daha birkaç yolcu vardı. Çok sonra, bir sivil, bir subay geldiler. Şoförün yanına oturdular.
Yola koyulduk.

X / DÖNÜŞ

Torbalarda ballar, pirinçler, bulgurlar,
tuzlar, tuzlamalar,
yağlar, şekerler, boyalar, kuru zerdaliler, üzümler,
kalemler, defterler, kitaplar,
tebeşirler, bayraklar, ilâçlar
ve yanımda cüzzamlı babalar, oğullar
UNICEF'in cüzzamlılara yardım faslından un çuvalları, süt tozu kutuları ve ilâçlar, iki koyun, üç keçi koyulduk yola.
(İçimde garip bir duygu: Sanki bir başkasının adına yolculuk ediyorum.)
Uçurumlar, yarlar, engebeli topraklar aşıp, tilkiler, kartallar, akbabalar,tavşanlar görüp, derin derin soluyup, yazgımız, insanların yazgısı üstünde kafa yorup, bağrımızı kâh rüzgâra açıp kâh kapayıp, kâh terleyip kâh üşüyüp, kendi kendimize sarılarak altmış kilometrelik yolu aldık.
Sağol şoför kardeş.
Sen de sağol yabancı.
Yolun açık olsun şoför kardeş.
Senin de talihin, yabancı.

Yabancı atladı kamyondan jandarma karakolunun önünde. Jandarmalar geldiler, yükünü indirmeye yardım ettiler.
Atın ve katırın seni bekliyor.
Senin yokluğunda iyi besledik Muhtarın hayvanlarını.

Sağolun jandarma kardeşler.
Katıra yükledik torbaları.
Ata atlayacağım ki, jandarmalar,
Bir çayımızı içmeden gidemezsiniz, diyorlar.
Geç olacak.
Çayımızı içmeden gidemezsin.
Jandarma karakolunun bahçesinde, demli çaylarımızı içtik.
Sonra vedalaştık.
Ben, acemi binici, ata atladım.
Katırın ipini elime verdiler.
At önde, yüklü katır arkada, köyümüzün yolunu tuttuk.
Yolumuzun üstündeki ilk köy, Gezne. Durmadık. Köye girmedik bile. Yanından geçip gittik.
Kimsesiz dağ yollarında, kimsesiz bir yolcu. Dilinde, sanki daha önce, yüzyıllardır söylenen bir türkü. Oysa, o anda, atın rahvan yürüyüşünün ritmine uydurarak, sessiz, içinden söylediği, bir kendi uydurması:

Güz olur, kış olur
Bahar olur, yaz olur
Yaban ellerde gün olur
Bizi de burda bulur.

Anlamı düşünülmeden söylenmiş, ard arda eklenen sözcüklerden oluşan saçma bir türkü.
At yolu biliyor. Çukurları, taşları.
Ağır ağır ilerliyor; ağır ağır, ama sekmeden, en daracık keçi yollarında.
Haritasını biliyor gittiği yolun.
At götürüyor bizi, at buluyor yolumuzu.
At buralı, biz değiliz.
Sonra yeni bir türkü (sözcükler, türkünün ritmi gibi kendiliğinden geliyor):

— *Nereden nereden?*

— *Engin denizlerden.*
— *Engin denizlerden.*
— *Nereye nereye?*
— *Karlı dağlara, karlı dağlara.*
— *Kimlerle, kimlerle?*

(Bu kez cevap yok. Zorluyor kendini, ama gelmiyor cevap.)
Türkü yeniden:
— *Kimlerle kimlerle?*
Zorluyor kendini.
Ne kadar zorlasa boş. Cevap yok.
Türkü üsteliyor.
Belli ki cevapsız kalmak istemeyen bir soru bu:
— *Kimlerle kimlerle?*
Bu kez bağırıyor:
— İNSANLARLA! İNSANLARLA!
Türkü bitti.
Şimdi düzlükte ilerliyor at.
Durdu. Yeşil otları gördü.
Otluyor.
Katırın da ipini gevşetti. Katır da otluyor.
O, atın üstünde,
dik,
gözleri dağlarda.
Susuyor.
At kendiliğinden ilerlemeye başladı.
Ne kadar otladı?
Ne kadar zaman geçti?
Sorsalar bilemeyecek.

Yeniden yol.
Yeni bir köy: Piran.
Durmuyor.
Piran'a da uğramadan geçiyor.
Sonra bir uzun hava acılığında bir başka türküye başlıyor:

Dağ başında at üstünde
Yaşamın çözülmez haritası elinde
Denizlerin özleminde
İlerliyor bir kimse
Haritasını da çizecek bir gün
Dağların, düzlüklerin ve insanların
Bugünü yaşayarak geçmişini bulacak
Yarın zaten kaçınılmaz bir yolculuk.

Hiçbir ritmi olmayan, inler gibi söylenen bir türkü bu.
Ama bu kez dağlara, taşlara, kurtlara, kuşlara karşı yüksek sesle söylenen. Bağrılan.
Kendini tutmasa, korkmasa, bir çığlık durumunu alacak.
Ama korkuyor. Kendinden.
Dağ başında böylesi bir yolculukta, (yolu bilmiyorsun, at götürüyor seni) korkar insan,
dağdan, kurttan, yolunu şaşıracak (olabilir) attan.
Ve herşeyden.
Ve kendinden.
Böyle bir yolculuk yapmamış okuyucu bil bunu!
Bil ve belleğinin bir köşesine yerleştir ki korkmaktan korkma.
Şimdi dağın en sarp yolunu tırmanıyorlar.
Birazdan köy görünecek. Onun köyü. Köyün tek katlı toprak evleri. Ağıllar. Dağın yamaçlarındaki yüksek ot yığınları.
Köpekler karşılayacaklar.
Korkusu yitecek.

Gün batmak üzere.
Köye girişinde, evet
köpekler ve ölüm karşıladı onu.
Köpeklerin havlamalarıyla ("Köpoğluköpekler daha alışamadılar bana") evlerden insanlar çıktılar.
At,doğru, sahibinin (Muhtarın) evi önüne gitti.
Muhtar çıktı evden.

Attan inmesine yardım etti.
Ve ilk söylediği,
Seyit'in bebesi ölüyor. İlâç getirdin mi? oldu.

İlâçların olduğu torbayı aldım. Önde Muhtar, arkada ben, Seyit'in (bugüne değin yüzünü görmedim) evine doğru yürüdük.
İçeri girdiğimizde, ayakta bir kadın, ağlıyordu.
Bir başka kadın, döşeğin başına çökmüş, gözleri döşekte yatanın ölü yüzünde.
Bizim girdiğimizi görünce kalktı.
Muhtara bir şeyler söyledi.
Zazi'ydi bu (Muhtarın ikinci karısı).
Muhtar da ona bir şeyler söyledi. Zazi, öbür kadının (sonra anladım: çocuğun anası) yanına gitti.
Aralarında konuşuyorlar ve ben hiçbir şey anlamıyorum.
(Tanrım, ne zaman anlamaya başlayacağım bu insanların dilinden?)
Başucunda bir yağ kandilinin titrek titrek yandığı döşeğe ilerledim.
Yere çömeldim.
Kandilin, soluk, titrek ışığında, uyuduğunu sandığım çocuğun alnına götürdüm elimi.
Ipılıktı çocuğun alnı.
Kaldırmadım elimi. Yitmekte olan bir sıcaklık, avucumdan, koluma, yüreğime doğru yayılmaya başlamıştı.
Gözleri kapalıydı çocuğun. Dudakları yarı aralık. Elim, alnından, yüzünü okşayarak ağzına indiğinde farkettim: solumuyordu yavrum. Bunu görür görmez... İrkilmedim, hayır irkilmedim, anlatamayacağım, sözcüklere sığmayan bir duyguya kapıldım. Olduğum yerden kalkmadan başımı çevirdim.
Muhtara, Zazi'ye, çocuğun anasına baktım.
Onlar da bana bakıyorlardı.
Ne yapacaktım? Ne yapabilirdim? Ne yapmam gerekiyordu?
O an, bugüne değin bir çok ölü gördüğümü (giderek gömüldüğünü) ansıdım.

Kimlerin ölüsü?
Yakınlarımın, sevdiklerimin mi? Yabancıların mı?
Bilmiyorum. Belki hepsi. Belki kendimi bile gömdüm. Ama bir çocuk ölüsü, ilk kez görüyordum.
Tutamadım kendimi. Yol boyunca göz pınarlarımda birikmiş olan yaşlar birden boşandı.
Bir çocuk ölüsü önünde, daha soğumamış, soğumasını yavaş yavaş avuçlarımda duyduğum bir çocuk ölüsü önünde tutamadım kendimi.
Çocuğun, yüzünü, boynunu, yarı çıplak bedenini okşuyordum ve ağlıyordum.
Odadakilerden, yalnız çocuğun anasının gözyaşları eşlik ediyordu benimkine.

XI / GÖMÜŞ

O gece uyumadım. Uyuyamadım.
Torbalar, odanın bir köşesine atılmış öylece duruyorlardı. İçimden, ne Süryaninin benim için seçtiği kitaplara bakmak, ne haritayı incelemek geldi.
Muhtarın evinde bir sıcak çorba içtikten sonra başımı yastığa koymak üzere (kitaplara, haritaya bakamayacağımı biliyordum) odama dönmüştüm erkenden. Ama değil başımı yastığa koymak, soyunmak bile gelmemişti içimden. Sobaya bir iki odun atmış, gaz lambasını söndürmüş, ne düşündüğümü, ne yapmak istediğimi, ne yapabileceğimi bilmeden, öylece oturup kalmıştım yatağın üstünde. Çaresiz.

Ey çaresiz
Neyin çaresini arıyorsun
Neyin çaresi var, neyin yok
Yaz bunları bir kenara
Bir gün belki bulursun çareyi
İnsanlar ölmesin demiyorum
İstediğim ölümsüzlük değil
Ne kendim, ne başkaları için
İstediğim, çocuklar ölmesin
Çocukların ölümüne
dayanamıyormuşum demek
Hiç çocuğu olmayan, hiç çocukluğu olmayan

Hiç çocuklarla yaşamamış ben
Gözyaşlarım utancını değil
Daha önce de ağladığımı ansıyorum
Ama bir düşünce:
Ya öbür çocuklar da ölürse
O zaman ne yaparım
Ama saçmalık bu
Saçmalık mı, değil mi bilmiyorum
Birden ölüveren bu bebe
Saçmalık mı, değil mi bilmiyorum
Bir tek şey istiyorum
Çaresizliği yenmek.

Çaresizliğimi duyuyor, çaresizliği yenmek istiyordum.
Dalgalarla boğuşulur. Limanlar özlenir Bir kuytu limanda demir atılır. Fırtınanın dinmesi beklenir.
Sonra yeniden rota çizilir. Sonra yeniden demir alınır. Yola koyulunur.
Burda:
Hangi çare? Hangi yol?

Çaresizliği yenmek.
Bu iki sözcük, kafamın içinde, uyumamı engelliyordu.
Boğazım kupkuru.
Kalktım, bir bardak su içtim.
Dışarda köpekler uluyordu.
Buna da şükür. Köpek ulumalarına da.
Bu çaresiz gecemde hiç değilse yalnız bırakmadılar beni.

Nice sonra dalıp gitmişim.
Gözlerimi açtığımda gün yeni doğuyordu.
Kalktım, pencereyi açtım.
Pencereden gördüğüm şu oldu:
Önde bir adam
ardında iki kişi.

Öndeki kucağında bir şey taşıyor
ardındakilerin omuzlarında kazma kürek
köyün doğusundaki tepeyi tırmanıyorlar.
Sırtıma gocuğumu geçirip dışarı çıktım.
Tepeye vurdum.
Çok geçmeden yetiştim onlara.
Önde giden, Muhtar Ağaydı.
Kollarında, yamalı bir bohçanın içinde, dün akşam ölen bebe. Onun ardından Zeydan gidiyordu. Elinde bir kürek. Onun yanıbaşında İbrahim yürüyordu, elinde bir kazma.
Beni görünce şaşırdılar.
Birbirimize hiçbir şey söylemedik.
Yalnız bakıştık.
Ve sonra birlikte yürüdük.

İyice yükseldikten sonra Muhtar Ağa durdu.
Ayağıyla bir yer işaret etti.
İbrahim, oraya kazmayı vurdu.
İbrahim kazıyor, Zeydan elindeki kürekle toprakları atıyordu. Çukur diz boyunu bulduğunda, o ânâ değin kollarında bebeğin ölüsü, hareketsiz duran Muhtar Ağa, eğildi, yavrunun yamalı beze sarılı ölüsünü çukurun içine bıraktı. Zeydan kürekle toprak attı üstüne.
Hepsi olağan bir iş yapar gibiydiler.
Örneğin, ağaç diker, buğday eker, odun keser, yün kırpar gibi.

İbrahim, çukur kapanınca, büyükçe bir taş buldu getirdi.
Mezarın başucuna bu taşı koydular.
Sonra Muhtar (ve onunla birlikte, Zeydan ve İbrahim) ellerini göğe kaldırdılar. Muhtar Ağa, ağzının içinde bir şeyler mırıldanıyordu.
Duymadığım, duyduklarımı da anlamadığım sözcükler.
Tören kısa sürdü.
Güneş tepenin doruğunda yükselmişti.

Al bir ışıktı üstümüze düşen.
Ölen yavruyu kutsayan.
Gözlerimi güneşten ayıramadım.
Zeydan kolumdan tuttu.
Hadi, gidelim.
Ben değil, adımlarım izledi
onların adımlarını.
Köye doğru inerken yavaş yavaş kendimi buldum.

(Herkes "kendine gelmek" der, biliyorum, bense kendimi buluyordum.
Yitirdiğim kendimi.
zaman zaman yitirdiğim zaman zaman bulduğum):
Açık denizdeydik. Küçük teknemizin doktoru yoktu. Bir gece bir tayfamız sancılanmış ve biz derdinin ne olduğunu araştırıp, ilâç dolabından uygun bir ilâç bulana dek o kaskatı kesilmişti.
Sabahı beklemiştik. Sonra deniz töresine uyarak, ölüsünü bir ağırlıkla birlikte denize bırakmıştık. Denizin derinliğine ya da köpekbalıklarının iştahına.

O sabah, benim yüzüm de, Muhtar Ağanın, İbrahim'in Zeydan'ın yüzü gibi (donuk/anlamsız/acı çekmeyen/acısını dışa vurmayan) bir yüz müydü?
Ansımıyorum.
O sabah da aynaya bakmamış olmalıyım.

Köye vardık.
Muhtar Ağa evine çağırdı.
Çayımı ve otlu peynirimi, Muhtar Ağa, Zeydan ve İbrahim'le beraber yedim
Muhtar Ağa bir şeyler söyledi.
Zeydan'a ne dediğini sordum.
Burda hayat bu dedi, dedi.
Burda hayat bu.

Çaresiz.

Hadi kaldır kıçını oturduğun minderden.
Burda bir başka hayat da olmalı.
Onu arayalım.
Hadi kalk.
Onu bulalım.

XII / İLK DERS

Çocuklar odaya doluştular.
Davranışlarında, yüzlerinde, bugün köyde sanki olağanüstü bir şey olmamış gibi.
Ben de onlara öykündüm.
İşte kitaplarınız çocuklar, dedim. İşte defterleriniz, işte silgileriniz, işte boyalarınız. Birazdan tümünü dağıtacağım sizlere. Şimdi, hadi bakalım, okulumuzun açılışını yapalım.
Okulun açılışını yaptık.
Kapıya bayrağımızı çektik. Kentten getirdiğimiz bayrağı.
İstiklâlimizin marşını söyledik.
Sonra zil çaldı. İçimizdeki zil. Çocukluğumdan kalma.
Bir okul anısı. Uzaktan, çok uzaktan çalan.
Çocuklar odaya doldular.
İlk dersimiz başladı.
Çocuklar alın bakalım defterinizi, kitaplarınızı.
İşte kalemleriniz, işte silgileriniz.
Ama silgilerinizi pek kullanmayın.
Yazdığınız hiçbir şeyi silmeyin, yanlış da olsa silmeyin, ben de öyle yazıyorum, yanlışlarımın üstünü çizmeden yazıyorum. İlerde bir gün, kendi yanlışımı, yaptığım yanlışı görmek için. Günü geldiğinde düzeltmek için. Hadi bakalım, şimdi bana, silmeden, benim dilimden, benim size öğreteceğim, öğretmem istenen dilden, bildiğiniz tüm sözcükleri yazın defterinizin ilk sayfasına.

Anladınız mı?
Hep bir ağızdan cevapladılar:
Naaa.
Anlamadılar.
Anlatamadım.
Hadi, bir kez daha açıklayalım:
Bildiğimiz sözcükler, örneğin, okul, örneğin öğretmen, bayrak, dağ, ağaç, ot, odun, tezek, kurt, köpek... ne kadar biliyorsanız, kaç sözcük biliyorsanız alt alta yazacaksınız.
Birinci sınıftakilere söyleyin,
onlara işte boyalar veriyorum, onlar resim yapacaklar. Anladınız mı?
Anladı gibiler.
Hadi!
Onları, defterleri, kalemleri ve bellekleriyle başbaşa bırakıyorum
Dışarı çıkıyorum.
Karşı tepelerin doruğunda bulutlar kümelenmiş.
Usul bir rüzgâr esiyor.
Okulun önüne çektiğimiz bayrak dalgalanıyor.
Birazdan, kar değilse yağmur, korkunç bir yağmur boşanacak gibi.

Düşünüyorum. Kopuk kopuk. Düşünmeye çalışıyorum,
birleştirmeye sözcükleri:
Burda olduğuma göre, ilkin burasının tanımını yapmamız gerek, diyorum.
Eskiden olsa, haritada yerini arardım.
Ama harita yok. Pusula yok.
Bildiğim (yaklaşık olarak)
iki bin metrelik bir yükseklikte oluşumuz.
(Söylendiğine göre, yörenin en yüksek köyü.)
Köyümüzün 13 hane ve yaklaşık 114 kişiden oluşması (kendimi saymıyorum).
Birkaç ağaç, kavak, köyün batısındaki akarsuyun kıyısında;

başka ağaç yok.
Ve tümü bu.
Bana gelince, artık biliyorsun okuyucu, teknesi batmış ya da karaya vurup parçalanmış bir yeni zaman kaptanı, uğraş değiştirmiş, yaşamını sürdürebilmek için, kendine bir başka uğraş seçmiş bir öğretmen (daha doğrusu, hem öğreten, hem öğrenen)... adında biri.
Diyelim ki Nuh adında biri:
(Adım Nuh olabilirdi, değil mi? Bu kısa ve güzel ad, sanırım çağrışımlarıyla da pek uyardı kişiliğime.)

Yeter bunca düş, bırak Nuhluğunu, diyorum kendi kendime.
Ve içeri (sınıfa) giriyorum.
Çocuklar kendi dillerinde konuşuyorlar aralarında ve yazıyorlar.
Yazsınlar.
Sözcüklerini
ortak sözcüklerimizi öğreneceğim onlardan.
O sözcüklerle konuşmaya çalışacağım onlarla.
O sözcüklere yenilerini ekleyeceğim.

Devam edin, diyorum.
(Nuh, hangi dilden konuşmuştu teknesine doluşan hayvanlarla?) İşte bir soru daha sevgili okuyucu. Bir tufan resmi ara kitaplarda, incele ve cevabı, bu kez sen ver. Çünkü, biliyorsun değil mi, okur olmak da biraz öğrenci olmaya benzer.
Benzemez. Öyledir.

Nuh dışarı çıktı. Sahte Nuh. Kendini Nuh sanan, Nuhluğu kendine yakıştıran. (Hayvanları mı, insanları mı kurtaracaksın sen? Hangi tufandan?)
Sen, söyle, nasıl sürdürmek yaşamı?
Cevabı verdim. Korkusuzca. Nuh gibi değil, Nuh'un ağzından değil. Kendimce. Ve sessizce. (Bağırsaydım da bir şey değişmeyecekti, dağlarda yansıyan sesim verecekti cevabı.) İşte ve-

rilen iki sesli cevap:
— Burda ancak varolmayanı, ama varolması gerekeni yaratarak karşı koyabilirsin.
— Neye karşı koymak?
— Yokluğa. Anlamsızlığa. Geçmişine.
— Ne geçmişi? Geçmişimi ansımıyorum bile.
— Tufan öncesindeki geçmişin mi? Onu ansımasan da olur. Hiçbir gereği yok bunun. Burda yaratılması gereken bir karşıkoyuş. Ancak bununla bulabilirsin çıkış yolunu. Nuh da öyle buldu:
Tufansa tufan, kabul, dedi Nuh. Ama ben bir tekne yapacağım ki yeryüzündeki tüm yaratıklar teknemde yer bulacaklar ve biz tufandan sonra yeniden kuracağız yeryüzünün düzenini.
Ama ben Nuh değilim ki.
Ben, yolunu yitirmiş zavallı bir yolcuyum. Bir kazazedeyim. Burda öğretmenlik oynayan. Öğretecek bir şeyi olmayan bir öğretmen. Başkalarını ve kendisini öğrenmeye çalışan. Ansımaya çalışan dilini, adını, geldiği yerleri ve aralarında yaşadığı insanların dilini. Ama özellikle kendini.

İçeri girdim.
İşte, önümde yirmi-bir defter.
Kendi elimle yaptığım sıralardan birine oturmuş, önümde yirmi-bir defter.
Tek tek okuyorum. Çocukların sözcüklerini toplamaya çalışıyorum.
Çocukların ansıdıkları, bildikleri sözcükleri, bir kâğıda geçiriyorum.
(Ortak dili bulma çabası.)
Onlarla anlaşabilmek için, onların dilini öğrenmeden, hangi sözcükleri kullanmalıyım, hangi sözcükleri öğretmeliyim?
Bu geceki çabam da bu.
Bildikleri sözcükleri saptıyorum. Tabiî henüz bu sözcüklerin anlamlarını bilip bilmediklerini bilmiyorum. Onu bir başka

derste öğreneceğiz. İşte saptadıklarım (yazımlarını düzelterek ve özel adları çıkartarak aktarıyorum):

kar
ana
bayrak
dağ
kurt
öğretmen
köy
köpek
yol
ağaç
toprak
koyun
toklu
yoğurt
yüzük
su
gök
kaya
hasta
dal
ekmek
kardeş
erkek
göz
burun
türkü
peynir
ilaç
şehir
doktor
el
bulut

kuş
ekin
ayak
Allah (özel isim mi?)
taş
tezek
kuru (tek sıfat)
okul
ölmek (tek fiil)
buğday
karın
jandarma
hedik
keklik
çadır
zoma
mezar
gibi (tek zamir)

Toplam, 50 sözcük. Diyelim ki bir bu kadar da bilip ansımadıkları var, demek 100 sözcük.
Yeter de artar bile insan olana!
Yarın, bir de bu sözcüklerin anlamlarını bilip bilmediklerini soralım bakalım.

Kapının önüne çıktım.
Ellerimi çırptım.
Ellerimi çırpmam zil çalıyor demek.
Anladılar. Hemen oyunlarını bırakıp sınıfa doluştular.
Defterlerini geri verdim.
On sözcük seçtim (kar, bayrak, köy, yüzük, hasta, göz, şehir, ölmek, jandarma, zoma) üçüncü ve dördüncü sınıftakilere bu sözcüklerden birer cümle yapmalarını söyledim. Cümle?
Anlamadılar.
Anlattım. Örnek verdim. Açıkladım: "Cümle demek..."

Onları bıraktım. Birinci ve ikinci sınıftakilere döndüm. Onlara, işaretlerle, resimlerle, dilimi öğretmenin ilk dersine başladım.
Haydi yavrularım, şu sözcükleri öğrenelim.

Ders bitti. Yalnızlık.
Gün bitti. Güneş battı. Akşam.
Karanlık çöktü. Yalnızlık.
Oda.
Yanan soba. Işıyan petrol lambası.
Çocukların defterleri. Bakalım cümlelerine.
Hayır, daha sonra.
İlkin çayımızın suyunu kaynatalım.
Sonra kitaplarımıza bakalım. Daha açmak fırsatını bulamadığımız kitaplara. Haritamız. Biz ki eski denizciyiz.
Yalan. Kendimi böyle aldatıyorum. Yalan.
İçimde denizlerden, tuzlu sulardan hiçbir şey kalmamış.
Olsam olsam, attığı demiri almak istemeyen bir kaptanım. Ya da kayalara vurmuş bir tekne. Daha batmamış. (Batsa kurtulacak. Ama batmamış. Batamayan. Karaya oturmuş.) Deniz özlemi bile yok içimde. Denizin dalgaları değil; dağbaşı, bu yükseklik döndürüyor başımı.
Çayın suyu kaynadı.
Demleyelim bakalım akşam çayımızı. Muhtar, yufka ekmeği göndermiş. Kentten aldığımız, balımız, pirincimiz ve konservemiz var. Ama içimizden bir şeyler yemek gelmiyor. Akşam, günün batışı, birden çöken karanlık kesti iştahımızı. Biraz bal koyalım sıcak yufka ekmeğimizin üstüne. Bir bardak da şekersiz çay. Dur bakalım. Hele dur bakalım. Çay demlenedursun. Şu lambanın titrek ışığı altında Süryaninin armağanı haritayı açıp inceleyelim bir.
Açtım haritayı.

Yıllarca sarılı duran bu kurumuş deri, açar açmaz yeniden yuvarlanıp eski durumuna geliyor. Bunu önlemek için iki yanına iki ağırlık koydum. Sonra iyice görebilmek için gaz lambasını getirdim. Daha ilk bakışta, gördüğüm haritalardan hiçbirine benzemediğini farkettim. İncelemek için üstüne eğildiğimde, kapı açıldı, ve...

XIII / BİR KONUK

(İki ayrı zamanda yazılmıştır.)

I/

.. kısa boylu, üflesen uçacak, cılız, kısa bıyıklarının uçları kıvrık ve yukarı kalkık, başında kasket, bir adam girdi içeri. Sağ elini göğsüne götürdü, selam verdi.
Ben de ona öyküdüm Ama bunu yaparken haritanın iki yanına koyduğum ağırlıkları kaldırdım, harita kendiliğinden kapandı.
O: — Çalışıyordun öğretmen, rahatsız ettim.
Ben: — Ziyanı yok. Can sıkıntısından...
İlk kez görüyordum bu adamı.
Sorulu gözlerle bakıyor olmalıydım.
Köye yeni geldim, dedi o. Uzaklardaydım.
İki bardağa çay koydum. Birini ona verdim.
Sonra yufka ekmeğini, balı ve otlu peyniri çıkardım.
O: — Karnım tok. (Sonra gene:) Seni rahatsız ettim, kusurumu bağışla.
Rahatsız etmediğini söyledim. (Doğrusu konuşmamasından, kim olduğunu bildirmemesinden yavaş yavaş tedirgin olmaya başlamıştım.)
Bir süre böyle geçti.
Çay, yufka ekmeği, bal.
Sonra gene çay. Bir çay daha.
O: — Kentte öğrendim senin burda olduğunu. Posta müdürü söyledi.
Ve bana, sana gelmiş şu mektupları verdi, dedi. Ceketinin ce-

binden ikiye katlanmış üç zarf çıkarıp uzattı.
(Tanrım! Bu adamlar, bu karlı dağ başlarında yaşaya yaşaya kanları donmuş. Mektuplarımı ancak üçüncü çayını içerken çıkarıp vermeyi akıl etti.)
Mektupları aldım. Zarfların üstüne baktım. İkisi aynı yerden geliyordu. Uzaktan. Yaban ellerinden. Ve aynı kişiden.
Eksik olma, dedim.
Burda yabancısın. Ben de yabancıyım. Elimden gelen yardımı yaparım. Bunu böyle bilesin, dedi. (Elinden gelen yardım, bu mektupları getirmiş olması mıydı? Yoksa bu iş için bir karşılık mı bekliyordu?)
Bir kez daha, eksik olma, dedim. Sonra: Demek sen de yabancısın?
Öyle sayılırım, dedi.
Bu köyden değil misin? dedim.
Bu köyde oturuyorum, ama bu köyden değilim, dedi.
Bu nasıl oluyor? dedim.
Merakla değil, hayır merakla değil, sinirimden sordum. Dağ başında sözcük oyunları... Dayanılır şey mi?
Anlatayım, dedi, aslında bu köyden değilim ama kızkardeşim Muhtarın ikinci karısıdır.
Zazi mi? dedim.
Evet, Zazi, dedi. Görmüşsündür. Sonra, benim evim ve karım, çocuklarım da bu köydedir.
Ben buraya pek az uğrarım. Dedim ya, aslım buralı değildir, dedi.
Ama, evim burda diyorsun, dedim.
Bu yeter mi? dedi. Şimdi senin evin de burda, sen buralı mısın?
Ama benim evim, gerçek evim değil bu, dedim. Burası bana *verilmiş* bir oda. Hem benim, ne bir karım, ne de çocuklarım var burda.
Olsun, dedi. Aynı şey. Ben de bir yabancıyım.
Demek yabancılığı seviyordu bu adam. Ya da kendini yabancı duyuyordu.

Niçin olmasın?
Sustum. Çayları tazelemek istedim. O istemedi.
Kendi bardağımı doldurdum. Gene sustum.
Suskumda eşlik ediyordu bana (bu arada adını söylemiş olan) Halit.
Sessizliğimizin neresinde açıldı kapı, bilmiyorum.
Gelen (gene) o güne değin yüzünü görmediğim biriydi. Ama o, bir öncekinin (Halit'in) tersine, uzun boyluydu. Başı dik değil, eğikti. Meydan okur gibi değil, duyulur duyulmaz bir sesle, sanki kendiyle konuşur gibi konuşuyordu.
Selâmünaleyküm.
Aleykümselam.
Elim, uzatılan iki elin arasında (sıcak) sıkıldı, uzun zaman o sıcaklıkta kaldı. Sonra oturuldu. Üçüncü bardak alındı.
Çaylar yenilendi.
İçildi.
(Sessizlik Sonra, yeni gelen:)
Hoş gelmişin köyümüze.
Hoş bulduk.
Ne yazgı!
(Ne yazgısı? Kimin yazgısından sözediyor?
Kendisininkinden mi, benimkinden mi?)
Sorulu gözlerle yüzüne baktım. "*Açıkla, ne yazgısı?*"
(Sessizlik. Karşılık yok.)
(Sonra, çok sonra:)
Tanrı onu bizlerden daha çok seviyormuş. (Sessizlik.) Yandığım bu değil, yandığım yavrularım hep ben yanlarında değilken ölüyorlar.
Çocuğun mu öldü?
Yüzüme bakıyor. Bunu da anlamadı.
Elinden geleni yapmışsın, söylediler. Eksik olma. Tanrının gözü üstünde olsun.
Şaşırdım. Gerçekten izleyemiyordum. Ölen çocuk?
Elimden geleni yapmışım. Bana teşekkür. Tanrının gözü..
Daha önce de mi öldü çocukların? diyorum, yalnızca bir şey

söylemiş olmak için.
Cevabı bu kez Halit veriyor:
Seyit ağamızın üç çocuğu öldü. Çok şükür, ömrü uzun olsun, bir kızı yaşıyor.
Seyit! Şimdi anladım. Tepeye gömdüğümüz bebeğin babası.
Başın sağolsun.
Geride kalanlar sağolsun.
Geride kalanlar: Bizler.
(Sessizlik. Sonra:)
Sence neden öldü, öğretmen, neydi hastalığı?
Gerçekten anlamadım hastalığını. Bugüne değin böyle bir hastalık görmemiştim. Ben geldiğimde ölmüştü zaten. Anlattılar. Ama anlamadım. Benim bildiğim hastalıklardan değil.
Bir hafta içinde toparlanıp gitmiş yavrucak. Ben burda yokken.
(Sessizlik.)
Halit kalktı.
Hoca çalışıyordu, onu daha fazla tutmayalım.
Yeniden uzanan eller.
Kapıya değin geçirdim onları.
Çıkarken, Halit, Bir şeye ihtiyacın olduğunda, ben burdaysam bana, ben yoksam benimkine haber sal, ben kendisine tembihledim, işlerini o yapar. Çamaşırlarını gönder, bizde yıkansın, dedi
Sağol, dedim.
Çıktılar.

Odaya döndüm. Demlikte çay kalmış mı diye baktım.
Şükür, kalmış.
Çayımı yudumlarken, Tanrım, dedim kendi kendime, daha neler göreceğiz bakalım.

II/

O akşam, öğretmen çayını demlemiş, Süryaninin verdiği haritayı önüne açmış, incelemek üzereyken, kapı vuruldu. Öğretmen duymadı.
Kapı açıldı ve Halit girdi.
Öğretmen şaşırdı.
İlk kez görüyordu bu adamı.
(Ufak-tefek, sıska, gazel yaprağını andırır bir adam. Kısa kara bıyıklarının uçlarını kıvırmış ve yukarı kaldırmış.) Öğretmen, Bu yabancı da nerden çıktı şimdi? diye düşündü. Tam da sırasıydı! Haritasını kıvırıp kaldırdı. Sonra, gelenin selamına karşılık verdi ve bir çay ikram etti. Zaten demlik sobanın üstündeydi ve kendisi (öğretmen) dördüncü çayını içiyordu.
Çay bardağını uzatırken düşündü:
"Bu köyün insanı değil."
Bu kanıya vardı. Çünkü geldi geleli, bu adamla karşılaşmamıştı. Onu bir yabancı sandı.
Bir yabancıydı gerçekten. Başka köyden biri. Kendi deyimiyle. Çünkü o akşam konuşmasının bir yerinde şöyle dedi. Ben yabancıları severim öğretmen. Senin burda olduğunu kentte öğrendim. İnanır mısın, geleceğim yoktu, seni görmek için geldim. (Burda durdu, ceketinin iç cebinden ikiye katlanmış üç zarf çıkarıp öğretmene uzattı.)
Postaneden, Köye gidiyorsan, bunları da götürüver, yeni öğretmenin mektupları, dediler. O zaman buraya yeni öğretme-

nin geldiğini öğrendim. Kimdir? diye sordum. Bir yabancı, bir kazazede, dediler. Geleceğim yoktu köye, işim çoktu, ama bir yabancının (hem de bir kazazede) köyde olduğunu öğrenince, bir gidip göreyim, tanışayım onunla dedim, geldim. Yani senin için. Ben yabancıları severim, kimbilir, belki kendim de bir yabancı olduğum için.

Öğretmen bu bildik sözü ("ben bir yabancıyım") bir kitapta ya da birçok kitapta daha önce okumuş olduğunu ansıdıysa da, gene de (şaşırdı demek gerçekten az olur) ürperdi.

Anlamadım, dedi, sen bu köyden değil misin?

Hayır, öğretmen, dedi Halit, hayır. Söz konusu bu değil, bu köyden sayılırım, ama aynı zamanda bir başka köyden. Kızkardeşim, Zazi, görmüşündür. Zazi'yi bir gören bir daha unutmaz. Muhtarın ikinci karısıdır. Ama bütün bunlara karşın, ben de en az senin kadar bir yabancıyım burda.

Tanrım, neler söylüyor bu adam, diye düşündü öğretmen, ve ne güzel konuşuyor *benim* dilimi. Ve uyanık bir düş, bir sanrı görüp görmediğini anlamak için, gaz lambasını alıp, yatağın kıyısına hemen kalkıp gidecekmiş gibi ilişmiş adamın yüzüne tuttu. Doğulu, mistik bir yüzle, ihtiyar bir bilge yüzüyle karşılaşacağını sanıyordu belki. Oysa tam tersiydi gördüğü. Gücünü, ezikliğini örtmek, gizlemek isteyen, yaşından fazla gösteren bir yüzdü ışığın ortaya çıkardığı. Kemiğe yapışmış yanık bir deri, çukurda gözler, ince kara bıyıklar, uçları kıvrılmış ve yukarı kalkık.

Burda konuğum, orda da. (Orda derken, dışarları, belli belirsiz bir yerleri, uzakları, dağ başlarını gösterir gibiydi.)

Anlamadım, dedi, öğretmen. Orası neresi?

Orası, diyelim ki Yüceova, dedi Halit. Oralıyım. Çünkü, bir evim de orda. Bir karım da orda. Dört çocuğumdan ikisi orda.

Sonra bu konuşmalardan sıkılmış gibi kalktı.

Bir hoş geldin demek ve mektuplarını getirmek için uğramıştım sana, dedi. (Masanın üstündeki kıvrılmış haritaya baktı.) Seni çok oyaladım. Kusuruma bakma. İyi geceler. Ha, bu ara-

da söyleyeyim (ne güzel konuşuyor bu adam benim dilimi diye düşündü bir kez daha öğretmen) bir şeye ihtiyacın olduğunda, başkasına değil, bana söyle. Ben burda değilsem, karıma söyle. Tembihlidir.
Öğretmen de bıraktı elindeki çay bardağını.
Halit, ona rahatsız olmamasını, kapıyı kendisinin kapayabileceğini söyledi. Ve dediği gibi yaptı.
Ama çok geçmeden kapanan kapı yeniden açıldı.
Bu kez gelen Seyit'ti.
Uzun boylu, derviş görünüşlü, sanki karşısındakinin duymasını istemiyormuş gibi kısık bir sesle konuşan Seyit'ti giren.
Boyun büktü. Ellerini uzattı. Öğretmenin elini, elleri arasında tuttu.
Sağolasın dedi. Yavruma ilgi göstermişsin.
Öğretmen, Hangi yavru, hangi ilgi? diye kendi kendine sorarken devam etti Seyit:
Bilir misin ki yavrularım hep ben köyde değilken ölüyor. Artık köyden dışarı çıkmayacağım. Kentte duruşmam vardı, ona gitmiştim. Döndüğümde, bebem ölmüş. Dâvâyı da bırakacağım. Ne dersin? Artık köyden gitmeyeceğim. Çünkü bu üçüncü.
Üçüncü olan ne?
Üç çocuğum da ben köyde değilken öldü. Üçünü de ben gömemedim.
Neden öldü çocukların? diye sordu öğretmen.
Bilmiyorum, dedi Seyit. Bilmiyorum. Sen görmüşsün. Son soluğunu verirken yanındaymışsın. Anlattılar. Sen söyle, neydi hastalığı?
Anlamadım, dedi öğretmen. Bugüne dek gördüğüm hastalıklara benzemiyordu. Ama biliyorsun, ben... ben hekim değilim.
Olsun, anlarsın, dedi Seyit.
Hayır, anlamadım, dedi öğretmen. Karnı, eli ayağı şişikti.
Yalnız bunu gördüm.
Eksik olma, dedi Seyit. İlgini esirgememişsin.
Bir çay içti. Sonra kalktı.

Çıkarken, öğretmene, Başım gözüm üstünde olsun. Tanrı, senin gibileri bize bağışlasın, dedi.
Çıktı.
Seyit çıktıktan sonra, öğretmen çayını yeniledi. Oda sıcaktı. Haritasını düşündü. Ama nedense yeniden açmak istemedi. Yerde, karton kutunun içindeki kitaplardan birini aldı. Bir yandan çayını yudumlarken, bir yandan da gaz lambasının pırpır ışığında, elindeki kitabı hecelemeye çalıştı. O gece, gaz lambası kendiliğinden sönene değin bir kaç sayfa okudu, ama yalnız iki cümlenin altını çizdi kurşun kalemle. İki cümleden biri şuydu: *"Yolcu, bir gün yolunu yitirirsen, artık eski yolunu bulmaya çalışma, yeni bir yol ara kendine."*

III/

(Açıklama)

Arada bir insanın kendini bir başkasının yerine koyması gerek. Ve belli bir sürenin geçmesi. Olayları değerlendirebilmek için. Nesnel olabilmek için. Tabiî eğer nesnellik varsa. Ben de öyle yaptım. Bir süre sonra yeniden yazdım Halit'in ve Seyit'in ziyaretlerini. Ve yazarların, genellikle yaptığı gibi kendimden bir üçüncü kişiymiş gibi sözederek. (Yazar olmadığım için, ne yazık ki başımdan geçenlerin tümünü baştan sona bu yöntemle yazamıyorum.)

O akşamın bu iki değişik anlatımı da kuşkusuz eksik ve gerçeği tam olarak yansıtmaktan uzak. Görüldüğü gibi ayrıntılara yeterince (her iki anlatımda da) yer verilmedi, ne de betimlemelere. Oysa konuşmalardan daha uzun bir süreyi susuşlar aldı. Gerçek bir yazar bu susuşları değerlendirir ve daha derinlere inerdi. Halit'i o gece daha iyi tanıtırdı bize. Ama dediğim gibi, ben bir yazar değilim. Bir kazazede ya da yolunu şaşırmış bir denizciden bundan fazlasını bekleme, sen büyük yazarları okumaya alışık okuyucu.

Ve siz, büyük yazarlar, bağışlayın beni, ekmeğinizde gözüm yok, ne de ününüzde. Gerçekte beni aranıza almanızı bile istemiyorum. Benim geldiğim yer başka. Varmak istediğim yer başka. Aranıza almayın beni. Böyle bir isteğim de yok. Ama hor da görmeyin, elinizden geliyorsa.

Gerçekte bu kitabın yayımlanıp yayımlanamayacağını bile bilmiyorum. Aslında, yayımlanmaması daha doğal olurdu, öyle değil mi?

Çok şükür, büyük çoğunluğunuz, yazmaktan okumaya vakit bulamıyorsunuz. Dolayısıyla, yayımlansa bile size ulaşamayacak bu sözcüklerim. Ama ben, gene de, sizlere seslenmek gereğini duydum. Denizcilikte âdettir, aynı flamayı taşıyan iki tekne, çok uzaktan geçerlerken bile selamlarlar birbirlerini.

XIV / MEKTUPLAR

Halit'in getirdiği mektuplar (Aç! Oku! Yorumla!) nasıl olduğumu soruyordu.
İyiyim.
Ne yaptığımı soruyordu.
Kar düştü mü dağlara? Karda oraları kimbilir ne güzeldir, diyordu.
Kar düşmedi dağlara. Ama ateşimiz ne güzel yanıyor!
Nasıl duyuyorsun kendini? Yalnızlığa nasıl dayanıyorsun? (Yalnızlık? Yıllar boyu bir teknenin üstünde, denizlerde, ordan oraya dolaşmış bir adama, günler, haftalar boyu, gökyüzünden ve dalgalardan başka hiçbir şey görmemiş bir adama sorulacak soru mu bu?)
Hiçbir zaman burdaki kadar beraber olmamıştım.
Kendine iyi bak, diyordu mektubunda.
Ah sevgilim, bir insan ancak bu kadar iyi bakabilir kendine.
Benim için yazıyor musun? diye soruyordu.
Elbet yazıyorum. Daha doğrusu yazmaya karar vermiş bulunuyorum. Senin için mi, başkaları için mi, kendim için mi bilmiyorum Ama yazmaya karar vermiş bulunuyorum. Şimdilik kısa notlar. Eski bir alışkanlıkla. Seyir defterime kaydeder gibi. Limana varınca (bir gün varacağım elbet bir limana) ilgililere verilmek üzere.
İlgililer: sen, ben, o ve onlar.
Dilleri zor mu? diye soruyordu sevgilim.

Hangi dil, hangi insan dili kolay ki?
Orda çekeceğin fotoğrafları merakla bekliyorum. Eğer filmlerin banyosunu yaptıramazsan bana yolla ben burda yaptırırım, diyordu mektup.
Devam edemedim.
Tanrım! Çıldıracağım. Kim bana bu mektupları yazan? Beni tanıdığını, beni bildiğini, beni beklediğini söyleyen? Ömrümde fotoğraf makinam olmadığını bilmeyen?
Ama önerisi hiç de aptalca değil. Bir an düşündüm. Yetersiz sözcüklerinle anlatacağına, çek fotoğraflarını yolla. Ben buyum de. Burda yaşıyorum de. Çocukları anlatacağına portrelerini çek yolla. Yetinme, ellerinin ve ayaklarının fotoğrafını çek ve yolla. Karların üstünde, şahrem-şahrem yarılmış, pabuçsuz, çorapsız ayakların fotoğraflarını çek yolla Köpeklerin resmini çek yolla. Çıplak, ağaçsız dağların fotoğrafını çek yolla. Ölen bebeyi, kefensiz gömülen bebeyi mezarından çıkar, çek fotoğrafını kapanmış gözkapaklarının, erimiş dudaklarının, şişmiş karnının, yolla...

Fotoğraf uygarlık demek
Tüm uygarlıkların üstüne sıçtığım burda, bu uygar aygıtı al, bul buluştur, içine filmini yerleştir, objektifini ayarla, karanlık odaya gir, binlerce metrekarelik fotoğraflar bas, siyahbeyaz, binlerce metrekare büyüklüğünde, kesilip yanyana yapıştırıldığında, zavallı bir insanlık freskini oluşturacak olan fotoğrafları yolla, yalnız sana bunu öneren sevgiline değil, tüm tanıdıklarına, tüm insanlara, uygarlığın ortasında yaşayan tüm insanlığa yolla ki duvarlarını bu güzel görünümle, bu çağdaş freskle kaplasınlar ve içinde bulundukları durum için Tanrılarına yatıp kalkıp şükretsinler, adaklar sunsunlar.

Yaşasın fotoğraf!
Yaşasın bana bunları yazdıran sevgilim!
Yaşasın içine sıçtığım uygarlıklar!
Onlar için yaşasın!..

Yataktan fırladım.
Soba soğumuştu. Bir gaz bidonundan uydurulmuş yalancı soba Elbet soğuyacak.
Uygar bir soba değil ki.
Sönsün. Soğusun. İçimdeki ateş, kızgınlık yeterince ısıtıyordu beni.
Isıtmak ne demek, koltuk altlarımdan, göğsümden aşağı terler iniyordu. Soğuk terler.

İkinci mektubu açtım.
O da "sevgilimden" geliyordu.
Durmadan seni düşünüyorum gece gündüz seni düşünüyorum noktasız virgülsüz uzayan bitmek bilmeyen acı gibiyim bir yalnızlık bir yazı gibiyim öyle yazıyorum sana sen de yaz bana oraları kendini oranın insanlarını ilişkilerini anlat bugüne değin bir haberini alamadım çıldıracağım öldün mü kaldın mı kayalara çarpıp battın mı yoksa beni unuttun mu bana yazmak istemiyor musun benim sana yazmamı istemiyor musun n'olursun cevapla beni bir tek sözcükle de olsa cevapla dayanamayacağım sana varacağımı bilsem yola koyulacağım izin verseler gelip seni bulacağım dağlarını kışını yalnızlığını çocuklarını paylaşacağım n'olur yaz bana...

Yazacağım sana sevgilim, alacağın olsun, ama bu gece değil, bir başka gün ya da bir başka gece.
Şimdi yapacak başka işlerim var.

XV / BAŞKA İŞLER

Biraz da kendimize dönelim, dedim .
Önüme kara kaplı, seyir defterimi çektim, kalemi elime aldım ve yazmaya başladım büyük harflerle:

1. HER ŞEYDEN ÖNCE OLDUĞUN YERİ İYİ BELİRLE. HARİTA ÜZERİNDE İŞARETLE.

   (Hak. Kenti: Yön güneydoğu. Pir. Köyü. Yükseklik 2100. Yeterli mi?)

2. KİMSİN, BUNU BİL. NEYİN SAHİBİSİN, BUNU BİL.

   (Bu kadarını biliyorum: Bir okulum var. Ben bu okulun öğretmeni ve öğrencisiyim.)

3. DÜŞLERİ BIRAK, GERÇEKLERE BAK.

   (Unutayım mı denizleri, eski sevgilileri, eski sözcükleri, dünü, yarını?)

4. YALNIZLIK YASAK.

   (Denizlerde dolanırken, gökyüzüyle dalgaların arasında çalkantılarda, umutsuzluklarda nerdeydin?)

5. KENDİNE BİR BAŞKA YURT ARAMA.

(Burda mı doğdum ben? Burda mı öleceğim?)

6. YENİ BİR DİL ÖĞREN. YENİ BİR DİL YARAT KENDİNE.

(Başkalarının dili olamaz mı bu?
Yaşama uğraşının dili? Ortak bir dil?)

7. BURASINI ÖĞREN.BURASINI BİL.BU İNSANLARIN DİLİNİ. BURANIN İKLİMİNİ. BİTKİLERİNİ, HAYVANLARINI, KURTLARINI, SİLAHLARINI, ÖLÜMLERİNİ.

(Kendimi unutmak için mi? Geldiğim yerleri? Bildiğim insanları?)

8. TANRIYA OLAN İNANCINI YİTİRDİNSE İNSANLARA İNAN. TANRIYA GÜVENİN YOKSA, İNSANLARA GÜVEN.

(Kendime de güveneyim mi?)

9. BAŞINA NE GELİRSE GELSİN, NERDE OLURSAN OL YAŞAMINI SÜRDÜRMEYİ BİL.

(Aslolan yalnızca bu mu?)

10. GEREKSİZ SORULAR SORMA.

(Mutluluk soruların bittiği yerde başlıyor olmalı. Öyle mi?)

Öylesine bir esin ki, soğuk dağ gecesinde, buram buram tere batmış ve çok kısa bir süre içinde, birbiri ardı sıra bu on emri yazdım defterin baş sayfasına.
Bir güçlükle karşılaştığımda başvuracağım bir kaynak.

Kafama takılan bir soru olduğunda, ona cevap verecek, gizimi çözümleyecek.
Benim de on emrim var şimdi.
Rahat bir uyku çekebilirim artık.
Ama hayır.
Haritam yuvarlanmış, ipek bir iplik bağlanmış, orda, masanın üstünde, eski kitapların arasına sıkışmış, bana bakıyor:
"Aç beni! Aç beni!"
Defteri kapadım. Haritamı açtım.
İnceleyebilmek için lambayı getirdim.
Tam üstüne eğilmiştim ki, lamba pır-pır etti ve sönüverdi.
Karanlığa gözüm alıştıktan sonra, bir kibrit aradım. Zor bela buldum. Lambanın fitilini yükselttim, kibriti çaktım.
Ama yanmadı fitil. Birkaç küçük kıvılcım, o kadar.
Lambayı salladım. Şeytan kahretsin, gazı bitmiş.
Tanrım, saat kaç?
Bir soru sorarsa kişi, yatmadan önce, herhangi bir soru, anlamsız bir "Tanrım saat kaç?" da olsa bu, rahat bir uyku çekebilir mi?
Tüm gece, gün doğana değin çanlar çaldı kafamın içinde, odamın içinde, köyün içinde.
Kayalara çarpıp yansıdı çalan çanların sesi.
Dağlar inim inim inledi.
Yatağımda, gözüme uyku girmeden, bir ordan bir oraya dönerken, iki çan sesinin arasında şöyle mırıldanıyordum kendi kendime:

Sesler
hep bu sesler
kulağında
(başka, onlardan başka, ne bir karar, ne bir buyruk)
insan sesleri bunlar
inleyen,
akarsuların bile donduğu bu gecede

tek buyruk
"ONLARI DİNLE! ONLARI DUY!"
olabilir ancak.
Bunu başarsan, yeter de artar bile.

Sonra gene çan sesleri.
Durmayacak. Bir başladı mı bitmez. Bilirim.
Sonra yatakta, gene bir o yandan öbür yana dönüş.
Niçin bitti gaz? Tükenecek kadar uzun zaman aydınlattı mı beni?
Sesler uyutmaz. Bunu bilirim. Uyutmayan seslerdir.
Denizdesindir, demir atmışsındır, çalkantı vardır. Zincirlerin sesini duyarsın. Ses değildir. İnlemedir. Sanırsın insanlar konuşuyor. Uyuyamazsın. Burda da çan sesleri. Belki uğuldayan kayalar. Yelin kayalara çarpan sesi.
Gün doğsun, gün doğsun artık, dedim.
Gün doğuşunun ilk ışınlarını görmek için, kalkıp odamın penceresinin kepenklerini açtım. Baktım lapa lapa kar yağıyor. Yerler çoktan kar tutmuş. Rüzgâr, esip esmediğini bilmediğim rüzgâr yatışmış. Ne zincir sesleri, ne çan sesleri, ne sis düdükleri, ne insan sesleri. Ne de uyku gereksinmesi.
Sırtıma battaniyeyi aldım. Yatağın ucuna iliştim. Kendi kendimle dertleşmeye başladım.

Handiyse mutluydum.

XVI / LABİRENT

Pencereden, günün doğuşunu seyrettim.
Kar dinmişti.
Gözle izlenebilen yükselişini seyrettim güneşin.
Ortalık iyice aydınlanınca, Şimdi inceleyebilirim haritayı, dedim.
Gidip masanın üstünden aldım.
Pencerenin önüne getirdim.
Günün ilk ışığında gördüm:
Ceylan derisi üstüne çizilmiş bir labirent deseniydi bu, bir harita değil. Güneyinde kara bir ok vardı. Garip bir ok. Labirenti mi gösteriyordu, labirentte yolculuğa çıkacak kişiye gireceği kapıyı mı gösteriyordu? Yoksa tehlikeyi mi işaretliyordu? Anlayamadım.
Niçin verdi Süryani bunu bana? Niçin harita dedi? Bunun anlamı ne? diye kendi kendime sorarken pencerenin önünde bir karaltı görür gibi oldum.
Başımı kaldırıp baktım. Muhtarın küçük oğlu, başını pencerenin çıkıntısına dayamış, yanakları soğuktan ap-al, burnunun ucu donmuş, benimle beraber önümdeki bu garip labirent desenini inceliyordu.
Pencereyi açıp burada ne aradığını sormak istedim. Ama ben daha pencereyi açmadan, karın üstünde, bir ceylan çevikliğiyle seke seke kaçmaya başladı o.

XVII / BİR SABAH İTİRAFI

Sobamı tutuşturdum çalıçırpıyla. Sonra bir iki tezek yerleştirdim alev almış çalıçırpının üstüne.
Çaydanlığı doldurdum, sobanın üstüne koydum. Çok geçmeden kaynadı.
Çayımı demledim. Bir parça otlu peynir çıkardım. Bir parça yufka ekmeği kopardım. Sobanın üstünde onu da ısıttım.
Güneş şimdi tam odamın içindeydi.
Otlu peynirimi, yufka ekmeğimi yer, çayımı içerken, bir gerçeği, küçük bir gerçeği, kendimin küçümencik bir gerçeğini saptadım...
Kafamı çelen haritalar, labirent desenleri, oklar yerin dibine!
Artık çelmiyorlar kafamı.
Kitaplar bile.
Kitaplar da yerin dibine.
Çayımı içiyorum.
Peynirimden koparıyorum.
Ve gerçeğimi, o ânın gerçeğini söylüyorum:
Hiçbir zaman umutsuzluktan bu kadar uzak olmamıştım. Yavaş yavaş ansıyordum, denizdeyken bir fırtına patladığında (burda, bu dağ başında artık itiraf edebilirim), umutsuzluğa kapıldığım olurdu: Ya atlatamazsak? Ya kurtaramazsam gemiyi? Fırtına, günler, geceler boyu sürerse? Ya makinalar istop ederse? Ve her seferinde, kurtulduğumuza değil, batmadığımıza şaşardım. Utanmadan itiraf ediyorum bu korkuyu.

İlk kez burda. Bu dağ başında.
Önemli bir itiraftır bu, okuyucu, öyle okuyup geçme.
Birincisi, bir denizci için bu söylediklerim utanç vericidir. Bu korkuyu bir kez duyanın artık denizi bırakması, kendine, karada, rahat bir yaşam seçmesi gerekir. Oysa ben, bu korkuyu yaşadığım halde, devam ettim buraya düşene değin denizciliğe. İkincisi, en büyük, en korkunç itiraf, bir işkence altında yapılan itiraf değildir, (çünkü işkence altındaki gerçek bir itiraf değildir) insanın kendi kendine, artık dayanamayıp yaptığı itiraftır. İşte ben bunu yaptım. Denizde değil de karada, böyle bir dağ başında yaptımsa itirafımı, anla ve bağışla beni okuyucu.
Çünkü kazazede de bir insanoğludur.
Ama ben, bu itirafımla herşey gibi insanın da değişeceğini söylemiş oldum biraz da.
Burda, bu hiç tanımadığım insanlar, toplumsal, yerel ve ekonomik koşullar içinde, umutsuzluğu yendiğimi değil (hayır böyle bir savım yok), bu umutsuzluktan kurtulduğumu söylüyorum. Belki daha önceleri birkaç kez battım da (her korku bir batma değil midir?) bunu, ancak burda ansıdım ve böylece yendim korkuyu.
Yoksa, burda beni çevreleyen insanlar mı yendi bendeki korkuyu, umutsuzluğu?
Bilmiyorum. (Gerçekte, o ya da bu, onlar ya da ben, pek önemi yok. Olmaması gerek.)
Bildiğim, geceleri korkulu düşlere düşmeden uyumam. Kapımı, ne korkunun, ne umutsuzluğun çalması. Kendi durumum üstüne düşündüğümde, Senden daha talihsiz kazazedeler oldu, diyorum. Birçoğunun adını, serüvenlerini tüm denizciler bilir. Aralarında öyleleri vardır ki, en yiğit, en namuslu denizciler oldukları halde, hain diye zindanlara atılıp çürütülmüşlerdir.
Kimileri ıssız bir adaya düşüp, burda kendilerini kurtaracak bir gemiyi beklemişlerdir. Issız adanın tüm doğal olanaklarından yararlanmışlar, ayakta kalmayı başarmışlar, ancak uzak-

tan geçen denizci kardeşlerine seslerini duyuramadıkları için (ya da seslerini duyan, işaretlerini görenler, bunu bir düş olarak yorumlayıp, dümenlerini bu ıssız adaya kırmadıklarından), yalnızlık içinde, umutsuzluk içinde gözlerini kapamışlardır dünyaya.
Ben, hiç değilse insanların arasına düştüm.
Konuştukları dilden anlamıyorum,
doğal ve toplumsal koşulları, alışık olduğum koşullar değil.
Ama bir ıssız adada değilim.
Ama tek başıma bir ıssız adada değilim.
Bir zindana atılmadım.
Belirsiz bir suçtan işkence altında değilim.
İstemime karşı bir iş yapmaya zorlanmıyorum.
Cennette de değilim, kabul. Zaten orda olmayı ne düşündüm, ne de istedim.
Ama cehennemdeyim de diyemem.
Açıkçası, bir kazazede için, iyi koşullar altındayım.
Sınıfım var. Öğrencilerim var.
Denizde değilim, kaptan değilim.
Öğretmen ve öğrenciyim.
Demek öğrenmem gereken şeyler varmış.
Tüm insanlar gibi.
Bu da bir mutluluk değil mi?
Koşullar ne olursa olsun
bu da bir mutluluk değil mi?
Bir ses, Artık kendini düşünmez gibisin, diyor.
Düşünüyorum, kendimi unutmadım, düşünüyorum, düşünüyorum, bu kez yalnız kendimi değil, tüm yaralıları, diyorum.
Sonra: Sen sus, iblisin sesi, diyorum.
Kimi yerde, kendi sesini bile yadsıması gerekebilir insanın.
Dayanası kalmadığı kendi sesini.

Sen ne dersin, güzel sesli okuyucum?
Ben, sanki yıllar süren derin dinlendirici bir uykudan uyanıp gözlerimi yeni açmış, hem böylesi derin bir uykuyu uyuyup

dinlendiği için, hem uyandığı için mutlu (güneş gözlerimi kamaştırıyordu) bir insandım.
Dün gece gözünü kırpmayan ben değildim sanki.
Oturdum, bu coşkuyla, günün ilk dersine çalışmaya başladım.
Günün ilk dersi: Hayat Bilgisi.

Çocuklara, gökyüzünü, yıldızları, denizleri ve bunların oluşumunu anlatacaktım. Kafamda tüm bilgilerimi tazeledim. Tümünü yerli yerine yerleştirdim. Dilimin en basit sözcüklerini aradım.
Sonra bunların (sözcüklerin) yetersiz olacağını düşündüm. Çocuklardan önce sınıfa girdim. Dün boyadığım kara tahtanın üstüne kentten getirdiğim renkli tebeşirle, mavi denizler, beyaz bulutlar, yelkenliler çizdim.
Dünyayı çizdim yusyuvarlak ve turuncu.
Karaları çizdim. Akarsuları, ovaları.
Bunları hiç silmeyeceğim. Düşlerine girene ve çıkmayana değin.
Ellerimi çırptım.
Hadi bakalım çocuklar ders saati, okul açıldı.
Doluşuverdi çocuklar soğuk sınıfa.
Ama çok geçmeden kendiliğinden ısınıverdi oda.
Hadi bakalım yavrular, öğrenelim dünyamızın oluşumunu ve ilk bilgisini hayatımızın.

XVIII / AK KUŞ-KARA KUŞ

Ne akı, ne karası Halit? Sen ne anlatıyorsun.
Ak kuş mu, kara kuş mu? Öyle diyordun hocam. Ben bütün gece gözümü kırpmadım. Sana ot kaynattım. Günün doğmasını, uyanmanı bekledim, getirmek için.
N'oldu ki dün gece?
Okulu açtın gece yarısı hocam.
Ne gece yarısı? Güneş çoktan doğmuştu.
Senin güneş dediğin aydı hocam.
Ama ben çocukları görmüştüm, çeşmenin başında oynuyorlardı.
Muhtarın Zazi bağırıyordu, Memo, Memo, Memo... diye.
Sonra köpekler havlamaya başladı.
Ben sınıftaydım, kapının önüne çıktım,
çocukların gelmesini bekliyordum.
Yanılıyorsun hocam, geceydi. Bir tüfek sesiyle uyandım. Dışarı vurdum. Köpeklerin havlamasını duyunca bir yabancı geldi ya da kurtlar indi sandım.
Sonra?
Sonra seni gördüm. Bana, Çocuklar nerde? diye sordun.
Sonra?
Çocuklar uyuyor, n'oldu, kötü bir düş mü gördün hocam? dedim. Bilmiyorum, çocuklara bir şeyler oldu sandım, dedin. Sonra, bir uyurgezer gibi, gözlerin boşlukta, nereye baktığını ne gördüğünü Tanrı bilir, Ak kuş mu, kara kuş mu? diye sor-

dun. Elinde tüfeğin vardı. Hiçbir şey anlamadım. Ak kuş mu, kara kuş mu, ne kuşu?.. Hiçbir şey anlamadım. Seni sınıftan çıkarıp odana götürdüm, yatırdım. Uyuyana değin de yanında kaldım. Hemen dalıp gittin zaten. Elimi alnına koydum, yanıyordun. Hastalandığını anlamıştım zaten. Böyle nöbetleri çok gördüm mapusta. Başucunda, günün doğmasını bekledim. Eve gidip ot kaynattım. Ama bakıyorum, şimdi pek bir şeyin kalmamış. Sık sık gelir mi başına bu?

Dediklerinden hiçbir şey anlamıyorum Halit. Düş gören sen olmayasın?

Olabilir hocam. Hepimiz düş görüyoruz. Sabah uyandığımızda da hangisi düştü, hangisi değildi, ansımıyoruz. Olabilir hocam, belki düşü gören bendim. Ak kuş mu, kara kuş mu? diye belki düşümde ben sordum. Ya da düşüme girip sen sordun. Ama tüfeği kim ateşledi? Çünkü, sabahleyin okulun kapısı önünde, karların üstünde bunu buldum.

Elini uzattı:

Avucunda bir fişek kapsülü.

XIX / SALGIN

O gün, öğlene doğru geldi, aşağı köyden, Piran'dan, bir bebenin ölüm haberi. Seyit'in bebesini gömdüğümüzden onüç gün sonra. İlkin karnı şişmiş, sonra elleri ve ayakları. Böyle dediler.

Bildikleri tüm otları kaynatıp içirmişler. Kaynamış yaprakları yağ ile havanda dövüp tülbente sarmışlar, şiş karnın üstüne koymuşlar, yastığının altına muskaları, başucuna mushaf koymuşlar. Ancak dört gün yaşatabilmişler.

Başka hasta çocuk var mı?

Şimdilik yok.

Sonra bir başka köyden iki ölüm haberi. İkisi de bebe.

Muhtar gelip seni buluyor: Bir gidip bakalım mı?

Bakalım. Bakalım Muhtar. Bakalım, ama unutma ki ben hekim değilim.

Olsun, anlarsın. Bizden iyi anlarsın. Görüp geçirmişliğin vardır. Hem de çanta dolusu dermanın.

Gidip bakalım, ama benden iyileştirici bir şey beklemeyin. Ben hekim değilim. İlâç veremem. Böylesi hastalıklar için ilâcım yok.

Geçende karnım ağrıyordu, verdiğin derman hemen kesti ağrımı.

Ama bebeler ölüyor Muhtar. Birbiri peşisıra ölüyorlar. Ben ilâç veremem. Yapacak bir şey var, durumu kente bildirelim. Ben

yazayım, sen götür. Hekim gelsin, ilâç getirsinler, bunu yapalım.
Bunu yapıyoruz.

Hak. Kenti Valiliği
Yüksek Katına
Öğretmeni bulunduğum Pir. Köyü ile komşu köylerde son bir hafta içinde sekiz çocuk ölmüştür. Ölen çocukların hastalığı konusunda verebileceğim tek bilgi, hastalığın yüksek bir ateşle başlayıp, birinci günün sonlarında, hastanın karın bölgesinin olağanüstü şişmesidir. Hastalık dört ile sekiz gün sürmekte ve ölümle sonuçlanmaktadır. Bu kısa süre içinde, yalnız üç köyde sekiz bebenin ölümü, bir salgınla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Gereken tedbirlerin alınıp, salgının daha bir yaygınlaşıp, daha fazla can kaybına sebebiyet vermeden önlenmesi için.....*
Mühür. İmza.

Zarf.
Al bunu, hemen yola koyul, diyorum Muhtara.
Yok, diyor, Ramazan'ı gönderelim.
Ramazan geliyor. Özel ulağımız Ramazan.
Bak Ramazan diyorum, bu mektubu koynuna koyacaksın. Yitirmeyeceksin. Kente varıp Vali Beye çıkacaksın. Kendi elinle vereceksin. Kendisine. Kendisine, başkasına değil... Karşısında durup okumasını bekleyeceksin. Sana ne derse, diyeceksin ki, Yazıp verseniz olmaz mı? Ben unuturum diyeceksin. Anladın mı Ramazan?
Anladım.
Sonra postaneye uğrayacaksın. Bana mektup olup olmadığını soracaksın. Varsa onları da alıp geleceksin. Anladın mı Ramazan?

* Üç tane de ben ekledim, sayıların önemli olabileceğini düşünerek.

Anladım.
Ramazan'ın her zamanki kente gidiş-dönüş ücreti otuz lira iken bu kez elli lira verdim.
Ramazan mektubu koynuna soktu. Hedikleri ayağına geçirdi. Başını çulla sardı. Görünen yalnız gözleri.
Karların üstünde ardında hediklerin izini bırakarak kentin yolunu tuttu.

XX / ELİ-KOLU KIRIK BİR AĞIT

Eli kolu kırık—
okulda çocuklara yalnız resim yaptırıyor,
sözcükler verip cümle kurduruyor.

İki çocuk daha öldü.

Ramazan daha kentten dönmedi.

Eli-kolu kırık döneceğini biliyor Ramazan'ın.
Çaresiz. Eli-kolu kırık, umutsuzluk sözcüğünü kullanmamak için ve
Ben dememek için,
şimdi,
şu anda,
burda
ve başkaldırmanın bir işe yaramadığını bilip
susup duruyor.
Tanrıya inansa, sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar oturup yakaracak: Ölmesin bebeler, ölmesin bebeler, ölmesin bebeler, koru onları Tanrım!
Tanrıya inanmadığına, inanamadığına yakınıyor.
Kime seslenmek bu karanlık gecede?
Bu gündoğumunda hangi sözcükleri aramak, bulmak, seçmek, yerli yerinde kullanmak?

Ne işe yarayacak sözcükler?
Eli-kolu kırık, yaralı, yabanıl bir hayvan gibi kıvranıyor yatağında.
Barsak bozukluğu için aldı sulfaguanilini
bronşiti için aldı filurbinini
sinirleri için aldı yatıştırıcılarını.
Gene de uyku tutmuyor.
Gene de bozuk barsakları.
Gene de ölüyor bebeler.

Yarın sabah—
Korkuyorsun kaptanım, ölümden korkuyorsun; hem acıyorsun, hem de korkuyorsun; burda dağ başında ölmekten, o bebeler gibi karnının, sonra ellerinin, ayaklarının şişip, dört-beş gün içinde cavlağı çekmekten, karların altına gömülmekten korkuyorsun.
Bunun için mi geldim buraya? Bunun için mi, bütün bunları bilerek mi sürdüler beni buraya? Ne farkeder, burda karların altında, orda kumların altında ya da suların altında gömülmenin?
Yoksa ölümüne bir tanık mı arıyorsun?
Hiçbir şey aramıyorum.
Yoksa yaşamına mı bir tanık arıyorsun?
Eğer öyleyse, korkma, bulunur. Her ikisi için de. Düşsel de olsa. Biri seni düşünür. Nasıl yaşadığını nasıl öldüğünü kurar, başkalarına anlatır, eğer bütün derdin buysa.
Kendi ölümümü düşünmüyorum. Ben, ölen—
Bebeleri düşünüyorsun, ama ölümü de düşünüyorsun. Ölümü düşününce de, kendi ölümünü.Madem yatıştırıcılar yatıştırmıyor, öyleyse uyarıcıları dene.
Yattığın yerden kalkıp eline kalemini alıp yaşamadan ölenleri yaz.
Hadi, madem uyku tutmuyor, yak gaz lambanı, bu kez var gazı, sana geceler boyu yetecek kadar var gazı.
Hadi, çak kibritini, yazmak için

titrek ışığında lambanın
yazmak için
yaşamadan ölenleri
ölmekte olanları.
Hadi kalk.
Hadi yaz—
sana.

Yatağın içinde doğruldu.
Odanın içi buz gibi. Ama o
ter içinde.
Yatağın üstündeki kilimi attı.
Kilimin altında bir battaniye
onun da altında bir yorgan var.
Başını yorgandan çıkardı.
Kendi soluğuyla ısınan bir çocuktu az önce.
Şimdi—
Şimdi, ne demek? Kim—
dağ başında bir odada karanlığın içinde kibrit çakan
bir karaltı.
Lambanın fitilini ayarladı.
Sobaya iki tezek attı.
Yazalım bakalım.
Ama ne yazacağız?
Eline kalemi aldı.
Seyir defterini önüne çekti.
Yazmaya başladı, eli-kolu kırık
kendinin olmayan
bu akşam dinlediği
bir ağıtı
kendi dilinden.
Başladı
yaz—
maya:

Oy ölüm
Yaşamın bir parçasısın kabul
Ama son bir parçası
Oy ölüm
Sevdiğimin korkususun
Ama en korkunç korkusu
Yatakta bul onu
Dağlarda değil
Kayadiplerinde gizlenirken değil
Sınırlarda değil
Ve kurşunlan değil
Benim yanımda uyurken değil
Benden sonra bul onu
Ki ben görmeyeyim öldüğünü

Oy ölüm
Can düşmanım
Ne kadar kısa yaşıyoruz
Ne uzun ölüyoruz
Oy ölüm
Sen de ölesin

Oy ölüm
Sen olmasan
Yaşam olmazmış
Oy ölüm
Olmaz olasın

Oy ölüm
Sen de ölesin

Hadi bir şeyler de kendinden ekle kazazede kaptan, hadi bir ağıt da sen yak.
Hayır, bu gece elim-kolum kırık.
Ve sözcüklerim yetersiz, anlamsız, ölü.

Hadi bakalım çocuklar, hadi bakalım yavrular, hadi açın defterlerinizi.
Birinci ve ikinci sınıflar resim yapacak,
hasta çocuk resmi.
Üçüncü sınıflar, tahtaya yazdığım sözcüklerle cümle kuracaklar.
Dördüncü sınıflar bulaşıcı hastalıklar konusunda anlattıklarımdan akıllarında ne kaldıysa onu yazacaklar.
Hadi bakalım çocuklar, dilediğiniz kadar bağırın, çağırın, türkü söyleyin, gülün, eğlenin ama verdiğim ödevleri yapmayı unutmayın.
Yanınızdakilere bakabilirsiniz.
ama yanınızdaki gibi yapmayın resminizi,
yanınızdakine benzemesin yazdıklarınız.
Hadi bakalım yavrular...

Susuyorlar.
Sonra biri, bir sözcüğün anlamını soruyor.
Biri, hasta çocuk yerine bir horoz resmi çiziyor.
O ara kapı vurulur gibi oluyor. Gidip açıyorum: Bir köpek, sınıfa girmek istiyor. Çocukların yokluğuna mı dayanamadı, yoksa sobanın sıcaklığını mı sezdi dışardan?
Kovuyorum. Gitmiyor. Kovuyorum. Gitmiyor.
Çocuklar çığlık çığlığa. Köpeğe söz geçiremediğim için sevi-

niyorlar.
Köpeği içeri alıyorum.
Hadi, sen de gir bakalım.
Köpek gidip, sıraların altında, çocukların ayaklarını kokluyor bir bir.
Sonra sobanın yanına, yere uzanıyor.
Dışarı çıkıyorum.
Kapının önünde duruyorum. Boynumda, uzun yün atkım. Kar dinmiş. Saçaktaki buzlardan tıp tıp sular damlıyor.
Güneş ve kar. Güneş yakıcı. Yakıcı dağ güneşi. Sırtımı duvara veriyorum, gözlerimi kapıyorum. Sanki kulaklarımı da. Çocukların sesini de duymuyorum. Güneşin yüzümden başlayıp tüm bedenimi saran ısısının etkisiyle mi, yoksa, gözümü yumar yummaz kendimi mi ansıdım, bilmiyorum, içimden, içimdeki boşluktan, ılık... ılık... bir şeylerin akmaya başladığını duydum.
Ilık ılık ve usuldan.
Bir yağmur damlasının camda süzülüşü gibi indi... indi... göğsümdeki boşluktan karın boşluğuma.
Ve oradan kasıklarıma.
Sonra kan yürüdü başıma. Şakaklarım zonklamaya başladı.
Gözlerimi açmaya korkuyordum.
İçimdeki bir yara mı kanıyordu, yoksa sabrım (sabır?) mı taşıyordu? Bilemiyorum. Kollarımı birbirine kavuşturdum. Hiçbir şey duymuyorum. Ne eriyen buzların alnıma, enseme düşen soğuk damlalarını, ne çocukların bağırışlarını, ne havlayan köpekleri. Yalnız yakıcı dağ güneşi. Ve içimde durmadan akan akan o—
O: özlemim
O: eski dilden hasretim
O: bir zamanlar her limanda bulduğum, her limanda boşaldığım
O: nicedir unuttuğum
akıyordu şimdi.

Dişlerimi sıktım. Gözümü açmaya, sınıfa girmeye korkuyordum. Git çal Muhtarın kapısını. Kabulüm, de. Nem varsa al, de. Parasını öderim, de. Kabulüm. Kıyın imam nikâhını, de. Ya da onu da yapmayın, ben günahtan korkmam, de. Ve al koynuna. Bu geceden tezi yok, al koynuna, o narin, saçlarıyla bitli yavruyu.

N'olacak, temizlersin bitlerini. Bir güzel yıkarsın.

Sirkelersin. Dedetelersin.

Çıldırma!

Çıldırıyordum.

Güneş ısıttıkça, içimde akan, o içimdeki boşlukta akan, tüm bedenimi saran istek, şimdi kasıklarımdan da aşağı akıyordu, bacaklarıma, ayaklarıma, ayak bileklerime, ayak parmaklarıma değin yayılıyordu.

Hadi, utanma, hadi git. Sen önermiştin, şimdi ben istiyorum, de.

Hadi iste.

Hadi satın al.

Daha göğüsleri oluşmamış o narin yavruyu.

Kollarım çözüldü. Bir elim sırtımı dayadığım toprak duvarı buldu,

öbür elim havayı okşuyordu.

Birden çıplak bir kadın göğsüne değdi havayı okşayan elim, küçük, diri, ucu tomurcuklanmış, elimin değmesiyle sertleşen.

Çömeldim, gözlerim hep kapalı, çömeldim, okşadığım göğsü bu kez dudaklarımda duydum.

Isırma!

Ah! Isırma acıyor.

Ellerim ensesini, saçlarını buldu.

Boştaki kolumu beline doladım. Çırılçıplaktı.

Çırılçıplaklığını duydum çırılçıplaklığımda.

Karların üstündeki bu çıplak beden kimin?

Gözlerimi açamıyordum. Bakmak için. Açamıyordum. Korkudan.

Gözümü açsam yitecek.
Açmadım gözümü.
Göğsünden dudaklarına uzandım. Dudaklarım dudaklarını buldu. Dili, büyük bir ustalıkla dilimi aradı buldu.
Ağzımdaki bu dil kimin?
Benim mi, onun mu?
Sonra yavaşça ve korkusuzca ve isteğin tüm doğallığıyla bir dar kapıyı araladım. Kaydım.

.....

Sonra çığlıklar, bağırışlar, çocuk sesleri, kadın sesleri
havada dağılan tüyler
yavaş yavaş kuru ağaç dallarının üstüne konan ak kuş tüyleri,
odama, yatağımın üstüne yağan tüyler
köydeki tüm evlerin toprak damlarına düşen ak kuş tüyleri,
yapraklar, kâğıtlar, boş sayfalar, yazılı sayfalar
resimler, horozlar, tavuklar, kartal, koç
hasta çocuklar
çığlıklar .....
Düşüyordum, bir uçurumdan, hiçbir kayaya çarpmadan boşlukta süzülerek, tüylerle, kâğıtlarla, yapraklarla onlar gibi bin parça,
paramparça düşüyordu
Çığlıklar .....

.....

Bitti hocam, resimler bitti, cümleler bitti, sobadaki tezek bitti, üşümeye başladık.
Gözümü açtım: çevremde çocuklar.
Ellerinde defterler, kalemler, boyalar.
İşte resimlerimiz.
İşte cümlelerimiz.
Hepsini topladım.
Hadi siz oynayın, ben resimlerinize bakayım, cümlelerinizi okuyayım.
Sınıfa girdim.
Üşüyordum. Köşedeki tezek kümesinden iki tezek alıp soba-

ya attım.
Defterleri önüme çekip, tek tek bakmaya başladım.
İlkin resimler.

Sonra cümleler:
(Verilen sözcük: GAZ)

- Kazyağı kamadı.
- Gaz yana
- Gaz lamba ışık
- Gazyak i gel

(Verilen sözcük: HASTA)

- Hasta çoğ
- Hastala ölüyor
- Bebele hasta toktor yok ilaç öretme

(Verilen sözcük: ÖLÜM)

Bağışlayın çocuklar böyle bir sözcük verdiğim için sizlere. Sen de bağışla okuyucu. Hiçbir art niyetim yoktu. Çocuklara kötü bir şey öğretmek istemedim. Kendime karşın, ya farkında olmadan yazmış olmalıyım bu sözcüğü kara tahtaya, ya bir önceki sözcüğün çağrışımı, ya da ölen bebelerin. Ya kentten beklenen ve gelmeyen haberler, ya bir başkaldırma; ya dün geceki ağıt, ya da benim kendi ölümüm, beklediğim; ya da ansımaya çalıştığım, ya da gördüklerimin, ya da gömdüklerimin anısı. Bilmiyorum.

Ölüm sözcüğü ve işte kurdukları cümleler:

- Herkes ölür
- Hasta ola öle
- Toktor yok ölüm va

- Benim kardeş öldü
- Kurt köpek yedi

Dördüncü sınıftakilerin defterleri.
Konu: Bulaşıcı hastalıklar.

Kerem'in yazısı:

Bulaşıcı hastalıklar
elbise yıkamaz
elbisi bit var
başını arar
kam hasta olmasın
her sobah yatakı
kağıyor gözleri eli
yıkyor geziyo
meytebe geliyo
hastalık yok aşı oluyo
kurtulu

Bir kez daha okuyorum. Kendi dilime çevirmeye çalışıyorum. Başaramıyorum.

Sonra Alaaddin'in yazısı:

Ahmedi kardeş hasta yok aşı yok toktor yok sabu yıkanmaz evden ele geçer bulaşıcı hastalık çocukla bebele ölür bulaşıcı hastalık

Kapadım defterleri.
Dışarı çıktım.
Çocukların herbiri bir yana dağılmışlar. Oynuyorlar. Kurtla köpek oyunu. Kapının önünde durup onları seyrettim bir süre. Güneş, yakıcı dağ güneşi, buluta girerken ellerimi çırptım. Hadi sınıfa!

Dersimiz aritmetik.
Hadi sayalım bakalım.
Kalk bakalım, yazı yazmayı sevmeyen Kerem. Say bakalım.
Ayakta, sayıyor Kerem: Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, onlar, yirmiler, otuzlar, kırklar, doksanlar, yüzler...
Otur, diyorum Kerem'e.
Alaaddin'i kaldırıyorum tahtaya. Hem say, hem de yaz, diyorum.
Hem sayıyor, hem yazıyor:
1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,101
Dur, diyorum. Bu ne?
Onbir.
Yirmibir yaz, diyorum.
Yazıyor: 201
Otuzbir yaz.
Yazıyor: 301
Kırkbir yaz.
Yazıyor: 401
Dur diyorum.
Öbür çocuklara dönüyorum. Doğru mu yazıyor?
Hep bir ağızdan bağırıyorlar: Doğruuu!
Peki, yüz yaz diyorum. Yazıyor: 100
Yüzbir, yaz diyorum.
Yazıyor: 1001

Anladım. Bir yanlışlık değil söz konusu olan. Bir başka mantık.

Şimdi, görevim gereği, bu mantığı değiştirmem gerek. (Onlara öğretirken ben de öğreniyorum. Hem öğretmen, hem öğrenci olduğunu unutma, diyorum kendi kendime. Ve hep öyle kal. Ama şimdi de bu mantığı değiştirmeye, onlara kendi kullandığın mantığı öğretmeye çalış. Öyle değil mi, yapmam gereken bu değil mi benim mantıklı okuyucum?) Anlatmaya, açıklamaya çalışıyorum.

.....

Ders bitti. Ben de bittim. Onlar da bitti. Mantık da (çok şükür) bitti.

Ramazan bu gece de dönmedi.
Kurtlara mı yem oldu Ramazan?
Yoksa bir doktorla beraber mi dönüyorlar kentten?
Eğer böyleyse, gecikmesi olağan.
Ana yoldan gelecekler. (Tabiî ana yol açıksa.) Jipten Gezne'de inecekler.
Yanlarına iki jandarma alacaklar.
Her geçtikleri köyde konaklayacaklar.
Eğer böyleyse, Gezne'den buraya, yolculukları üç gün sürebilir.
Ama hangi doktor bu kış kıyamette tırmanır bu dağlara bebeler ölüyor diye?

Ramazan gelmedi.
Gezne'den bir köylü geldi.
Bir bebe daha ölmüş Gezne'de. Dün.
Haberlerin arasında bunu verdi.

XXII / ODA

(Gece)

Tezek kokuları
yeni dövülmüş keçe kokusu
ve odanın bir ucundaki konserve kutusunun içindeki sidik kokusu ve
benim sesimle
dışardaki köpeklerin sesi arasında
kendini duyurmak isteyen bu yabancı koku,
bu yabancı ses nerden geliyor?
Neden gelip gecenin ortasında,bu dağ başında beni buluyor?
Varlığı nerde?
Kimin sesi bu?
A'nın, B'nin, C'nin, Z'nin sesi mi?
Yoksa içimde biriktirdiğim, içimde, kafamın bir kıyısında kalmış, benden öç almak isteyen, eski, unutulmuş bir ses mi bu?
Ya da hiç kimsenin sesi?
Hiç kimsenin sesiyse, yandım,
çıldırıyorum demektir.
Ayıp değil çıldırmak, bu dağ başında, bu yalnızlıkta
bu ufuksuz topraklarda, bu ıssızlıkta, bu kadınsızlıkta.
Ya dayanmaya, dayatmaya vermiş olduğumuz söz?
Biz çıldırırsak burdakiler ne yapsın?
Biz dediğin kim? Burda yalnızsın?
Biz dediğim, ben ve içimdekiler. Ve dışardakiler.
Ve ölen bebeler.

Hadi yavrum
kapa gözlerini
konserve kutusundaki sidiğini yarın sabah dökersin karlar üstüne.
Hadi, yarın gelir Ramazan, yanında doktor ve ilâçlarla.
Hadi, bak, senden başka konuşan yok.
Hadi yavrum
yarın sabah bütün bunlardan hiçbir şey kalmayacak ve bir gün, bir başka sabah, düzlükte bulacaksın kendini, hadi.
AMA BEN KENDİMİ BİR DÜZLÜKTE BULMAK İSTEMİYORUM Kİ.
Bağırma. Bağırma! Bir düzlükte bulmayacaksın kendini, bir büzükte bulacaksın.
YETER!
Yeterse, uyu yavrum. Beni fazla yorma.
Yoruldunsa çek git.
Ben zaten uzaktayım yavrum. Hadi sen uyu.
Uyku tutmuyor.
Dene. Hadi, ben gidiyorum. Sen uyu. Uyumaya çalış.

Yanmış tezek kokuları
yeni dövülmüş nemli keçe kokusu
ve sidik kokusunun karışımında
duyulan kesik kesik soluklar

Sonra kalkmak lambayı yakmak
ışıksız gaz lambasını
kalkmak yürümek bağırmak

Sonra yanmayan lamba
kalkamamak yürüyememek
yalnız alt ve üst çenenin birbirine vurması
Titreyen
ve
parçalanan yürek

Bir gece daha
Söylenmek istenen söylenemeyen
gırtlakta takılıp
kalan
boğuk
bir hece daha

XXIII / GÜN DOĞARKEN

Elbet sabah da olur, zamanı gelince, elbet, yalnız kentlerin, denizlerin, düzlüklerin üstünde doğacak değil ya güneş, elbet, burda da, olduğumuz yerde de, karların, karlı kayaların üstünde, ağaçsız çıplak dağlarda da doğar güneş, tüm güzelliğiyle, tüm korkunçluğuyla.

Açarsın pencereni, bakarsın, karşı tepeden yükseliyor güneş. Al ışınları karların üstünde yansımakta. Bir gün daha başlıyor, dersin. Gece bitti, dersin. Uykusuz, uykulu, düşsüz, korkulu düşlerle dolu bir gece daha bitti, dersin. Sancılarla dolu bir gece daha bitti ya, gene sabah oldu ya, dersin. Çok şükür gene sabah oldu, dersin. Güneşin yükselişini, gözle görülen yükselişini izlersin bir kez daha, daha yüzlerce gün izleyeceğin, başkalarının binlerce, binlerce gün izlediği gündoğumuna, sanki yeryüzünün ilk gündoğumuna tanık olan, ilk yaratıkmışsın gibi bakabilirsin.

Kaynayan çaydanlıktan taşan suların kızgın sac üstündeki cızırtıları kendine getirir seni.

Güneşi bırakır, odana döner, çaydanlığı bir bezle tutup alırsın, çayını demlersin, kurumuş yufka ekmeğinden bir parça koparırsın.

Kapı vurulur.

"Gün doğumuyla gelen haberci iyi haberler getirir."

Gider açarsın kapıyı.

Ramazan'dır gelen. İçeri girer. Sen şaşkınlıkla (oysa bekledi-

ğin haberci, gündoğumunda ya da gece yarısı kapını çalacak tek haberci Ramazan'dır), Doktor nerde? dersin. Sanki böyle bir olasılık varmış gibi. Ramazan elindeki paketi yatağın üstüne atar.

Ne toktoru hocam?

(Ne doktoru? Doğru).

Toktor vardır kentte? Kentte bilem vardır toktor? Kimse yoktur gelecek, sen bilmez misin?

Vermedin mi mektubumu Valiye?

Elimden aldılar. Biz verik dediler. Sokmadılar beni yanına. Dört gün bekledim. Handa kaldım. Her gün gidip sordum. Verdik, sen git, dediler. Ben gitmem, cevabı almadan gitmem, böyle dedim. Dört gece yattım handa. Param bitti, döndüm. Dün geceyi Piran'da geçirdim. Bu sabah, merak edersin diye erken koyuldum yola.

Bir bardak çay doldurursun.

Ellerin titrer çayı Ramazan'a uzatırken.

Sağol hoca.

Bir çay da kendine koyarsın. Ellerin titrer. Ayaktasın. Ayakların titrer. Ramazan'a bakarsın. Gözlerin, bakışların titrer. Çaydan bir yudum alırsın. Dudakların titrer. Ama gene de konuşursun:

Hiçbir şey söylemediler mi? İlâç vermediler mi? Biz geliriz demediler mi?

Gelecek kimse yoktur hocam. Gelecek hiç kimse yoktur. Senin yazdığını onlar da bilirler. Onlar da duymuşlar. Ama gelecek kimse yoktur. Verecekleri derman yoktur. Ben de bu yüzden kalkıp gelmişimdir.

Çayını bitirdi Ramazan.

Eve gideyim hocam.

Yatağın üstündeki bir gazeteye sarılı iple bağlanmış paketi gösterir.

Bunu postaneden verdiler, senin için.

Süryaniye borcumu verdin mi?

Süryaninin dükkânı hep kapalıydı hocam. Veremedim.

XXIV / DURUM

Yazmak mı, okumak mı? Okumak mı, yazmak mı? Okumak mı, düşünmek mi? Düşünmek mi, yazmak mı? Koşmak mı, yürümek mi? Konuşmak mı, susmak mı? Bıkmak, yorulmak, yeter demek, dayanamayacağım demek, yeter (gene) demek mi?
Yoksa ben bu işin içine... mi?
Bilmiyordum.
Hiçbir şey bilmiyordum.
Okulu tatil ettim.
Çocuklar soruyorlar: Pazar mı bugün?
Pazar diyorum.
Yarın okul var mı?
Bilmiyorum.
Yarın bayram mı?
Bayram.
Ne bayramı?
Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, Anayasa Bayramı.
Kaç gün bayram?
Bilmiyorum, ben size haber salarım bittiğinde bayramlar. Bayrama inanmaları için okulun önüne bayrağı çekiyorum. Dağılıyorlar.

Odamdayım.
O zaman başlıyor sorular: Yazmak mı, okumak mı? Okumak

mı, düşünmek mi? Susmak mı, konuşmak mı...?
Tanrım, neyi okuyacağım, neyi düşüneceğim, neyi yazacağım? Elim ayağım bağlı. Bir kez daha batıyor gemim. Daha önceki batışı ansımıyorum. Kimin suçuydu? Kötü hava koşulları mıydı? Yolumuzu mu yitirmiştik? Pusulamız mı bozuktu? Dümenci mi uyumuştu dümenin başında? Yoksa rotayı mı iyi çizemedik? Ya da doğru çizilmiş rotayı yanlış mı izledik? Yoksa rotasız mı yol alıyorduk? Yoksa haritada görülmeyen kayalara mı bindirdik? Yoksa, yoksa teknemiz mi çürüktü? Ne olursa olsun, bir gün kendimizi burda bulduk. Burda da yaşayabileceğimizi anladık (—Niçin çoğul?— Bırak yakamı okuyucu, sorular içinde boğulan adama bir de sen soru sorma. Çünkü çoğulum şu anda. Batık gemimin tüm tayfaları, o yüzlerini, o adlarını ansımadığım tayfalar da burda, ölen bebelerimle beraber uyku uyutmuyorlar bana.) Ve işte burda da, bir anda ya da yavaş yavaş biriken, sonra patlak veren fırtınayla başladı batış.
Hadi dışarı atalım kendimizi.
Dışarı attık.
(Kar. Tipi. Ayaz.)
İçeri attık.
(Sıcaklık. Tezek kokusu. Pır-pır titreyen gaz lambası.)
Neyi okumak? Neyi yazmak? Neyi söylemek? Neyi bağırmak? Az önce yazılmadı mı?

T C. Sağlık Bakanlığı
Ankara

Öğretmeni bulunduğum köy ve çevresinde son on gün içinde onyedi çocuk, teşhis edilemeyen bir hastalıktan ölmüştür. Durum il merkezine bildirilmiş, ancak bugüne kadar, herhangi bir tıbbî girişimde bulunulmamıştır. Hastalığın, çevrede, bebeler arasında yayılması, bir salgın durumuyla karşı karşıya bulunduğumuz izlenimini uyandırmaktadır. Durumu bilgilerinize sunar, ilgilerinizi rica ederiz.
Mühür. İmza.

Yazılmadı mı?
Sonra Muhtar çağrılmadı mı?
Bana bak, madem gelen giden yok, madem Ramazan,Vali Beyi göremedi, bu kez sen gideceksin.
Ben mi?
Evet, sen. Muhtar değil misin?
Ama ben—
Eğer sen gitmezsen, ben giderim. Ama bir daha da geri dönmem, bilesin.
Geri dönmez misin?
Dönmem.
Nereye gidersin?
Geldiğim yere.
Sanki geldiğim belli bir yer var.
Muhtar aval aval yüzüme bakıyor. Söylediklerimden hiçbir şey anlamamış gibi. Ya da acıyor bana. Sen nasıl gidersin? Yollar kapalı. Sen dağ yolunu bilmezsin. Yitersin dağ başlarında. Kurtlara yem olmazsan, dinlenmek için gireceğin bir kovukta, yorgunluktan, soğuktan bir an için gözlerini kaparsın ve bir daha açamazsın, donup gidersin. Bunları mı düşündü Muhtar, yoksa acıdığından mı (çocuklara ya da bana) aldı elimden zarfı, bilmiyorum.
Peki, gidelim bakalım. Bir de biz gidelim.
Başını sarıp sarmalamış, yalnız gözleri ve burnu görünüyordu. Ayaklarına hedikleri geçirmişti. Beline tabancasını yerleştirmişti. Verdiğim zarfları koynuna koymuştu.
Zarflardan birini Valiye vereceksin, öbürünü postalayacaksın. Üstüne yazdım, taahhütlü. Bir kâğıt verecekler, onu yitirmeyeceksin, bana getireceksin. Valininkini elden vereceksin. Cevap bekliyorum, diyeceksin.
Anladı bütün söylediklerimi Muhtar. Ama gene de, ne yaptığımı, ne yapmak istediğimi anlamamış gibi bakıyor yüzüme. Gözlerimden içeriye. Sanki anlamı gözlerimde arıyor. Ya da bir soru gözlerinde, o an görmediğim, ondan ayrılıp odama girdiğimde fark ettiğim:

Ne umuyorsun?
Ne, ne mi umuyorum? Hiç.
Karların üstünde, ayağında hedikler, ağır ağır ilerleyen Muhtarın ardından bakarken ne umuyordum? Bir haber getireceğini mi? Bir derman getireceğini mi? Bir hekim getireceğini mi? Bir cevap getireceğini mi? Neyin cevabını? Çaresizlikten başka neyin cevabını getirebilir ki?
Ne umuyorsam, Muhtar, dağ yolunu tutup az sonra da karşı tepeyi aşıp gözden yittiğinde, o umudum da yitti.
Umduğumun saçma bir şey olduğunu anladım.
Onu gözden yitirir yitirmez anladım.
Odama döndüm.
Muhtarın gözündeki sorunun cevabını aradım.
"Bu dilekçeleri yazarak mı kendimi kurtaracağımı sanıyorum?"
Bir kitap yazsan ne yazar?
Binlerce sayfa yazsan, yayımlasan, binlerce kişiye okutsan ne yazar?
Yazdın Bakanlığa, yazdın Valiye, ne yazar?
Görevini yapmanın erincine mi sahip olmayı bekliyordun?
Bu gece rahat bir uyku çekmeyi mi bekliyordun?
Girdin odana, Muhtar tipinin altında, ayaza karşı, karlara batmamak için ayağında hedikler, yavaş yavaş ilerlerken dağ yolunda, senin mektuplarını, saçma, sonucu belli olan mektuplarını götürmek için kente giderken, sen sıcak odanda, erinç içinde mi olacaksın?
Benim görevim bu. Ben yazar durumu bildiririm.
İlgililer ne yaparsa yapar.
Günah benden gitti.
Bu mu?

Tanrım, varolmayan Tanrım, kime yakaracağım?
Nerde bulacağım sorusunu cevabımın?

XXV / CEVAP

Cevabı dört gün sonra Muhtar getirdi
saman rengi bir zarfın içinde.

.....

T.C. İç İşleri Bakanlığı
Hak. Vilayeti
Valilik
Sayı:
Tarih:
Türkucu Köyü
İlkokul Öğretmenliği
İlgi: (..... tarihli dilekçeniz).
..... günlü yazınız alınmıştır. Yollar açılır açılmaz, bölge sağlık ekibi köyünüze gönderilecektir.
*Bilgi edinilmesi**
Vali y.
(İmza).

.....

* *Bilgi edindik. Edindiğimiz bilgiden sonra, haftalar geçti, aylar geçti. Bebeler öldü. Artık ölecek bebe kalmamıştı karlar eriyip yollar açıldığında. Bir gün, güneşli bir gün, at sırtında bir ebe, katır sırtında bir sağlık memuru köye geldiler. Öğretmeni buldular: Bir dilekçe göndermişsiniz, çocukları aşılamaya geldik.* ./..

Başka bir şey demediler mi? diye sordum.
Hayır, dedi Muhtar, ne desinler? Bu mektubu verdiler. Yalnız Vali Bey beni çağırıp, senin köyde ne yaptığını, çocukları iyi okutup okutmadığını, bizlerle neler konuştuğunu sordu.
Sen de anlatsaydın, dedim.
Muhtar cevaplamadı.
Başka bir şey söylemedi mi? dedim.
Söyledi, dedi Muhtar. Kendisine söyle, bir daha Bakanlığa filan mektup yazmasın. Ne istiyorsa bizden istesin, dedi.
İsteseydin, dedim. Neden istemedin? Dilin yok mu? Niçin istemedin bir doktor? Niçin ölen çocukları geri istemedin? Niçin istemedin ölen bebeleri?
Bu konuşma sınıfta oluyordu. Çocuklar bağırışlarım karşısında şaşırmışlardı.
Muhtarın getirdiği cevabı yırtıp sobaya attım.
Muhtar ağzını açmadan çıktı sınıftan.
Çocuklar donup kalmışlardı.
Onlara döndüm. Elimden geldiğince gülümseyerek, Hadi çocuklar, dedim, dersimiz oyun. Dışarı çıkalım. Hep birlikte bir kardan adam yapalım. Burnuna koyacağımız havuç yok, ama bir tezek parçası koyarız. Göz olarak koyacağımız kara zeytinlerimiz yok, ne yapalım biz de gözlerini oyarız. Eline vereceğimiz süpürge yok, ama bir çifte veririz. Dergilerdeki kar-

---

Ölüleri de aşılayacak mısınız? diye sordu öğretmen. Açalım mı mezarları?
Ebe, sağlık memuruna; sağlık memuru, ebeye baktı: "Ne diyor bu adam?"
Sonra sınıfa girdik, çocukları aşıladılar. İşlerini bitirmeden öğretmene de sordular: Sizi de aşılayalım mı?
Gereği yok, dedi öğretmen. Ben tüm aşıları oldum. Tüm hastalıklara, tüm kazalara karşı. Gereği yok.
Sağlık memuru, ebeye; ebe, sağlık memuruna baktı: "Dedikleri kadar varmış, üşütük zavallı."

dan adamlara benzemeyecek ama, aldırmayın, bizim kardan adanımız da böyle olur, deriz soranlara. Soran olursa. Çocuklar, karları yuvarlamaya başladılar. Birbiri ardısıra koca kar yuvarlarını getirip yığıyorlardı yanyana, üst üste.

Başladık bir kardan adam yapmaya.

Bahara değin yaşar dağ başında yapılan kardan adam.

Kardan adamı yaptıktan sonra bağırdım çocuklara:

Okulu tatil ettim!

XXVI / GELEN

Süryaninin verdiği kitaplardan birinde şöyle bir cümle var:
"İnsanoğlu kendine yetmesini bilseydi, önemli bir sorunu çözümlemiş olurdu."
(Dilime ben çevirdim.)
Kendine yetmek... Denizciler çok iyi bilir bunu.
Çünkü yaşamışlardır bu olanaksızlığı.
Ancak bir çılgın yetebilir kendine.
Çünkü onun dünyası başkalarıyla doludur.
Duyduğu sesler, gördüğü görüntüler, insanlar, hayvanlar, sanrılar birer gerçektir onun dünyasında. Onlarla konuşur, onlarla sevişir, onlarla kavga eder.
Onlar *vardır* çılgının dünyasında.
Ama çıldırmayan, henüz çıldırmayan bir insan nasıl yetebilir kendine? Çılgına öykünerek mi? Kuşlarla, köpeklerle konuşarak mı? Deniz kızları yaratarak (denizdeysen eğer), dağ kızları yaratarak (dağ başındaysan eğer), çöl kızları yaratarak (çöldeysen eğer) mı?
Onlarla mı sevişir? Onlarla mı konuşur? Onlarla mı yazışır?
Ama çılgınlığını benimsemediyse, akıl denen o bela daha yitmediyse, sürüp gitmez bu konuşmalar, bu sevişmeler.
İletim kesilir.
Yaşam tüm çıplaklığı içinde belirir.
Tüm çıplaklığı içinde,
yani acımasız.

ve insanoğluna kendi kendine yetmeyeceğini bildirerek.
Çok şükür burda insanlar var.
Yavaş yavaş dillerinden anladığım,
yavaş yavaş dilimden anlayan.
Sonra gerçekliklerden doğan başkaldırıcı olaylar var. Saçmalıklar. Dayanılmazlıklar.
Sonra tehlikeler var. Salgın hastalık. Kapalı yollar.
Donma. Kurtlar.
Sonra, gene de / ne olursa olsun / ya da çok şükür / sözcükler var.
Kâğıdın üstüne yazılıp postaya atılacak.
bir gün sahibini bulacak
ya da kara kaplı bir seyir defterine not olarak düşen avuntular.
Sonra çocuklar var.
Sonra özellikle çocuklar var.
Ne iyi ki çocuklar var.
Kimi zaman bocalıyorsam, çaresizliğimden bu.
Kimi zaman, bu dağ başında,yeryüzünün ayaklarımın altında sarsıldığını ve önümde dipsiz bir kuyunun açıldığını görüyorsam, bu, biliyorum, eski günlerden kalma haftalarca, aylarca denizin ortasında yaşanılan yalnızlıkların bıraktığı, silinmeyen bir iz. Bir kalıtım.
Aşılması gereken
kolay kolay aşılamayan
derine bir ben gibi yapışmış
ve bir gece seni uykundan uyandıran
eski sesler, bir yığın sesler
çocuk viyaklamaları, kadın inildemeleri, ağlayışlar, sirenler...
dağ başında da gelip bulurlar seni.

Buldular beni.

İKİNCİ BÖLÜM

XXVII / HATTAT

Süryaninin verdiği kitaplardan ikincisi açılıyor bir akşam. Eski yazı. İki değişik yazı. İki değişik elle yazılmış. Demek iki yazarı var. Ama ikisi de İbn Muklâ (Hicrî 273/328) adında birinden söz ediyorlar.

Üç kez gömülmüş.
(Demek üç kez ölmüş—Bin kez ölen de var. Bin kez gömülmese de.)
Garip, İslâm hat sanatının kurucusu olarak niteleniyor. Oysa sağ eli kesik.
Ve ondan (İbn Muklâ) bugüne kalmış hiçbir yazı yok. (Benden de, bir deniz, bir iz kaldı mı gerimde? Denizler, yıllar boyu dolaştığım denizler, aynı deniz değil misiniz?) Ama onun (İbn Muklâ) yetilerini dile getiren, yaşadığı çağda yazılmış şiirler var. Örneğin, Abdullah İbn al Zariji "Yazı sanatında İbn Muklâ bir peygamberdir" diyor (Ben olsam Tanrı derdim. Çünkü peygamber önünde sonunda bir aracı).
Tarihin yazdığına göre, Arap yazısının kurallarını yaratan odur. Harflerin ölçülerini, birbiriyle olan orantılarını ilk kez o (İbn Muklâ) koymuştur. Demek ki bir tür geometri söz konusu.
İbn Muklâ hem bir vezir, hem de bir hattat. Sünnî idi. Abbasîler döneminde oldukça hareketli bir yaşamı oldu. Halife Râdi Billah'ı devirmek istedi. Mektupları bulundu. Halife, Sağ eli kesilsin, dedi. Sağ elini kestiler. O kesilen elinin bileğine bir kamış kalem bağlattı, yazmaya devam etti.

XXVIII / HALİT

Halit geliyor. Akşam.

Bir gün seni evime götüreceğim hocam.
Hangi evine? Geldim ya evine.
O ev değil hocam. Karşı tepede gördüğün, tamamlanmamış bir yapı var ya oraya götüreceğim.
O senin evin mi?
Benim evim hocam. Daha bitiremedim.
İki katlı ve taştan?
Evet, hocam, iki katlı ve taştan. Ama yalnızca doğu ve kuzey duvarlarını çıktım. Bu kış yıkılmazsa yaza tamamlarım.
Allah kerim.
Kerim olsun. Ama neden köyün uzağına yaptın evini? Köyde yer vermediler mi?
Yakışık almazdı hocam. İki katlı bir ev, bu köyden olmayan bir insan için yakışık almazdı.
(Anlamadım. Anlamadığımı gördü.)
Yani ben yabancıyım hocam, sana daha önce söyledim. Bu köyde yabancıyım. Yabancıya yaban gerek.
(Anlamadım gibi.)
Peki neden bitirmedin evini?
Mapus damına düştüm temeller atılıp iki duvar çıktığında hocam.
Neden düştün mapusa Halit?

İftira hocam.
Adam mı öldürdün?
İftira hocam. Savcıya da söylemiştim. İstersen beni at mapus damına, nasıl olsa çıkarım, çünkü iftiradır ve delilin yoktur elinde, dedim.
Yok muydu gerçekte delil?
Dağ başında delil ne arar hocam?
Doğrusun Halit. Delil yok dağ başında. Olsa olsa tanık olur.
Ne tanığı hocam?
Ne bileyim Halit, kayalar, otlar, köpekler, gökyüzü, güneş. Ya da bir insan.
Bizimkinde o da yoktu.
Demek delilsizlikten kurtardın paçayı?
Delil yoktu ki hocam, delil diye getirdikleri, Van'da satılmış bir saat. Acemistan işi. Ölenlere ait olduğu nerden belli?
Acem miydi ölenler?
Acemdi hocam. İki Acem. Sınırı geçeceklerdi.
Siz de onlara yol mu gösterecektiniz?
Yol gösterecektik, hocam. Yolu gösterdik ve ayrıldık. Sabah ölüleri bulundu.
Siz iki kişi miydiniz Halit?
Yüceova'dan yola çıktığımızda görmüşler, dört kişiydik.
Gören kim?
Jandarmalar. İki Acem, iki biz.
Birini sen, birini yanındaki mi öldürdü?
Ben adam öldürmem hocam.
Peki nasıl bıraktılar seni Halit?
Savcıya da söylemiştim, hocam, Yazık oluyor, atarsan beni içeri, ağam gelir çıkarır, demiştim. Dinlemedi. O da haklı, burdan öte yer mi var? Nereye sürebilirler ki? Genç bir savcıydı. Sevdim. Ölümden de korkmuyor olmalıydı. Parada gözü yoktu. Attı beni içeri. Atar atmaz da ağama ulaştı haber. Eskiden atla girerdi kente ağam. Bu kez taksiyle girdi. Gelir gelmez Valiye çıktı. Daha doğrusu Vali onu konağın önünde karşıladı. Sonra Vali, savcıyla konuştu. Üç gün sonra duruşmam vardı.

Duruşmaya çıkmadım, yatağımı İbo'ya verdim. Ben çıkarım bugün, bir daha dönmem buraya, dedim. Ve dediğim gibi oldu, duruşmada salındım, dönmedim mapusa.
Evi bu yüzden mi bitiremedin?
Evet hocam. Üç aylık mapusluk her işimi berbat etti.

XXIX / MUSTAFA

Mustafa geliyor. Sabah.

Haber var mı? diyor.
Haber yok, diyorum.
Hiçbir haber yok mu? diyor.
Telefonlar bozuk diyorum.
Ama Palanis'ten Hasan, dün akşam mektuplar getirdi sana, diyor.
Onlar habersiz mektup, diyorum.
Yani hiçbir haber yok mu? diyor.
Hiçbir haber yok, diyorum.
Allah allah, diyor.
Bir cigara sarıyor.
Tütünüm de bitiyor, diyor.

XXX / SEYİT

Seyit geliyor. İkindi.

Bugünler de geçer, diyor.
Tanrı büyüktür.
Kar böyle devam ederse
Nisana dek yollar açılmaz, diyor.

XXXI / HALİT

Halit geliyor. Gene akşam.

Geçen akşam bana güzel bir masal anlatmıştın, diye söze başlıyor öğretmen. Bu akşam devam edecek misin masalına?
Halit soruyor: Hangi masal hocam? Ne masalı?
Hani bir gün. İki Acem varmış, yollarını yitirmişler, sınırı ararlarken, onları bir sınırdan öbür sınıra geçirecek yolu ararlarken—
Halit: Kaçakçılardan mı söz ediyorsun?
Öğretmen: Bilmiyorum kaçakçı olup olmadıklarını. Bu konuda bir şey söylemedin. Yalnız onlara yol gösteren iki kişiden söz ettin. Ve geceyi bir kayanın kovuğunda geçirdiklerinden. Mevsimlerden yazdı değil mi Halit?
Öyle olmalı hocam.
O yol gösteren iki kişiden biri, ateş yakılıp, yemekler yendikten sonra—
Ateş yakılır mı hocam, güldürme, sınıra yakın yerde ateş yakılır mı?
Peki ateş yakmadan, yemekler yenip, konuşulduktan ve uykuya dalındıktan sonra, o iki kişiden biri tabancasını çektiği gibi, dan dan... ha, Halit, dan ve dan, iki kurşun değil mi, biri bir Aceme, öbürü öbürüne...
Ne anlatıyorsun hocam ve niçin anlatıyorsun bunları?
Senden dinlemiştim bu masalı, geçen akşam, yanılıyor mu-

yum?
Halit: Yanılmıyorsun, ama benim anlattığım bir masal değildi, bir; senin anlattığın gibi değildi, iki.
Sen de orda mıydın Halit?
Anlattığıma göre.
Öyleyse tetiği çekenlerden biri de sendin, öyle mi?
O gece ben tetik çekmedim hocam.
Ama mapusa sen girdin.
Ben girdim ve çıktım. Geçen akşam nasıl girip, nasıl çıktığımı anlatmıştım sanırım.
Öyleyse tetiği çeken hiç girmedi hapse, öyle mi?
Hiç girmedi. Mapus damına düşmedi o, evet.
Bir sen biliyorsun onun kim olduğunu, öyle mi?
Ölenleri saymazsak, bir de Ulu Tanrı biliyor.
Belki bilen bir başkası daha vardır. Neyse, niçin seni tutukladılar?
Her zaman birini tutuklamak gerekir. Özellikle ölenler yabancı olunca.
Peki öyleyse neden bıraktılar seni?
Delil yoktu dedik ya, hoca.
Bu dağ başında delil olur mu Halit?
Olmadığını sana ben söylemiştim hocam.
Öyleyse, söyler misin bana, uykuda mı öldürdünüz Acemleri?
Biz öldürmedik hocam. Yani ben öldürmedim. Uyuyorlarmış.
— mış, ne demek?
Uyuyorlardı, demek.
Kim söyledi.
Öldüren.
Sen orda değil miydin?
Ordaydım. Ama belki ben de uyuyordum.
Birinci kurşunun sesiyle uyanmış olmalısın.
Uyandım. Ama daha uyanmadan ikinci kurşunun sesini duydum.
Demek iki kişiye iki kurşun yetti, öyle mi? İkisi de şakaktan.

Gerçekte kurşunlar bulunamadı.
Kim dedi?
Otopsiyi yapan doktor.
Demek otopsi yapıldı. Kim yaptı otopsiyi?
Hocam, öldürürsün sen adamı. Bunca adam ölüyor yeryüzünde, suçsuz günahsız bebelerimiz ölüyor, sen bunlar yerine, elin iki Acem deyyusunu dert ediniyorsun.
Öğretmen gülüyor.
Acemleri dert edindiğim yok. Benim derdim, görmüyor musun, sensin. Hadi söyle, kim yaptı otopsiyi?
Kim olacak askerî hekim.
Askerî hekim çantaları da gördü mü?
Torbaları mı, demek istiyorsun?
Hayır, heybeleri, demek istiyorum.
Heybeleri mi? (Şimdi bayağı şaşkın Halit. Şaşkın ve panik içinde. Ellei titriyor. Heybeleri sana kim söyledi?
Çünkü heybeler dönüp dolaşıp bana geldi Halit.
Sana mı? (İnansın mı? İnanmasın mı? Kim bu adam, öğretmen diye karşısında duran? Kim gönderdi bunu köye? Benim için mi? Beni yakalamak için mi? Ayağa kalktı Halit. Ama sormadan edemedi:) Boş mu, dolu mu?
Dolu.
Onun için mi burdasın?
Niçin burdayım ben de bilmiyorum Halit, ama heybeler bana geldi. Ve dolu olarak.
Öyleyse sen herşeyi biliyorsun.
Hayır, herşeyi değil, sen anlatırsan öğreneceğim herşeyi.
Ben, *artık*, sana hiçbir şey anlatmam.
(Öğretmenle göz göze gelmemek için bakışlarını kaçıracak bir yer arıyor Halit.)
Kim anlattı hoca sana bunları?
Gazetelerde okudum.
Halit gülüyor: Burası büyük bir kent mi ki gazeteler yazsın cinayetleri? Burda her gün adam ölür. Gazete mi yeter bunları yazmaya?

Ama her gün iki Acem öldürülmüyor.
(Halit şaşırdı. Doğru. Yoksa gerçekten yazdı mı gazeteler? Nerden bilsin?)
Sanmam.
Öyleyse, buraya gelirken, yolda köylüler, ya da jandarmalar anlatmıştır.
(Bak bu olabilir.)
Ahh, ahh şimdi anlıyorum. Beni sana kötü tanıtmak için...
Muhtar bile anlatmış olabilir. Ramazan bile anlatmış olabilir. Yakup bile anlatmış olabilir. Herkes anlatmış olabilir.
Hiç kimse hiçbir şey anlatmadı Halit. (Gülüyor öğretmen.) Yalnız sen anlattın. Gerisini ben uydurdum. Kafanı karıştırmak için.
(Rahatladı Halit. Ama tam değil, kuşku sürüyor.)
Bırak kafamı hocam, kafam zaten karışık.
Dur bakalım Halit, heybelerde ne olduğunu söylemedin.
Gözüm hakkı için heybelerin içini görmemiştim. O aldı.
Öldüren mi?
Evet. O aldı. Bunlara sonra bakarız, dedi. Yollarımızı ayırdık. Ama adamların saatlerini, tabancalarını, üstlerindeki altını paylaşmayı unutmadınız.
Bana bir saat verdi, gümüş köstekli. İki de altın. Zaten fukaraların üstünde de başka bir şey çıkmadı.Onları da vermez olaydı.
Saat mi ele verdi seni?
Saat ele verdi. Van'da bulmuşlar. Ben birine satmıştım.
Peki heybeler?
Heybeleri bir daha görmedim.
Yerlerine varmışlar mıdır dersin?
O, yaşadığına göre, evet.
Ne demek bu?
Yerine ulaştırmasaydı heybeleri, ya zındandaydı o, ya da cehennemde şu anda.
Acemler n'oldu peki?
Öldü dedik ya. Garip adamsın hocam.

Otopsiden sonrasını soruyorum.
Ölülerini memleketlerine gönderdiler.
Kokmadılar mı o yaz sıcağında?
Bilmiyorum hocam. Yanlarında değildim. Hem ölüler ilgilendirmez beni.
Yaşa Halit; güzel söyledin. Hep böyle güzel konuş. Hep böyle rahat anlat.
Bir şey anlatmadım ben. Ne sana, ne savcıya. Masal dedin, işte bitti masal. Şimdi rahat mısın hoca? İstediğin oldu mu? Erdin mi muradına?
Benim değil, senin rahat etmen gerek, Halit.
Peki bir şey daha söyleyeyim de daha da rahatlayalım hocam. Sanma ki yalnız bu iki garibi öldürdük. Sanma ki adam öldürmenin günah olduğunu bilmiyorum. Ama yaşamanın da zorluğu var. Emir kulu olmak var. Bunu da yaz defterinin bir köşesine. İlerde belki işine yarar. Hadi şimdi iyi geceler.
Kapıyı vurup çıktı Halit.

Öğretmen yatağın ucuna ilişti.
Yazdı defterinin bir köşesine Halit'in söylediğini.
Unutulmasın.

XXXII / KAZVİNİ HURMA AĞACINI ANLATIYOR

Süryaninin sunduğu dostlardan biri: Muhammed Bin Muhammed Kazvini. Bir gece açılıyor, deri kaplı ince bir kitap. Acaip Al-Mahlûkat. (Hicrî 898 yılında yazılmış.)

Bitkiler anlatılıyor. Hayvanlar anlatılıyor. İnsanlar anlatılmıyor. (Bunu başkalarına mı bırakmış Kazvini?)
Hurma ağacı konusunda yazdıklarını not ediyorum bir kıyıya: *Hurma ağacı.* Bu mübarek ağaç yalnız İslâm ülkelerinde yetişir. Peygamber efendimiz (S.A.S.) bu ağaçtan söz ederken, *Hurma ağacına iyi gözle bakın, o sizin halanızdır,* demiştir. Zira, Adem peygamberin yaratıldığı limonun kalıntısından doğmuştur hurma. Hurma ağacı (ki bir palmiyedir) düz ve dik gövdesinin alımıyla, dişi ve erkek olarak iki karşıt cinse ayrılışıyla ve bir tür çiftleşme sonucu ürün vermesiyle, insanoğluyla şaşırtıcı benzerlik gösterir. Hurma ağacının tepesi kesilecek olsa, ölür. Çiçekleri ise yoğun bir sperma kokusu salar...

XXXIII / RAMAZAN

Ramazan geliyor. Sabah.

Hocam bizim karı ölüyor. Kan kusuyor. Hem de gebedir.
Kente götür.
Kentin neresine götüreyim, demedim mi ki sana toktor yoktur.
Komşu kente götür, orda hastane olmalı.
Neyle götürem?
Sedye ile Gezne'ye indir. Ordan otobüsle götürürsün.
Hocam dayanamaz.
Öyleyse bırak.
Ölecek hocam.
Peki ben n'apayım Ramazan?
Para gerek hocam.
Ne yapacaksın parayı?
Komşu kente ben gideceğim. Toktura anlatırım, dermanı alıp gelirim. Bakarım. Sağaltırım.

Muhtar Ağa geliyor. Akşam.

Selâmünaleyküm.
Aleykümselâm.
Yüzüme bakıyor.
Odaya bakıyor.
Oturuyor.
Benimle çay içiyor.
Ağzını açıp bir şey demiyor.
Çıkıp gidiyor.

XXXV / ALAADDİN

Alaaddin geliyor. Gece.

Hoca benim kardeş hasta, diyor.
Nesi var? diyorum.
Ateşi var çok, diyor. Ölecek.
İlâç vereyim mi? diyorum.
Hayır portakal ver, diyor.
Portakal yememiştir hiç.

XXXVI / BEN

Ben. Gece. Yemek yenmiş. Çay içilmiş. Gemici feneri yanmış. Defter çıkarılmış. Bekliyorum.

Birazdan gelecekler.
Dolduracaklar odayı.
Tütünleri çıkarıp cıgaralarını saracaklar. Konuşacaklar. Susacaklar. Birkaç sözcük öğreteceğim. Birkaç toplama. Birkaç çıkarma.
Konuşacaklar, onları dinleyeceğim.
Birkaç sözcük öğreneceğim. Birkaç dağ. Birkaç kaya.
Hastalardan söz edilecek.
Hastalardan söz edeceğim.
Dermanlarını dağıtacağım.
Dilekçelerini yazacağım.
Askerdekilere mektup yazacağım.
Çaylar yenilenecek.
Radyo dinlenecek.
Sonra hep birlikte kalkıp gidecekler.
Ben, açtığım deftere bunları yazacağım.

XXXVII / ADSIZ

Geliyor Kapımı çalmadan giriyor.

Gelen kim? Bilmiyorum. Gerçekte mi geliyor, düşte mi? Bilmiyorum. Çırılçıplak geliyor. Göğüslerini gösteriyor. Hiç konuşmuyor. Eteklerini kaldırıyor (giyimliyse) şeyini gösteriyor. Gözlerimi kapıyorum. Gözlerimi açtığımda, o geliyor. O kadar çok adı var ki, adsız gibi. Nerden geliyor? Nerden geldi? Bu köyden olmadığını biliyorum. Bu yöreden olmadığını biliyorum. Sarı saçları ve yeşil gözleriyle geliyor. Halit mi gönderdi onu bana? Halit mi getirip bıraktı kapıma? Halit mi sundu onu bana— yalnızlığımı parçalamak için? Odamda kanat çırpıyor. Odamda soluyor. Çaresizliğimi paylaşır gibi. Bir deniz kıyısında mı gelmişti ilkin? (Düşler.) Bir dağ başında mı gelmişti son gün? (Düşüşler.)

Ayak bastığı yerlerdeki karları eriterek geliyor.
Bunu biliyorum.
Bunu ansıyorum.
Ve adımını atar atmaz
garip odamda çiçekler açıyor.

XXXVIII / MEHMET

Mehmet geliyor. Zaman yok.

Muskamı yitirdim, diyor.
Ter basıyor. Boğuluyorum.
Onu bana yazan ermişi nerde bulacağım bir daha?
Sen yazmaz mısın bir muska? diyor.

IXL / AĞANIN OĞLU

Ağanın oğlu. Uzaktan geliyor.

Tüm köyleri dolaşarak geliyor. (Yılda bir kez, bayram arifesinde yapması gereken ziyaret.)
At üstünde değil. (Kar yolları kapamış.)

Muhtar bana geldi: Bu akşam yemeğe gel, Ağamızın oğlu konuğumuz.
Ben bir yere gelemem, dedim.
Muhtar çıktı.
Sonra hep birlikte geldiler, yemekten önce.
Zayıf bir çocuk. İnce boynu üstündeki kocaman başı, bir sağa, bir sola sallanıp duruyor.
Kravatı var.
Selâmünaleyküm.
Aleykümselâm.
Sobanın üstünde bir çaydanlık kaynıyor.
Ama bu kadar adam için bardağım yok.
Onun için hiç kimseye çay sunmuyorum.
Bir soru sorması gerek.
Soruyor:
Nasıl, memnun musunuz köyümüzden?
Arada bir çakallar gelmese memnun olacağım.
Sessizlik.

Dayanamadılar sessizliğe.
Kalkıyorlar.
Muhtar, Hadi, diyor, bu akşam, yemeğe bana geleceksin. Bir toklu kestim.
Biliyorsun, bu akşam benim de konuğum var, diyorum Muhtara. Bir üveyik vurdum. Onu pişirmem gerek.

XL / İBRAHİM

İbrahim geliyor. Gün batımına yakın.

Halit çok sık uğruyor sana.
Halit'i tanımazsın. Ondan kork.
Onun dediklerine, sen sen ol, kanma.
Tanrı bir dese, inanma.

XLI / HALİT

.....

Halit, çocukken seni ensenden öpmüş olmalılar?
Neden öğretmen?
Çünkü her söylediğin yalan.
Her söylediğim değil, öğretmen.
Niçin bu kadar yalan konuşuyorsun?
Yalana inanmak daha kolaydır da onun için öğretmen*.

* *Çok sonra. Halit gittikten sonra, bir gece ben: "Düşlere inanmak da öyle, ne dersin Halit?"*

XLII / ALİ

Ali geliyor. Boynu bükük. Gözleri çökük.

Saat kaç? diyor.
Demek, öğle namazım kazaya kaldı, diyor.
Kalsın, diyor. Kazaya kalan bir öğle namazımız olsun. Çocuklardan sonra, şimdi de koyunlar ölüyor, diyor.
İki koyunum öldü bu sabah.
Yetişip kesemedim.

XLIII / HALİT

Halit geliyor. Karlı bir gece.
Halit geliyor bir elinde tavuk, sırtında bir yük odun.

Sobaya iki odun atıyorum. Radyoyu açıyorum.
Çaydanlığı sobanın üstüne koyuyorum.
Çay demlenene değin, ben anlatıyorum, Halit dinliyor:
Yazı güze bağlayan günlerden biriydi.
Acemlerle anlaşmıştınız,
onlara sınırı geçirmenizi istemişti sözünden dışarı çıkmayacağınız biri,
ama başka bir şey daha istemişti.
Onu ne siz biliyordunuz, ne de ben biliyorum.
Adamları Yüceova'dan aldınız
yola çıktınız.
Akşam oldu, dinlenelim, dediniz.
Sen bu yöreyi avucunun içi gibi bilirsin.
Yanındaki de.
Bilmeyen yalnız Acemlerdir.
Azıkları çıkarıp yediniz. Mataranızdan suyunuzu içtiniz. Uykuya yattınız. Tabiî siz değil, Acemler. Siz uyur gibi yaptınız. Sonra baktınız ki horluyor Acemler, birkaç göz işaretiyle
(her ne kadar gece idiyse de
gökyüzü pırnakıl yıldız içindeydi
ve ay bayağı yükselip olduğunuz yeri aydınlatmıştı)

evet, bir göz işaretiyle anlaştınız
tabancalarınızı çıkardınız
tetikleri çektiniz
belki aynı anda, belki küçük bir zaman farkıyla...
(Halit sesini çıkarmıyor. Gözleri ayakkabısının ucunda. Susuyor. Ben çayı demlemek için kalkıyorum. Sonra devam ediyorum:)
Sonra adamların üstünü aradınız. Köstekli gümüş bir saat. Ya da iki (herbirinde bir tane). Sonra bir-iki altın. Sonra birkaç kâğıt Acem parası. Başka bir şey yoktu. Sonra heybeler.İki heybe. Sizden istenen de buydu. Bu ağır heybeleri yüklendiniz.
Açıp bakmadınız.
Açıp bakmamanız istenmişti.
Ordan uzaklaştınız.
Yüceova'ya dönmediniz.
Heybeleri, ya sen, ya da yanındaki aldı.
Yollarınızı ayırdınız.
Sen belki buraya döndün.

(Çay demlendi. Kalktım bir çay Halit'e koydum. Bir çay da kendime. Halit'e çayını uzatırken sordum:)
Böyle oldu değil mi?
Bu masal beni sıkmaya başladı hocam, hem biliyor musun müstantiklik sana yakışmıyor. Ama hiç yakışmıyor, hocam.
Çayını şekersiz içti Halit.
Bir ikinci çay istemedi.
Kalktı.
Çıkarken,
Ben seni böyle düşünmemiştim, dedi.

XLIV / HALİT

Sabah Halit gelmedi.

Demek Acemlere yolu, Halit ve adını vermediği bir ikinci kişi gösteriyordu.
Demek ki Halit'i ve öbürünü yol gösterici olarak bir başkası seçmişti.
Demek ki Acemler heybeleri için öldürülmüştü.
Demek o kişi, Heybeler benim, geri kalan sizin demişti.

Peki, Halit, gerçekten bakmamış mıydı heybelerin içine?
Halit gerçekten vurmamış mıydı Acemlerden birini?

Halit nerdesin?
Cevapların nerde?

XLV / HALİT

Halit gelmişti. Bir öğle. Ben okulun önünde güneşlenirken.

Biliyor musun, biz yetim büyüdük hocam. Zazi de, ben de. Diğer kardeşlerim de. Ben babamı hiç bilmedim. Ben beşikteyken öldürdüler.
Anamı da bilmedim. Zazi'ye benzermiş.
Beni Ağamızın anası emzirmiş.Ağamla böylece süt kardeş oluruz.
Ağamın kapısında büyüdüm ben.
Muhtara Zazi'yi Ağam verdi.
Bu durumda, benden isteneni nasıl yapmam?
Nasıl soru sorarım,
Nasıl niçin derim?
Nasıl ben yapamam derim?
Her denileni yaptım.
Çünkü yetim büyüdüm.
Ve beşikten beri borçlu.

XLVI / ADSIZ

Son bir kez gelip gitti. Adını koymadan gitti. Artık ne gerçekte, ne düşlerimde, ne düşüşlerimde geliyor. Oturdum bir türkü yaktım adına:

Yağ kandilim söndü
Gecemin ışığı nerdesin?

Hangi ellerde ellerin
Hangi düşlerde düşlerin?

Kırık bir aynayım artık
Görüntünü nereye sakladın?

XLVII / EBUBEKİR

Ebubekir geliyor. Kapı açık. Akşam.

Sıkıldım, diyor.
Sıkıldım, sana geldim.

XLVIII / HALİT

Öğle. Halit gelmiyor.

Sordum. Yok diyorlar.
Sorularımın karşılığını kim verecek?
Uyurken mi vurdular?
Otopsi raporunda bu konuda bir bilgi var mı?
Bir insanın uyurken mi, uyanıkken mi öldürüldüğü otopside ortaya çıkar mı?
Savcının iddianamesinde bu konuya değiniliyor muydu?
Biz de emir kuluyuz derken ne anlatmak istemişti Halit?
Öldürmeden nasıl yaşarız?
Defterin bir kıyısına yazmış olduğum bu cümle, Halit'in mi, benim mi?

Cümlemiz katil.

XLIX / UZATMALI

Uzatmalı geldi. Bir akşam kaldı.
Bayram armağanlarını topluyor köy köy.
Bir küp peynir verildi. Bir toklu verildi. Bir teneke bal verildi. Bir teneke turşu.
Defterine not etti verilenleri. Sonra jandarmalarını gönderip aldıracak.

Uzatmalı şöyle dedi bir soru üstüne öğretmene:
Burda, gelen gelir, alan alır, vuran vurur, vurulan ölür. Kim vurdu? diye sorarsın. Kimse bilmez. Herkes bilir. Hiçbiri ağzını açıp söylemez. Bırakırsın. Çünkü vuranı bir başkası vurur. Diyeceksin ki, Peki hukuk nerde, kanun nerde? Dağın hukuku, kanunu da bu, öğretmen.

Zazi geliyor. Yanında büyük oğlu, Fazıl.

Yüzüme bakmıyor. Ayakta duruyor. Fazıl'a konuşuyor.
Fazıl bana aktarıyor.
Sen söyleyeceksin, anam öyle diyor,
babama bir de senin söylemeni istiyor.
Diyor ki, Sor ona, hasta mı Zazi, de
evinin direği değil mi, de
sana dört oğlan çocuğu vermedi mi, de
genç değil mi, de
sor ona, gönlün mü düştü o kıza, diye.
He, derse, yalan; görmedi ki yüzünü düşsün gönlü. Sen yabancısın, diyor anam, bir de sen söyle babama. Söz verdiyse tutsun, ama beni de yok bilsin, böyle de, belki seni dinler, diyor anam.
Bu ne biçim töre ki, hak yok, hukuk yok; sevgi yok, saygı yok; yaşanan günler yok, yalnız yumruk var, yalnız horlanma var.
Bunları söyle, anlamasa da söyle, diyor anam.
Bir de o, sen, yabancı söylesin, diyor.
Belki dinler, diyor, dinlemese de söylesin, diyor.
Böyle söylüyor anam.
Al yanaklarından yaşlar iniyor Fazıl'ın.
Zazi oğlunun başını alıp bağrına basıyor.
Sonra yaptığından utanmış gibi omuzlarından tutup sarsıyor

oğlunu.
İlk kez, odama girdiğinden beri ilk kez, bana bakıyor:
"Söyleyecek misin? Diyecek misin dediklerimi?"
Gözleri gözlerimde.
Başımı eğiyorum.
Baban nerde? diyorum Fazıl'a.
Aşağı köye indi, diyor Fazıl. Palanis'de.
Palanis'ten mi gelecek gelin?
Na, diyor Zazi, söyle ona, gelin gelmeyecek. Ya da ben gideceğim.
Bir kez, birinin bozması gerek töreyi değil mi?

(Çıkıyorlar.)

Hiç kuşkusuz
bir kez
birinin
bozması gerek
töreyi.
Ama buna
bir yabancı
neyler?

Bir kitap. Gündüz açılan. Adı: Le Spectateur. (Traduit de l'anglois.) Yayımlayan Arkste'e Markus (Amsterdam/Leipzig) kitabın ikinci sayfasında bir ex-libris ve bir mühür: Hommer Galluoglou.

572 sayfalık kitabın yalnız 153. sayfasında bir parçanın altı çizilmiş. Yanında, Yunanca bir not (okuyamıyorum.) Ama altı çizilmiş satırları çevirebilirim (senin için değil sevgili okuyucu, kendim için):

"Sevgilisini boş yere bekleyen bir erkek için gece bitmek bilmez; gündüzleri çalışan işçi için bir gün kısa bir süre değildir; sert bir ananın kolları arasında yaşayan genç bir kız için bir yıl yüzyıl gibidir; isteklerimi, umutlarımı geciktiren her an bana dayanılmaz bir uzunlukta gelir."

Halit artık hiç gelmiyor. Ne sabah, ne öğle , ne akşam, ne gece.

Muhtara sordum. Gitti dedi.
Çocuğuna sordum.
Yok, dedi.
Evine gittim, karısının boynu bükük. Nerde olduğunu ben bilmem, bir sabah yola çıktı, gitti, giderken nereye gittiğini söylemez, hiç söylemez, dedi.
Fazıl'a (çevirmenim) Sor bakalım, diyorum, giderken benim için bir şey söylemiş mi?
Fazıl çeviriyor.
Halit'in karısı, Na, diyor, hiçbir şey söylemedi.

Akşam.
Halit yok.
Kapıyı kilitledim.
Gelen olursa da açmayacağım.
Halit neden kaçtı?
Benden mi? Masallarımdan mı?
Anlamadı mı ki vakit öldürmek için konuşturuyorum onu.
Anlamadı mı ki ben de bir yabancıyım, ben de bir sürgünüm.

Anlatamamış olmalıyım.

Hep yanlışlıkları anlatıyor gibiyiz.
Kapım vuruldu.
Gelen belki Halit'tir diye kalkıp açtım.

Hiç kimse.

LIII / ONLAR

Sözünün eri. Yalancı. Çıkarcı. Esirgemez. Korkak. İnatçı. Sabırsız. Bencil. Cömert. Öldüren. Ölen. Çaresiz. Çalan. Herşeyini veren. Karda çıplak ayakla yürüyen. Çaresiz. Esmer. Dağlı. Erkeklerin gözleri sürmeli. Kadınların gözleri sürmeli. Kulakları ve burunları küpeli. Alınları dövmeli.

Halit. Bir günbatışı. Eliyle göstermişti yıkık evini.

Bir gün, o gördüğün iki katlı taştan yapıyı bitireceğim. Elbet bitireceğim. Kerim Allah. Sığıntı gibiyim bu köyde. Çocuklarımla oraya göçeceğim. Üst katta yavrumla ben oturacağım. Alt katta karımla çocuklar. Dürbünümle tüm dağları seyredeceğim bütün gün.
Arada bir gene gideceğim.
Ama hep döneceğim.
Karıma, çocuklarıma ve yavruma.
Ben yokken hepsi alt katta oturacaklar.
Kapıları kilitli yapacağım. Bilirsin, burda kilit yoktur. Ama ben bütün kapıları kilitli yapacağım. Bu radyoyu satacağım. Ya da birine vereceğim. Büyük bir radyo alacağım. İstanbul'u, Ankara'yı, Tahran'ı, Bağdat'ı dinleyeceğim. Kurt vuracağım. Köpeğim olmayacak. Bir gün bitireceğim o evi hocam. Ve bitirir bitirmez sana haber salacağım. Geleceksin. Denizde de olsan, iki elin kanda da olsa, geleceksin. Bir yaz bitiririm. Bir güz sen gelirsin. Kar bastırmadan. Evin önüne senin sancağını çekeceğim. Ve sen kaldığın süre içinde hiç indirmeyeceğim. Yavrum bile alt katta yatacak. Sen burdayken, yalnız sen ve ben üst katta kalacağız. Merdiveni bile çekeceğim.

Halit geldi. Şükür geldi. Sabaha karşı.

Nerdeydin Halit? diye sordum.
Kaçırttın beni hoca, dedi. Bana kimsenin sormadığı soruları sordun. Niçin sordun? O gün bugün ordan oraya gidiyorum bu kışta kıyamette ve soruyorum kendi kendime, Niçin yaptı, nasıl yapar bunu bana? diye.
Bağışla Halit, dedim. Bilerek, isteyerek değil.
Hocam, nasıl söylersin, nasıl düşünürsün ki *durup dururken* adam öldürürüm ben, suçsuzların kanına girerim? Hocam, ben bu dünya adaletinden korkmasam da Tanrıdan korkarım. Günahların kefaretini ödeyeceğimi bilirim. Günahsız yaşanmaz bilirim, kim var günahsız yaşayan, söylesene?
Halit, dur, dedim. Bağırdım, Halit dur, saçmalıyorsun, bunları anlatma bana.
Doğru, dedi. Geldi, yatağının kıyısına oturdu, boynunu büktü. Senin suçun ne biliyor musun hoca, sen kendini başkalarının yerine koyuyorsun. Benim yerime de koydun kendini. İşte senin yanlışlığın bu ve bunu yapmak için, başarmak için karşındakini konuşturuyorsun. Konuşurken, kalan boşlukları kafandan dolduruyorsun, itiraf edeyim ki, insanı korkutacak kadar da iyi dolduruyorsun.
Hocam, ben, senin için kentte bana söylenenlere kulağımı tıkadım. Yabancıları severim ben. Yabancılar için bu kentte hep

kötü şeyler söylenir.
Ben kötü şeylere inanmam.
Ben doğrulara inanırım.
Ben iyi sözlere inanırım.
Kalbim kırık, ama gene de
senin için çalışıyorum,
bunu bil.
Halit, dön artık, dön, ben hiçbir şey istemiyorum, and içerim ki bir daha ne Acemlerden, ne de başka şeylerden sözedeceğim sana, hadi gel artık Halit.
Bir gün döneceğim hocam. Sen ayrılmadan görüşeceğiz. Buna inan, ama bana şimdi bir söz ver.
Ne sözü?
Sana bütün söylediklerimi unutacaksın. Tüm yazdıklarını yakacaksın.
Kabul, unutacağım. Yakacağım. Gelecek misin?
Hazır olur olmaz geleceğim, hocam. Karlar biraz erisin hele.

Uyandım.
Halit, nerdesin?
Halit, artık niçin yalnız düşlerimde geliyorsun?
Halit, söylediklerinin anlamı ne?

LVI / SEYİT

Seyit gelivor. Kuşluk vakti.

Sen gördün yavrumun ölüsünü. Dediler ki, hem okşamış, hem ağlamışsın.
Bir baba gibi.
Doğacak oğlumun adını da sen koyacaksın.
Unutma.

LVII / TILSIM

Kendime dedim ki:
Zorlama, zorlanma, burda bir yabancı olduğunu bil.
Bir kazazede olduğunu çıkarma aklından.
Yeni bir kazayı göze almıyorsan eğer
önce özgürlüğünün sınırlarını çiz
ve çizdiğin bu alan içinde ilerle yalnız
kendine başka alanlar arama.

Kendime dedim ki:
Hadi kalkalım
hadi okuyalım bildiğimiz tüm duaları.
Kentleri, köyleri, yedi iklimi, dört bucağı
insanların tarihini, coğrafyasını, aritmetiğini öğrenmeden önce
yazgısını öğrenelim insanların.
Hadi kalk bakalım
öğrenciliğe başlayalım.

Kendime dedim ki:
Yenilme kendine. Yenilme soğuğa ya da sözcüklere.
Dalgalar yok artık görüyorsun, çalkantılar yok: fırtına var, ama bu dağ fırtınası. Tipi var, ama bir de barınağın var.
Karı, tipiyi bu barınağında yaşıyorsun, bir ceviz kabuğu gibi sallanan bir teknenin içinde değil.

Kendime dedim ki:
Yüksekliklerin verdiği bu başdönmesi var, evet kabul, ama o da geçer elbet. Bir gün. Bir gece. En beklemediğin bir anda.

Kendime dedim ki:
Sözkonusu olan yüksekliklerin verdiği başdönmesi değil. Sözkonusu çaresizlik.

Kendime dedim ki:
Düşlerin birer kara çarşaf
onlar da beyaza dönüşecek.
Baksan, nereye baksan o bitmek bilmeyen,
göz kamaştıran
göz kırpan beyazlık.
Hadi unut karları, kahvesizliğini, tütünsüzlüğünü, kadınsızlığını, ölümleri.
Hadi yavrum, hadi sevdiğim, hadi tutkunum, kalk yürüyelim beraber
ayağımızda ordu malı hedikler...

Dur.

Şimdi değil.

Yarın sabah.

Kar kapamış yolları.
Ziyanı yok biz açarız
eski yolları değil, yeni yolları açarız
çocuklarımızla birlikte
yirmibir çocuğumuzla birlikte,
bize kalanlarla birlikte.

Ama şimdi sen yarınki dersine hazırlan.
Yarınki dersin ise tarih ve coğrafya ve

hayat bilgisi, biliyorsun.
Bak, hem ışığın, hem de ateşin var, hadi bakalım. (Uzun süren bir sessizlik. Sanki denizdeki bir fırtına-ardı sessizliği, yatışmışlığı.)

Konuşma bitti. Kalktım. Portakal sandığının içine koyduğum kitaplara gittim. Onların arasında duran Süryani'nin verdiği tılsım mührünü aldım. "Sonuçtan beni de haberdar et." Aklımda. Unutmadım. Edeceğim elbet. Sonucu görecek. Okulun mührü için kullandığım ıstampayı aradım. Buldum. Elimdeki mühüre mürekkebi yedirdim. Ak bir kâğıt aldım elime. Kâğıdın tam ortasına bastım mührü. Biraz silik çıktı. İkincisi daha iyiydi. Üçüncüsünde, mührün üstündeki tüm biçimler, tüm harfler, tüm sözcükler, yani tüm tılsımlar açık-seçik çıktı.

Balıklar, akrepler, sayılar,
ve Tanrının sıfatları:
KÂFİ/Herşeye yeten.
ÂFİ/Bağışlayan.
ŞÂFİ/Sağlık veren.
Sağlık ver Tanrım. Bağışla Tanrım. Sen her şeye yetensin, bize de yet. Çaresizliğimize de yet Tanrım.

Bir Ortaçağ dervişi gibi, dağ başındaki köye sürülmüş biri olarak değil, teknesi batmış kazazede bir gemici olarak değil, kendini kurtarmak için burayı, bu yörenin en yüksek köyünü seçmiş, çilesini burda çekecek bir derviş gibiydim o gece.
Elim-kolum bağlı.
Başkaldırmanın yerini boyun eğme almış.
Çaresizlikte bir umut yaratma çabası—
her ak kâğıdın üstüne bastığım mühür.

Yarın dağıtacağım bunları isteyenlere.
Katlayacağım. Birer muska yapacağım, ilâç veremediğim, hekim bulamadığım, derman bulamadığım bu insanlara dağıtacağım. Alın, Kâfi, Şâfi, Âfi'yi, bir meşine sarın, boynunuza, kolunuza, karnınıza asın. Size verecek başka hiçbir şeyim kalmadı diyeceğim.

LVIII / BİR DÜŞ-ÜŞ

Bir odadayım.
Taş duvarlı bir odada. Loş.
Odanın tavanı yüksek. Pencereler yukarda. Ve demir parmaklıklı.
Durum, çok geçmeden aydınlanıyor (gerçeğin içine giriyorum):
Odadakilerden biri cellat. Öbürü kurban. Ben tanık. Gün doğmak üzere. Cellat elindeki ipi ilmiklemeye çalışıyor. Kafası usturayla tıraş edilmiş, palabıyık, güçlü kuvvetli, esmer tenli bir adam cellat dediğim. Hiç kimseye (ne kurbanına, ne bana) bakmıyor. Elindeki ilmikte tüm dikkati. İlmiği bitirdi. Işık şimdi biraz daha güçlü. Kurbana dönüp, İpi mi, yoksa boynunun vurulmasını mı istediğini sordu. Sonra bana döndü, Bildiğiniz gibi, burda seçme hakkı kurbana aittir, dedi. Kurban, ufak tefek bir adam. Korku belirtisi yok yüzünde. İpi gösterdi cellata. (Kansız bir ölüm seçti.) Cellat elindeki ipin ilmiğini yağlamaya başladı. İşini bitirdi ve kurbanın üstüne atılarak (akıl almaz bir çeviklikle) ilmiği boynuna geçirip sıkmaya başladı.
Boğulan bendim sanki.
Kapıyı aradım kendimi dışarı atmak için.
Buldum.
Karanlıktan gün ışığına çıktığımda gözlerim kamaşmıştı.
Kapının önünde bekleyenler üstüme geldiler ve "işin" bitip

bitmediğini sordular.
Yüzlerine baktım. Bunlar bizim köylülerdi. Muhtar Ağa, İbrahim, Ramazan, Seyit, Kadir, Zazi, Mikail ve çocuklar... Çocuklara, Burda ne arıyorsunuz siz, hadi sınıfa! diye bağırdım. Çocuklar kaçıştılar.
Sonra köylülere, N'oluyor burda? Kim kimi öldürüyor? Bu ne rezalet, beni ne diye karıştırıyorsunuz bu işlere? diye bağırdım.
Muhtar Ağa, benim dilimden, Sen tanıksın, dedi.
Aşağılık deyyuslar, diye bağırdım. Ben size bu kadar yardım edeyim, siz bana bunu yapın. Burda adam öldürün, beni de tanık olarak cinayete ortak edin.
Ben tanık manık değilim, diye bağırdım.
Ben tanık manık değilim ve artık burda durucu da değilim. Gidiyorum ve gidip burda olup bitenleri herkese anlatacağım, dedim.
Kalabalığı yardım, okula doğru yürüdüm.
Torbamı alıp gidecektim.
Karlar erimişti. Sabah güneşinin altında ıslak topraktan duman tütüyordu.
Tanrım, ne göreyim! Odamın ortasında, boynunda ilmik, Halit yatıyor. Ayakta, kafası kazınmış, bıyıkları üç kat uzamış cellât ise Muhtarın ta kendisi.
Öyle bir çığlık attım ki, yalnız ben değil, tüm köy uyandı.
Buz gibi odada kan-ter içindeydim.
Kalktım, yağ kandilini yaktım. Odanın içine baktım.
Sanki yerde, düşümdeki ölüyü arıyordum.*

---

* *Değişik biçimlerde gördüğüm bu düş öldürecek beni. Bir süredir, düşlerimde hep böyle kapalı bir odadayım. Ya cellatım, ya kurban. Ya da bu kez olduğu gibi tanık. Anlamı ne bu düşlerin? Neyin hangi gerçeğin karşılığı? Ya da hangi gerçek, benim hangi gerçeğim bu düşlerin, bu düşüşlerin karşılığı?*

Yağ kandilinin ışığında okunan bir kitap.
Süryaninin verdiği on kitaptan dokuzuncusu.

Bu karabasandan sonra yeniden uykuya yatmaktan korktuğum için, yağ kandilinin ışığında (bir süredir gazyağı yok) bir kitap karıştırayım dedim. Ve elime ilk gelen kitap: DÜŞLERİN ANAHTARI.
Bir elyazması. Sökmeye çalışıyorum:
• Kim ki düşünde kendini göre
onun bir kadına özlemi ola.
• Kim ki düşünde kendini çıplak göre
ölümü yakın ola.
• Kim ki düşünde hayvanlardan yırtıcı olanları, aslanı, kaplanı, kurdu, sırtlanı göre
Tanrıya yakara, namaz niyaz ede.
• Kim ki düşünde öldüğünü göre
o çok yaşaya.
• Kim ki düşünde altın göre
günahlarının bağışı için kırk-bir hatim okuta.
• Kim ki düşünde birini öldüre
eline silah almaya.
• Kim ki düşünde cima yapa
tezelden evlene.

• Kim ki düşünde bir kuyudan su çeke
o düze çıka, ferahlaya.
• Kim ki düşünde hep aynı düşü göre
o iflah olmaya.

Devam etmedim.

Süryaninin verdiği onuncu kitap. Kapağı eskimiş ceylan derisi. Açıldı bir kuşluk vakti.

İlk sayfasında bir

O

Bir harf mi bu?
Yoksa bir sayı mı? (Sıfır? Beş? Ya da on-bir?)
Yoksa bir işaret mi? (Orto'nun ya da Oksijenin O'su?)
Yoksa Fenike alfabesinin göz anlamına gelen O'su mu?
Yoksa geometrik bir biçim mi? (Çember? Daire?)
Yoksa bir simge mi?
Yoksa bir hiç mi? O —olmayan?
Bir ünlem mi?
Yoksa dilimin üçüncü tekil şahıs zamiri mi?
Yoksa bir sıfat mı? (Uzakta olan. Orda bulunmayan.)
Yoksa dünya mı?
Bilmiyorum.
Süryaninin bir kitap diye verdiği O, bir kitap değil gerçekte.

Bir defter. Çünkü birinci sayfasındaki O'dan başka hiçbir şey yazılı değil. Sayfaları bomboş. Yazıya hazırlanmış. Perdahlanmış. Çizgileri çekilmiş. Ama tek bir sözcük (O'nun dışında) yazılmamış.
Süryani ne diye bir kitap olarak verdi bu defteri bana?
Yoksa boş sayfaları benim doldurmamı mı istedi?

LXI / KENTTE BİR GÜN

Karlar erimeye yüz tutup, yollar açıldığında, neden kente gitmek gereğini duydum?
Ölen bebeler için elimden hiçbir şey gelmeyeceğini biliyordum.
Belki alışveriş için, belki Süryaniyi arayıp bulmak, borcumu ödemek için indim.
Ya da yalnızca yer değiştirmek için.
Bu kışta kıyamette ne çılgınlık!
Evet, ama dayanamadım, ayağıma hedikleri geçirdim, yanıma Ramazan'ı alıp yola koyuldum.
Sekiz saatte vardım kente. (Dört saat dağdan iniş. Yayan. İki saat jandarma karakolunda araç bekleyiş. İki saat otobüs yolculuğu.)
Kente varır varmaz ilk işim, Süryaninin dükkânına gitmek oldu. Kapalıydı. Yanındaki berbere sordum.
Berber, sorumun cevabını vermek yerine, Ooo, sakallarınız gene uzamış, bir tıraş olup o güzel yüzünüzü görmek istemiyor musunuz? dedi.
Tahta koltuğa oturdum.
Sakallarımı usturaya vurma, yalnızca makasla kırpıver, dedim.
Saçlarımı da.
O işini yaparken, ben sorumu yeniledim:
Hasta mı komşun?
Komşum, kitapçı komşumdan mı sözediyorsunuz? Hayır. Has-

ta değil. Doğrusunu isterseniz, hasta olduğunu sanmıyorum.
Hastaydı. Ama şimdi iyileşmiştir.
Nerde? Evinde midir?
Kuşkusuz evindedir.
Nerde evi?
Ah, bakın bunu bilmiyorum. Çünkü kentimizden kaçalı epey oldu.
Birden dünya başıma yıkılmış gibi oldu.
Anlamadım, kaçtı mı? Nereye kaçtı? Niçin kaçtı?
Nereye kaçtığını doğrusu hiçbirimiz bilmiyoruz.
Niçin kaçsın?
Bir dakka, izin verin de şu çenenizdeki sakala bir biçim vereyim, malûmunuz sakalın en göze batan yeri çenedir.
İyi ama niye kaçsın?
Vallahi onu pek bilmiyorum. Sanırım kitapları dolayısıyladır.
Kitaplar mı?
Biliyorsunuz, garip kitaplar satıyordu. Eski, anlaşılmaz, yabancı dillerde, artık modası geçmiş kitaplar... Kuşku uyandırdı çevrede. Bir gece dükkânına girip kitaplarını kapının önüne çıkardılar ve ateşe verdiler.
Ateşe mi verdiler?
Evet, ateşe verdiler.
Kitapları mı?
Başka şeyler de mi vardı yoksa?
Yani kitapları ateşe verdiler, öyle mi? Kimler?
Kimler olacak, gençler. Birkaç tane de ortayaşlı vardı aralarında.
Peki o ne yaptı?
Ne yapacak, diz çöküp yalvarmaya başladı, Yakmayın kitapları, yakmayın kitapları, hepsini size veriyorum, okuyun onları, hiç değilse okuduktan sonra yakın, dedi. Ama kimse dinlemedi. Biz de, gençlerden korktuğumuz için yardımına koşamadık. Süryani, dizlerini döve döve evine gitti. Ertesi gün öğrendik ki, çoluğunu çocuğunu, karısını alıp sabah karanlığında göçmüş kentimizden.

Ama benim ona borcum vardı. Nerde bulup, nerde ödeyeceğim şimdi bu borcumu? diye sordum berbere.
Ah, ahrette ödersin artık, dedi berber.
Sonra: İsterseniz bundan fazla kırpmayım saçınızı, ne dersiniz? dedi.
Aynaya bakmadım bile.
İyi, güzel, dedim. Kalktım. Mermer tezgâhın üstüne parasını atıp çıkmak için kapıya yöneldim.
Kente ilk geldiğimde beni Valiye götüren kişiyle karşılaştım kapının önünde. Bana,
Vali Bey kente geldiğinizi duymuş, sizi bekliyor, dedi.
Peki, dedim. Hadi gidelim. Gelmişken bir de Valimizi ziyaret edelim.
O önde, ben ardında yola koyulduk.
Berberin ardımdan kıs kıs güldüğünü görür gibiydim.

Valiyi son derece neşeli buldum. Bana karşısındaki koltuğu göstererek oturmamı söyledi.
Oturdum. Ve daha oturur oturmaz.
Maşallah sizin ne marifetleriniz varmış da biz bilmiyormuşuz, dedi.
Sorulu gözlerle baktım.
Demek siz bir yazarsınız, diye açıkladı.
Yazar? Ne demek bu? (Aynı soru gözlerimde.) Neler yazıyorsunuz bakalım güzel köyünüzde?
Hiçbir şey.
Yoo, öyle demeyin, hiçbir şey olur mu? Güzel güzel dilekçeler yazıyorsunuz.
(Sessizlik.)
Güzel, dili güzel, herşeyi güzel, noktası virgülü yerli yerinde dilekçeler yazıyorsunuz.
(Sessizlik.)
Yüzü kıpkırmızı:
Hiçbir işe yaramayan dilekçeler...
(Sessizlik.)

Yüzü kıpkırmızı, sesi kızgın bir bağırış:
Niçin yazıyorsunuz?
(Sessizlik. Dayanamayacağım. Oturduğum koltuktan kalktım.)

Dur, gitme, niçin yazdığını söylemeden bana, bir yere gidemezsin.
Söyleyeceğim, dedim. Söyledikten sonra gideceğim.
Şaşkın şaşkın yüzüme bakıyordu.
Kendimi kurtarmak için yazıyorum.
Dilekçeleri de mi?
Evet, özellikle dilekçeleri.
Şaşkınlığı daha da artmıştı.
Ama onun şaşkınlığını seyretmek için gelmemiştim kente. Ne de sorularını (gerçekten) cevaplamak için.
Kapıyı açıp çıktım.
Çıktıktan sonra da dönüp kapamadım kapıyı.
Açtığım kapıyı bir kez de başkaları kapasın, dedim içimden.

LXII / AYIŞIĞINDA YAZILAN BİR MEKTUP

Mektuplar birikti.
Kendimi bu dağbaşında bulduğumdan beri ardımı bırakmayan, gidip gelenlerin, yolu buraya düşenlerin, yollarını şaşıranların getirdiği mektuplar.
Yanlışlıkla gelen mektuplar.
Başkalarına yazılıp bana gönderilenler.
Bana yazılıp kimden geldiğini bilmediklerim.
İlkin yadırgayıp sonra alıştığım, uzun bir süre almadığımda yokluğunu duyduğum mektuplar.
Sevgili mektupları. Ana mektupları. Dost mektupları.
Yazısı okunamayan mektuplar.
Yabancı bir dilde yazılmış mektuplar.
Bana benden sözeden mektuplar.
Bana kendilerinden sözeden mektuplar.
Yalnız mektuplar.
Tekil mektuplar.
Çoğul mektuplar.
Mektuplar, tümü
birikti
bugüne değin hiçbirine cevap vermediğim.
Ve bir gece (bu gece) kendi kendime,
Hadi otur bakalım, otur ve yaz deyip önüme kâğıtları çektim.
Kâğıtların arasına karbon kâğıtlarını yerleştirdim (çünkü herkese bir tek mektupla cevap vermek istiyordum).

Bir tek mektup—
dağ başında, karların üstünde yansıyan
bir gündoğumu öncesi ışığını andıran ayışığında kaleme alınmış bir tek mektup!
Benim mektubum.
Eski bir yılı yeni bir yıla bağlayan geceyarısı (yalnızlığın yılbaşısında) yazılmış bir mektup oldu bu.
İşte:
Sevgilim, Anam, Yavrum, Ozan dostum, Yazar dostum, Çizer dostum, Filozof dostum ve bana, bu dağ başına mektup ulaştıran tüm dostlarım,
yapacak başka bir şeyim olmadığı için
ya da yazacak gücü kendimde bulamadığım için
ya da *günümün* gelmesini
ya da sabır taşının çatlamasını beklediğim için yazamadığım mektubumu
tümünüze birden seslenerek
şimdi
kalemimi kanıma banarak
günümün geldiğini düşünerek
eski bir yılın bittiği
yeni bir yılın başladığı
bir anda yazıyorum.
Sabır taşı çatladı.
Günüm geldi.
Artık söyleyecek birkaç sözüm var tümünüze!
Eğer bir tek mektupla sesleniyorsam, bağışlayın beni.
Çünkü tümünüz birbirinize benziyorsunuz.
Uçurumlar, uzaklıklar, denizler, akarsular ayırıyor bizi birbirimizden.
Ama gene de birbirimize (bu kez ben de dahil) benziyoruz düşlerimizle, düşüşlerimizle.

Sevgili sevgilim,
durmadan mektupların geliyor, ardı arası kesilmiyor mektup-

larının, gelip burda, bu dağ başında buluyor beni. Başlangıçta yanlışlıkla gönderildiğini sandığım, sonra alıştığım, sonra benimsediğim mektupların. (Bu mektuplardan yola çıkarak senin düşünü kurdum, yüzünü, bana yansıyan, kuşkusuz sana hiç benzemeyen yüzünü bir kâğıda çizdim.)
İzimi buldunuz—sen ve herkes.
Oysa ben, bu kez ardımda hiçbir iz bırakmadan yitiklere karıştığımı sanıyordum.
Bir deniz kazası efsanesi (buna kendimi bile inandırmıştım) ve hop... bir dağ başı.
Bana neden kaçtığımı sorma. Çünkü bunu en iyi senin bilmen gerekir.
Hele hele, Kendinden kaçma, kendinden kaçamazsın gibi anlamsız sözleri hiç etme.
Kendim...
Biliyor musun ki, kendimi burda bulduğumda, kendimle ilgili hiçbir şey (yüzümü bile) ansımıyordum. İster inan, ister inanma.
Kentte sakallarımı kökünden kazıtmak için gittiğim
berberin soluk aynasında gördüm
burda
ilk kez
o ansımadığım yüzümü.
Unuttuğum yüzümü.
Ve şaşırdım:
Demek ben buyum?

Hayır, sevgili Filozofum,
(açıkça söyleyeyim ki, şu anda senin yüzünü de ansımıyorum), hayır, senin dediğin gibi (ama o sen değilsin ki... Dış görünüşe hiçbir zaman aldanmamak gerek, vb.) değil. Bana sorarsan, insanın iç yüzü, dış yüzüne yansır. Hem, benim ne olup olmadığımın kararını bana bırakın.

Tümünüz, sen yatağında uzanmış, uzak iklimlerin ve gelecek

günlerin şiirlerini düzen ozanım, sen varlıkla yokluğun arasında mekik dokuyan diyalektiksiz konuşamayan filozofum; sen beni doğurduğuna pişman olmadığını söyleyen anam; sen, Kendinden kaçma, kendinden kaçamazsın, bunu gördün işte, diyen
kör sevgilim...
İzin verin de çıldırayım
sizin dünyanız aklı başında insanların dünyası ise bırakın ben çıldırayım.
Biraz da dağ başlarında çıldırayım.
Çünkü burda, bu koşullarda, ancak çıldırarak sürdürülebilir yaşam.
Kendinden kaçma.
Oh, güzel bacaklarının arası kaşınan sevgilim, kendimden kaçarsam ilk sığınacağım liman bil ki orası.
Ama ne yazık ki kaçmıyorum kendimden.
Tam tersine
kendi kendimin izi peşindeyim.
Nicedir burda kendimi arıyorum, kapısının önünde, kapısını açıp evine girmek için karanlıkta yitirdiği anahtarını arayıp bulamayan, çıldıran, kapısını kıramayan, bir çaresiz, bir garip kişi gibi, burda, garip, tanımadığım insanların arasında. Öleyim. Kendimi ararken, onları/başkalarını/başka insanları buluyorum.
Ve onları bulurken, yavaş yavaş kendimi bulur gibiyim.
Kurallar içinde bulamaz insan kendini, bunu çoktan anladım.
Aklın kuralları içinde bulamaz, bunu burda anladım.
Belki aşkın kuralları içinde bulabilir. Ama aşkın kuralı var mı?
Belki bir yarısını bulur.
Ya öbür yarısını?
Dağda mı? Taşta mı? Yollarda mı? Denizde mi?
Ne bileyim ben! Belki her yerde.
Belki hiçbir yerde.
Belki bir başka insanda.
Başka insanlarda.

Başka bir yer? Orası neresi?
Başka bir insan.
Ah! Onu bilen mi var?
Ah! Onu tanıyan mı var?

Kendinden kaçma!
Boşlukta söylenmiş bu iki sözcük
yalnız (gördüğün gibi güzel sevgilim) çileden çıkarmadı, kafamı da epey çeldi.
Coğrafyası ve topoğrafyası (belki buna tarihi de eklemek gerek) olmayan, bunlar düşünülmeden söylenmiş bir sözcük, boşlukta söylenmiş bir sözcüktür. Anlamı yoktur.
(Haksız mıyım filozof dostum?)
Burda, yaşanılan bir gerçeği, hayır çeviren değil, dile getiren... bu da değil, yaratan (evet bu) bir sözcük olmadı mı, bana artık pek yabancı geliyor. Tanrı korusun sizleri böylesi sözcüklerden sevgili sevgilim, filozof dostum, ozanım, yazarım.

Bana sorduğunuz soruların karşılığını (Niçin kaçıyorsun kendinden? / Ordaki yaşamın burdaki yaşamla benzerlikleri ve benzemezlikleri nelerdir? / Günlerin nasıl geçiyor / Köye kurtlar indiğinde ne yapıyorsun? / Kayak yapmasını öğrendin mi? / Neler yazıyorsun? / Sana gönderdiğim kitapları okudun mu? / Darlık dergisinde çıkan son şiirimi nasıl buldun? / Orda bir kazazede gibisin, bunu biliyoruz. / Beni seviyor musun? / Birlikte geçirdiğimiz günleri ansıyor ve birlikte geçirmediğimiz gecelere ağlıyor musun? / Niçin yazmıyorsun? / vb., vb...) bir gün, bir başka yerde vereceğim. Eğer yaşarsam. Eğer dayanırsam. Eğer gereğini duyarsam. Kendim için. Tüm bu anlamlı ve anlamsız sorularınızın karşılığını. Gerçekte, soruları soran kendimiz, karşılıklarını veren de kendimiz değil miyiz?
(Değiliz. Hiç böyle alıkça sorular sormuyorum burda kendime.)
Daha ileri gideyim: Gerçek sorular, karşılıkları olmayan, belki karşılıkları beklenmeyen sorular değil midir?

Yani insanın kendi kendine sorduğu sorular.
Ama sizin sorularınız böyle sorulardan değil.
Öyleyse geçelim.
Sevgili sevgilim, senin önerine gelelim.
Mektuplarından birinde, burda bol bol fotoğraf çekip sana göndermemi istemiştin.
Bu olağanüstü önerini saygıyla ve hayranlıkla karşıladım. Kutlarım.
Sözkonusu mektubunu okur okumaz, çevredeki tüm kaçakçılara haber saldım. Bana, ne pahasına olursa olsun, son model Leica'lar, Nikon Nikormat'lar (AW-1 motoruyla birlikte), Rollei SL 35ME'ler, Yashica Contax'lar (S.P.D. objektifiyle birlikte) getirmelerini istedim. Ellerine geçen tüm renkli ve siyah-beyaz filmleri topladım. (Binlerce kare film yetmez burda çekmem gereken fotoğraflara.)
Sonra yağan karın fotoğrafını çektim.
Ve eriyen karın fotoğrafını çektim.
Ve karda yalınayak yürüyen çocukların fotoğraflarını çektim (renkli/mosmor).
Kanayan yaraların fotoğrafını çektim (Kan ve irin rengi).
Ölen bebelerin (ölmeden, ölürken ve öldükten sonra) fotoğraflarını çektim (renkli ve siyah-beyaz).
Satılan kızların fotoğraflarını çektim (satılmadan önce, satılırken ve satıldıktan sonra).
Karın altında açılan, içine çıplak bir bebe ölüsünün bırakıldığı, ıslak, soğuk toprağın fotoğrafını çektim.
Ot bitmez, kar tutmaz kayaların fotoğrafını çektim.
Karın üstünde yansıyan ayışığının fotoğrafını çektim. Gün doğumunun fotoğrafını çektim (bu ikisinden mutlak uluslararası bir ödül bekliyorum).
Donan gözyaşının fotoğrafını çektim.
Zazi'nin dik başının fotoğrafını çektim.
Muhtarın umursamazlığının fotoğrafını çektim.
Muhtar Ağanın yaşının fotoğrafını çektim.
Bitlerin fotoğrafını çektim.

Ellerin fotoğrafını çektim.
Yalnızlığın fotoğrafını çekemedim.
Türkülerin, ağıtların fotoğrafını çekemedim.
Çaresizliğin fotoğrafını çekemedim.
Çılgınlığın fotoğrafını çekemedim.
Ya da çektiklerim yalnız bunlardı.
Ozan dostum, bakalım bu fotoğrafları görünce ne diyeceksin?
Ve sen filozof dostum, bunları gördükten sonra niçin yazmadığımı anlayabilecek misin?
Çırılçıplak, üstünde bitki bitmeyen kayalarla çevrili, çaresiz insanların yaşadığı bu soğuk yeryüzü cennetini, insanların, tezekler tükendiğinde,kendi soluklarıyla ısındıkları bu dağ başı köyünü
çekeceğim fotoğraflar tanıtmaya yetmezse
belki o zaman yeniden sarılırım kaleme.
Ama o zaman, bunları betimlemek için değil
gökyüzüne çok yakın olduğumu
ve bu yükseklikte başımın döndüğünü söylemek için olacak bu.
Felsefeci dostum,
uzun deniz yolculuklarım sırasında okumam için bir kitabını vermiş olduğun, dağlara, yüksekliklere âşık o çılgın filozofunu burda görmek isterdim.
Ya kurtulurdu çılgınlığından
ya da onu bir yana koyup (kendini unutup)
Ecce Miserabilis'i yazardı.
O öldüğüne göre
verdiğim bilgilerle
ve göndereceğim fotoğraflarla
sen yazabilirsin bunu.
İnsan (sözkonusu kişi filozof da olsa) yalnız yaşadığını değil, başkalarının yaşadığını da yazabilir. .....
.....
Sevgili okuyucum, yukarıdaki nokta noktaları kafanda doldurmaya çalışma!

Bir boşluktur noktalar.
Yazılmayan bir boşluk.
Yazılma gerekliliği duyulmayan bir boşluk.
Mektubum, o noktalardan önce bitmişti.
İnsan... yazabilir. Nokta
İmza. Bitti. Tamam.
Bu kadar.

Ayışığında yazdığım ilk ve son mektup budur işte. Dayanamayıp yazdığım ve ilk ulakla göndereceğim mektup.
Ne yaparsın, Yazmak güçsüzlük, demiş atalarımız Lambanda gazyağın kalmasa da, kalemin kırık da olsa, bir gece (özellikle böyle bir gece) dayanamayıp yazabilirsin. Doğruları söylemek için değil. Kendi kendinle konuşmak için. Çıldırmamak için. Karanlıkta da yazılır. El yordamıyla da yazılır. Ayışığında da. Dağ başında yaşarsan,eski bir yılın bitip bir yenisinin başladığını söylerse elindeki takvim (doğru ya da yanlış, o, takvimi düzenleyenlerin günahı)yazmak zorunluluğunu duyarsın— duyabilirsin.
Özellikle bir kazazede isen.
Özellikle senden karşılık bekleyen mektuplar birikmişse.
Özellikle söyleyecek gibi olduğun şeyler birikmişse.
Özellikle henüz çıldırmamışsan.
Özellikle tiksiniyorsan yazmaktan.
Evet, özellikle—

Hadi, ne duruyorsun sevgili okuyucu
hadi yeni bir yılın eşiğinde değilsen bile
sen de sarıl kaleme.
İster başına gelenleri yaz
ister aklından geçenleri
ister düşlerine girenleri.
Ama yaz.
Çünkü her kalem yazabilir — en azından şu benim kırık kalemim kadar.

LXIII / MÜFETTİŞ

Karlar eriyordu.
Dağlardan oluk oluk sular akıyordu.
Çocuklarla, çamurlara bata-çıka, dağ tepe demiyor, dolaşıyorduk.
Ayılar, kış uykusundan uyanmıştı.
Bir kayadan bir kayaya atlayan dağ keçileri görülüyordu.
Ve su kıyılarında çulluklar.
Böyle bir yürüyüş gününün akşamı kapımı çalındı.
Gelen, orta boylu, gözlüklü, kravatlı bir adamdı.
Yanında Muhtar vardı.
Buyur ettim.
Kendini tanıttı: Müfettiş.
Beni denetlemeye gelmişti.
Muhtar, bizi başbaşa bırakıp gitti.
Müfettiş, kışı nasıl geçirdiğimi sordu.
Bebeleri gömerek, biraz ağlayarak, biraz gülerek, çok düşünerek, biraz kendimizi bulmaya çalışarak, dedim.
Sizin için çok güç olmalı bu deney, dedi.
Deney?
(Bu sözcük de nerden çıktı?)
Yok, sandığınız kadar güç olmadı, dedim.
Bakın buna memnun oldum, dedi. Çünkü biz, doğrusunu isterseniz, ve artık yüzüp kuyruğuna geldiğinize göre söyleyebilirim, evet biz, dayanamayacağınızı düşünmüştük.

Neye dayanamayacağımı?
Burdaki yaşama.
Ama yaşam, beş aşağı, on yukarı, her yerde aynı dedim.
Sizin gibi denize alışmış, tüm yaşamını denizlerde geçirmiş bir kişi, bu zorlu iklime dayanamaz sanmıştık, dedi. Demek yanılmışız.
Biliyor musunuz, bu deniz masalından da artık bıktım, dedim. Ve size bir itirafta bulunayım, denizi hiç ansımadım burda. Hiç aramadım. Düşlerime bile girmedi deniz. Öyle sanıyorum ki, hiçbir zaman yaşamadım denizlerde. Yaşadımsa da anılarımı yitirdim. Bazı gerçeklerin, bazı gerçekleri unutturduğunu gördüm burda. Dağ yaşamı denizin izlerini sildi. Tabiî, eğer bir zamanlar bir deniz yaşamım olduysa.
Buraya alıştığınızı söylemeyeceksiniz umarım, dedi Müfettiş.
Hayır, dedim, bunu söylemeyeceğim. Bundan önceki yaşamıma nasıl alışmamışsam buraya da alışmadım. Hayır, sözkonusu olan alışmak değil. Doğru söylediniz.
Hiçbir şey anlamadan bakıyordu yüzüme Bay Müfettiş.
Burda çok yararlı olmuşsunuz, bunu duyduk ve memnun olduk, dedi.
Yararlı mı? dedim. Güldüm.
Muhtar anlattı, çocuklara çok şey öğretmişsiniz. Okulu hiç kapamamışsınız. Tatil günlerinde bile açmışsınız. Çocuklarımız okuyup yazıyor ve sizin dilinizi konuşuyorlar, dedi Muhtar.
Olabilir, dedim. Ben de onların dilini konuşuyorum artık.
Nasıl? dedi, öğrendiniz mi onların dilini?
Bayağı şaşırmıştı. Korku dolu bir şaşkınlık.
Evet, dedim gülerek, yararlı olabilmek için.
Bunu söylememişti bana Muhtar, dedi.
O bilmiyor ki, dedim.
Sizi kutlarım. Düşünüyorum da, sizin burdan kaçıp gideceğinizi düşünenlerin arasında olduğum için utanıyorum.
Kaçıp gitmek mi? dedim. Gerçekten kaçacağım mı *düşünülmüştü?* Ama nereye kaçabilirdim? dedim. Gideceğim bir yer yoktu ki.

Dayattınız dedi. Sabrettiniz. Şimdi bunun karşılığını görüyorsunuz.
Hangi karşılığı?
Mutluluk... şu anda duyduğunuz mutluluk... Bundan büyük karşılık mı olur?
Ah, mutluluksa sözkonusu olan, evet, aldım sayılır karşılığını, dedim. Bir çay daha içmez misiniz?
İçmeyelim. Muhtar yemeğe bekliyor.
Yemeği sonra yeriz, dedim. Hazır olduğunda bize haber verirler. Biz birer çay daha içelim.
Önümüzdeki haftanın sonunda, okulu kapayabilirsiniz, dedi Müfettiş, çayından ilk yudumu aldıktan hemen sonra.
Anlamadım, dedim.
Okulu kapatabilirsiniz. Karlar eridi. Yollar açıldı. Zamanı geldi. Size, biraz da bunu bildirmek için geldim.
Peki okulu kapatınca ne yapacağım? dedim.
Özgürsünüz, dedi. Okulu kapatınca özgürsünüz artık. Hakkınızda iyi bir rapor vereceğim. Yarın derse bile girmeyeceğim. Duyduklarım, gördüklerim, sizinle konuştuklarım yeter bana.
Sorun o değil, dedim, ben size ne yapacağımı soruyorum.
Sizi burda alıkoyan zorunluluk böylece ortadan kalkmış oluyor, dedi. Bir hafta daha sabredeceksiniz. Sonra, okulun anahtarını Muhtara teslim edip dilediğiniz yere gidebilirsiniz.
Ama benim gidecek bir yerim yok, dedim. Söyledim size.
Şaşkın şaşkın yüzüme baktı.
Herhalde burda kalmayacaksınız, dedi.
Hiç düşünmedim, dedim. Birden, bu işin böyle biteceğini hiç düşünmedim.
Herşeyin bir sonu var, dedi Müfettiş. Sürgünlüğün, hastalığın, mapusluğun bile. Öyle değil mi?
Evet, dedim, bunu da hiç düşünmemiştim. Uykuların, uyanıklıkların, düşlerin de bir sonu olmalı. (Ölüm hariç—Bunu içimden, kendi kendime söyledim).
Hiç kuşkusuz, dedi. Herşeyin bir sonu olduğuna göre.

Çok şükür kapı açıldı. Ve bu sıkıcı konuşmamız, daha derinlere inmeden, Fazıl'ın gelmesiyle kesildi. Yemek hazırmış. Bizi bekliyorlarmış. Kalktık.

Cep fenerimi aldım. Önde Fazıl, onun ardında Müfettiş, arkada da ben, Muhtarın evine doğru yürümeye başladık. Elimdeki fenerle, onların yollarını aydınlatıyordum.

Sessizliği bozmak için, yalnız bunun için, Fazıl, Müfettiş Beye, sonu olmayan bir şey söyle, dedim.

Fazıl, böyle sorularla her an karşılaşıyormuş gibi hiç duraksamadan (ve gülerek) yapıştırdı cevabı:

Sayılar, dedi.

Müfettiş, Bravo, dedi. Bravo, gerçekten bravo, aritmetiği de çok iyi, çok güzel öğretmişsiniz çocuklara.

Günler geçti, haftalar geçti, aylar geçti sevgili okur. Bir dağ başında da geçiyor zaman, dakikalar sayılarak da olsa geçiyor zaman. Kar yağdı, don tuttu, yollar kapandı, yollar açıldı, bebeler öldü, bebeler doğdu, gelen oldu, giden oldu, yolunu bulanlar oldu ve bir gün kar dindi. O günden sonra kar hiç yağmadı, ya da yağmurla karışık arada bir şöyle bir serpeleyip geçti. Karlar erimeye, sular akmaya, dereler oluşmaya başladı. Karların altından bitkiler çıktı. Ayılar kış uykusundan uyandı. Kurtlar ortalıktan çekildi. Koyunlar ağıllardan çıktı. Kuzular melemeye başladı. Bir müfettiş geldi. Bir hafta sonra okulu kapayacaksınız, dedi. Böylece bize yol göründü. Bu arada çocuklar okumayı öğrendiler, bu arada çocuklar saymayı öğrendiler, bu arada çocuklar hesap yapmayı öğrendiler, bu arada çocuklar dünyanın döndüğünü öğrendiler, bu arada çocuklar nasıl beslenmeleri gerektiğini öğrendiler, bu arada çocuklar bulaşıcı hastalıklardan korunmayı öğrendiler, bu arada çocuklar hastalık yapan mikropları öğrendiler, bu arada çocuklar temizliği öğrendiler, bu arada çocuklar diş fırçalamanın gereklerini öğrendiler, bu arada çocuklar kentleri, denizleri, asfalt yolları öğrendiler, bu arada çocuklar nasıl yönetildiğimizi öğrendiler, belediye seçimlerini öğrendiler, başkentimizi ve öbür büyük kentlerimizi öğrendiler, kömür nerden çıkar, elektrik nasıl oluşur öğrendiler, yıldızlar niçin uzak, onu öğrendiler, ben de bu arada karada yaşamayı öğrendim, karada da, dağ başın-

da da, başka insanlarla da, kötü beslenerek de, bebelerin ölümünü görerek de, ölmeden, çıldırmadan da yaşanılabileceğini öğrendim, bu arada onların dillerinden sözcükler öğrendim, koyunlar nasıl doğurur, kurtlar nasıl köye iner, köpekler nasıl ısırır, bunları öğrendim. Bu arada ben de öğrendim sürgünde nasıl yaşanır, ben de bu arada öğrendim bütün bir kış boyu, sıfırın altında yirmibeş dereceyi bulduğunda soğuk, nasıl donmaz insan, nasıl dayanır, insan kendi soluğuyla nasıl ısınır, bunu öğrendim, nasıl kendisiyle konuşur insan, nasıl dertleşir, nasıl öyküler uydurur, bu arada ben de öğrendim yaşamın önceden belirlenmiş, ezberlenmiş bir biçimi olmadığını, yalnız denizlerde yaşanmadığını, denizlere belki bir daha dönmeyeceğimi, bu arada ben de öğrendim sessizliğin sesini, ezikliğin, çaresizliğin, başeğişin, yokluğun eşiğini, bu arada ben de öğrendim.

Onlara şöyle dedim:

Yavrularım, ben gidiyorum, zamanım doldu, bir daha karşılaşır mıyız bilemem, burda kaldığım süre içinde sizlere birçok şey öğretmeye çalıştım, birçok şey öğrendiniz, örneğin dünyanın döndüğünü, uçakların nasıl uçtuğunu, gemilerin nasıl yüzdüğünü, dağların oluşumunu, insanların türeyişini, nasıl yediğimizi, nasıl özümsediğimizi, nasıl sıçtığımızı, nasıl öldüğümüzü, bütün bunları öğrendiniz, değil mi yavrularım? Ama ben, şimdi giderayak, sizden bir şey istiyorum:

Bütün öğrettiklerimi unutun. Dünya dönüyor, evet, ama belki de, burda, bu dağ başında dönmemesini bilmek daha doğrudur. Size Hayat Bilgisi dersleri verdim sevgili çocuklar, ama hayatın gerçek bilgisini, siz, kendiniz, burda iki sınır arasında, bu dağ başındaki köyünüzden uzak kentlere gittiğinizde, askerliğinizde, öğreneceksiniz. Unutmayın ki, kitaplarda yazılanlar, okullarda öğretilenler her zaman doğru değildir.

Benim için doğru olan, sizin için doğru değildir. Benim için gerekli olan, sizin için gerekli değildir. Eğer öğrettiklerimin çoğu böyleyse, bağışlayın beni. Çünkü ben başka bir yerden geliyorum yavrularım ve gördüğünüz gibi, karların erimesiy-

le de gidiyorum işte. Nereye gittiğimi kesin olarak bilmiyorsam da gidiyorum. Burda kalacak olan sizlersiniz.
Burda yaşayacak olan sizlersiniz.
Sizler, karın üstünde yalınayak yürüyüp ölmeyenlerdensiniz. Biz, bir kış boyu, yufka ekmek, otlu peynir, bulgur pilavı yiyip, çay içerek yaşayamayız.
Bizim meyvelerimiz, sebzelerimiz, etlerimiz vardır. Bütün bunları aradaki ayrımı göstermek için söylüyorum çocuklarım, beni yanlış anlamayın. Yalan söylemek günahtır, yalan söylemek insana yakışmaz, demedim. Beni yanlış anlamayın, yalan da söylenir. Benim size bütün bir kış söylediklerimin büyük bir çoğunluğu da yalandı. Ama şimdi söyleyeceklerim gerçek:
Yavrularım, insanlar üç aylık bebekken, nedeni bilinmeyen hastalıklardan ölmeden de yaşayabilirler.
Cüzzam, trahom bir alınyazısı değildir.
Hiçbir şey alınyazısı değildir, yavrularım.
Bu kadar.
Benim söyleyeceğim gerçek de bu kadar işte.
Hadi bakalım, dersimiz bitti dağılın.
Dağılın, dedim, duymadınız mı?
Hepiniz sınıflarınızı geçtiniz işte, hadi dağılın. Hadi bakalım, niçin dağılmıyorsunuz? Sınıflarınızı geçtiniz dedim, ders bitti, dedim, hadi dağılın.
Peki öyleyse, hadi son dersimizi açık havada bitirelim, dağlara çıkalım, baharı muştulayan kar çiçeklerini arayalım; bizi, bu gece de ısıtacak çalı çırpıyı toplayalım, kış uykusundan uyanmamış ayılar varsa onları uyandıralım; hadi bakalım, hadi yavrularım, dışarı çıkalım, dağlara vuralım son bir kez daha kendimizi, hep birlikte.
Türkülerle, bağrışlarla, elimizde balta, keser.
Köpekler ardımızdan geliyor.
Kar güneşin altında eriyor.
Karın vurmadığı topraklar (derin çukurlar) güneşin altında tütüyor.

Bir kuş uçuyor. Çok şükür tüfeğimiz yok, vurmuyoruz.
Bir tavşan kaçıyor. Yolunu şaşırmış bir tilki bize bakıyor, silahımız yok, tilkiyi de vurmuyoruz.
Hadi yavrularım, ağaçları incitmeden birkaç kuru dal keselim, gece dersimizi de unutmayalım, bir gece daha ısıtacağız sınıfımızı.
Katran ağaçlarından kuru dalları kesiyoruz nacaklarla, çukurda kalan karları küreyip, çalıları söküyoruz köklerinden; birbirine bağlayıp, koca birer top yapıyoruz. Kınnapla bağlayıp, çeke çeke köye getiriyoruz.
Son gecemiz.
Gidişimiz hüzünlü olmasın diye türküler söylüyoruz, ateşler yakıyoruz, koyunlar kesiyoruz, bir şenlik yaratıyoruz.
Çünkü hepimiziz.

LXV / TANSIK

Sabah.
Bir katır getirdiler. Sandığımı, torbalarımı yükledik.
Bir at getirdiler, atladım.
Karlar eriyor. Güneş yükseliyor. Ama ayaz yerinde.
Yola koyuluyoruz.
Dağdan iniş başlıyor.
Çocuklar okulun önünde. Bayrağı direğe çekmişler. Bağırıyorlar ardımdan.
Biri gelip elimi öpüyor.
Biri gelip atımın dizginlerini tutuyor.
Biri, Gene gel, diye bağırıyor.
Cevap vermiyorum. Dönüp bakmaya bile korkuyorum.
Atım, yavaş yavaş, çamura bata çıka iniyor köyün yokuşundan aşağı.
Gözlerim yaşlı mı, bilmiyorum.
Topraktan dumanlar tütüyor.
Dizginleri arıyor nereye koyacağımı bilemediğim ellerim.
Ayaklarım boşlukta sallanıyor, üzengileri arıyor.
Ne dizgini bulabiliyor ellerim, ne de üzengileri ayaklarım.
Boşlukta (gibi) sallanıyorum.
Düşmemek için bir yere tutunmam gerek.
Atın yelesine tutunmak için eğiliyorum—
ve eğildiğimde görüyorum:
atın dizginleri Halit'in elinde.

Halit sen nerden çıktın? diyorum.
Halit cevaplamıyor.
Halit, hadi köye dön, diyorum.
Halit'in sırtında çaprazlama asılmış bir çifte var.
Atımın önünde, dizginler elinde, yürüyor.
Halit'in ayağında çizmeler var.
Halit, dön köye, yolu biliyorum ben, diyorum.
Halit cevaplamıyor.

Köyden uzaklaştık. Çocukların sesini duymuyorum. Şimdi dağ yolunda, Halit, atın üstünde ben ve ardımızdan gelen katır, eriyen kar sularının oluşturduğu küçük bir dereyi geçiyoruz.
Halit taşların birinden öbürüne atlıyor,
dizginleri bir an olsun bırakmadan.
Sonra bir düzlüğe varıyoruz.
Yemyeşil bir düzlüğe,
karın altından çıkan, adını bilmediğim (deniz adamı çiçek adını nerden bilir?) bembeyaz çiçeklerle kaplı bir düzlüğe.
Halit, bu çiçeklerin adı ne? diyorum.
Merakımdan değil, onu konuşturmak istediğimden.
Başını çeviriyor: ilk kez göz göze geliyoruz.
At durdu.
Hocam sana anlatacaklarım var, diyor.
Halit hiçbir şey anlatma, diyorum. Herşeyi biliyorum.
Hiçbir şeyi bilmiyorsun hoca, hiçbir şeyi, diyor.
Sana çiçeklerin adını sordum, diyorum.
Ak zambak, diyor.
At ilerliyor.
Yoruldum Halit, yardım et ineyim, biraz da yürüyeyim diyorum.
At duruyor. Atlıyorum.
Atın önünde şimdi ikimiz beraber yürüyoruz.
Bütün anlattıklarımı yazdın değil mi? diyor Halit.
Evet, diyorum.
İnanarak mı? diyor.

İnanarak, diyorum.
Ama tümü yalandı onların, diyor.
Tümü de yalan olabilir mi Halit? diyorum. Ne kadar yalan söylesen biraz da gerçeği söylersin.
Gülüyorum.
Öyle de olsa yalandı, diyor Halit.
Peki öyle olsun, diyorum.
Senin denizciliğin, başından geçenler, bize anlatılan masallar gibi, diyor.
Ama ben size hiçbir şey anlatmadım, diyorum.
Başkaları anlattı, diyor. Ama ben hiçbir zaman inanmadım. Seni iyi bildim.
Bu kez susan benim.
O yazdıklarını ne yapacaksın? diyor.
Saklayacağım, diyorum.
Ahrete kadar mı? diyor.
Kimbilir, belki, diyorum.
Benim adımı verme, diyor.
Kime diyorum.
Hiç kimseye, diyor.
Olur, diyorum.
Söz mü? diyor.
Söz, diyorum.

Yolu değiştirdik.
Nereye gidiyoruz Halit?
Burdan daha kestirmedir hocam.
İçimi korku sarıyor. Çevreye bakıyorum, ne bir köy, ne bir sürü, ne bir çoban. Bir köpek bile yok.
Halit yanımda yürüyor. Sırtında tüfeği.
Bir tepeyi aşıyoruz. Bir düzlüğe iniyoruz.
İzlediğimiz bir keçi yolu.
Sonra gene bir tepeyi aşıyoruz.
Ve bir yar-
ın üstünde buluyorum kendimi.

Sarp kayalar, aşağıya çılgın bir akarsu iniyor.
Akarsuyu bir uçaktan seyreder gibi seyrediyorum.
Çok yüksekte olmalıyız. Olduğumuz yerde daha karlar erimemiş.
Burdan hiçbir yere gidilmez, diyorum Halit'e.
(Korkum arttı). Niçin buraya getirdin beni?
Halit gülümsüyor:
İyi bak, diyor.
Bakıyorum.
Sarp kayalar. Aşağıda bir ırmak.
Başdönmesi.
Görmedin mi? diyor Halit.
Neyi? diyorum.
Eliyle işaretlediği yöne çeviriyorum bakışlarımı. Suların karaya girinti yaptığı bir küçük koy görür gibi oluyorum uçurumun dibinde. Ve koyda bir nokta.
Halit boynundaki dürbünü çıkarıp uzatıyor.
Dürbünle bakıyorum.
Tanrım! Bir tansık bu! Bir tekne!
Halit, diyorum, bir tansık bu! Gene bir düş görmüyorum ya?
Hayır, diyor Halit, bu kez gördüğün düş değil. Bir düşün gerçekleşmesi.
Ben bununla mı gelmiştim buralara? diyorum.
Onu bilmiyorum, diyor Halit. Bildiğim, bunun *senin* teknen olduğu. Köyden ayrılmamın nedeni buydu. Sana kırıldım. Ama adamları bulup bu tekneyi onardık. Bugüne değin bir sahibi çıkmadığına göre, senin teknen belledik, senin için hazırladık onu.
İyi ama, bu ırmak denize çıkar mı? diyorum.
Ben denizci değilim, diyor Halit. Ama her ırmak denize ulaşmaz mı?
Hayır, diyorum. Bazı ırmaklar dağlarda doğar, bozkırda yiter. Kimi ırmak da teknelere geçit vermez. Hızlı akar. Ya da yeterince derin değildir.
Buraya değin geldiğine göre, diyor Halit, burdan da bir yer-

lere gider usta bir kaptanın elinde.
Usta bir kaptan, derken gülerek gözlerime bakıyor
Sakın bu Nuh'un teknesi olmasın? diyorum.
İstersen hayvanları da çağıralım, diyor Halit.
Gülüyoruz.
Hadi bakalım, bir de yakından inceleyeyim şu tekneyi.
Atı, yarın üstündeki kayalardan birine bağlıyoruz. Yola koyuluyoruz.
Önde Halit. Ardında katır. Katırın ardında ben.
Ayaklarım birbirine dolanıyor. Kayalara çarpıyorum.
Düşe kalka iniyorum.
İnerken de, Demek bir düş değil, demek bir masal değildi, demek gerçekten bir kaza sonucu düştüm bu dağ başına,diye düşünüyorum.
Halit, içimdeki sesi duymuş gibi, bağırıyor önden:
Pek kötü günler geçirdiğini söyleyemezsin.
Hayır, Halit, diyorum. Pek kötü günler geçirmedim.
Belki gene gelirsin, diyor.
Sen evini bitirdiğinde, diyorum.
Haber salacağım, diye bağırıyor Halit.
Haberini alır almaz, iki elim kanda olsa geleceğim, diyorum
İniyoruz uçurumdan usta avcılar gibi ve sonunda varıyoruz ırmağın kıyısına.
Sandığımı, torbalarımı indirdik katırın sırtından.
Tekneme şöyle bir baktım: "Tanrım, nereye gideceğim bununla?"
Bir düş bu. Mutluluktan korkuya, coşkudan boğuntuya dönüşen, dönüşmekte olan bir düş.
Bekledim ki, Halit sarssın, bir kez daha uyandırsın beni.
O yalnızca boynundaki tüfeği çıkarıp vermekle yetindi.
Al bunu, gerekebilir.
Bir istek değil, bir buyruk bu.
Uzattığı tüfeği aldım.
Karşımdaydı. Göz gözeydik.
Bana verdiğin sözü unutma, dedi.

Unutmayacağım, dedim. (Hangisini, hangibirini unutmayacağım?)
Unutmayacağım, dedim bir kez daha.
Yolun açık olsun, dedi.
Gerçekte söylenecek tek söz de buydu: Yolun açık olsun.
Yepyeni bir yolculuğun eşiğindeydim.
Dağlardan sonra, ırmaklar—

Kandilli
Mayıs-Aralık 1976

"Düz-yazı ile şiir arasında bir yerdeyiz bu romanda. Özellikle bilgeselliği andıran bölümlerde. Olağanüstü güzellikte bir dil, ve çevirmen Fransızca'da bu güzelliği tattırıyor bize..."

Radio Une (Belçika)

"Bu kitabın odak noktasını dil sorunu oluşturuyor."

France Culture (Paris)

"Bu benzersiz kitap, okuru yavaş yavaş kendi içine çekiyor. Okuyucunun karşı koyamadığı gizemli bir çekicilik bu. Anlatılan 'öykü' hiçbir şeye bağlanmıyor ve hiçbir yere varmıyor. Sessizce kendi varlığını kabul ettiriyor. Hiçbir şey 'söylemiyor', ama okudukça kişinin en gizli köşelerine varıyorsunuz..."

La Presse Francaise (Paris)

"Düşlerin kendilerine yakışan baş köşeyi aldıkları garip bir kitap. Bu yazımızda yer alan yedi kitaptan birini seçmek isterseniz *Hakkâri'de Bir Mevsim*'i seçin..."

La Montagne (Fransa)

'Hakkâri'de Bir Mevsim ile çağdaş Türk edebiyatının önemli bir yazarını keşfediyoruz."

Wallonie Libre (Belçika)

"*Hakkâri'de Bir Mevsim*, bir romandan çok, şiir yanı ağır basan bir ezgi. Ferit Edgü dünyamızı kangrenleştiren bu saçmalıktan, çağdaş ahlakçılarımızın önerdiklerinden çok farklı bir hümanizma doğabileceğini gösteriyor."

La Liberte Dimanche (Paris)

"*Hakkâri'de Bir Mevsim*, yalın ve atılgan bir yazış, zira bir insanın hem en dayanıksız hem en dayanıklı uçlarına yöneliyor ve o uçlara varıyor.
Kendimi kurtarmak için yazıyorum' diyor yazar.
Yaşama karşı soylu bir çağrı!"

Revolution (Paris)

"Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim* ile bir şiir-roman yazmış. Şiir romana, anlatıya dönüşmüş.
Edgü, yaşama bir şair olarak bakıyor, başkalarının yüreklerini daha iyi çarptırmak için kendi yüreğinin derinliklerine iniyor."

Paris Normandie

"*Hakkâri'de Bir Mevsim*'in dili, bir çeviriden okumamıza karşın, son derece özgün bir dil, öylesine ki, öykünün içinde yer alan şiirsel bölümleri hiç yadırgamadan, doğal bir akış içinde okuyoruz... Bu kitaptan biraz sersemlemiş gibi çıkıyoruz, sanki çok uzaklarda, bir dağ köyünde uzun bir süre yaşamışız gibi."

Le Soir (Brüksel)

"Orada, ülkesinin en uç noktasında, dillerinden anlamadığı insanların arasında kendini bulan yazar, yeni yaşantısını bu romanında dile getirmiş *Hakkâri'de Bir Mevsim*'de, bu şiir gibi yazılmış bir kitabın cehennemini."

La Croix (Paris)

"Kimi kitaplar, okur tarafından vakit geçirmek için edilgen bir biçimde okunur. Bazı kitaplar da vardır, yazarla bir diyalog yaratır, ya da sessizliği ve iç-yanıtları getirir. *Hakkâri'de Bir Mevsim*, bu tür romanlardan."

Jeune Afrique (Paris)

"Büyük bir soğuğun doğurduğu türden bir susuzluk gibi, buruk bir dille yazılmış bu roman, belli-belirsiz bir olaydan, şiir biçiminde bölünmüş —ama bir müzik kaygısı gütmeyen— cümlelerden, kısa, gizemli, handiyse kapalı diyaloglardan kurulmuş. Ve bu kurgudan boğuk ve bungun bir ezgi olarak ortaya çıkıyor— binlerce yıl öteden gelen bir ezgi sanki..."

Etudes (Paris)

"Birinci kişi ağzından yazılan bu anlatı. Bizde benzeri olmayan bir roman."

La Quinzaine Litteraire (Paris)

" F. Edgü'nün üslubu son derece bilinçli. Soğuğu, yoksulluğu, yalnızlığı, köylülerle öğretmen arasındaki saygılı ilişkiyi anlatırken deneysel edebiyatın en ilginç örneğini veriyor."

Westfaellischer Anzeiger

" Bu romanda şiirsel ve felsefî metinler büyük bir ağırlığa sahip..."

Wingried Baur
Baden Wiirtenberg

" F. Edgü gerçeği görünür duruma getirmeyi başarıyor, bunu istemediği bir şeyi yaparak sağlıyor, yani fotoğraf çekerek, sözcüklerle resim çizerek. Hiçbir kameranın çekemeyeceği biçimde görüntülüyor dış yaşam ile kendi içsel yaşamını. Kitap büyük bir resim, bir deneyin anlatımı ve belgelenmesi..."

Tas

:. okuyucuları, düşle gerçeğin birleştiği değişik fantastik bir mekana çekiyor *Hakkâri'de Bir Mevsim*..."

Die Zeit

"F. Edgü kendine has bir şiirsellikle yazıyor, kökleri ülkesinin anlatı geleneğinden çok Kafka ve Gerçeküstücülüğe uzanan bir şiirsellik bu . "

Tagesanzeiger

"O" 'yu sadece gerçekçi bir roman saymak yetmez, gerçeğin inanılmaz bir düşe dönüştüğü, şaşırtıcı bir öyküdür bu. (...) Ferit Edgü'nün gerçek bir yaşamı, roman yaşamına çevirmesindeki beceriye hayran oldum. Çünkü "O" gözlem gücünü, anlatı ustalığından alıyor.

Melih Cevdet

Ferit Edgü'nün iki romanı (Kimse/O) da aydın-köylü ilişkisine yeni bir yaklaşım getiriyor, aşılmaz sanılan bir iletişimsizliğin aşılabileceğini gösteriyor.

Fethi Naci

"O" çağdaş Türk romanında anlatım tekniği ve roman kurgusu bakımından yeni ve özgün bir eser. Ferit Edgü, yazarlarımız arasında romanın sanat boyutunun en bilinçli savunucusu.

Prof. Gürsel Aytaç

Her iki romanın da yazınımız için gerçek birer kazanç olduğunu söylemekten öte sözü uzatmayacağım...

Füsun Akatlı

ISBN 975-438-025-2
90.34.Y.0155-28